

**Рівненський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти**

**НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА:
як реалізувати новий зміст
базової середньої освіти**

**Навчально-методичний посібник
для тренерів-педагогів**

Рівне, 2024

*Розглянуто та рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти
(протокол від 04.04.2024 № 2)*

Рецензенти:

Гавлітіна Т., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки й освітніх інновацій Рівненського ОІППО;

Савінова Н., кандидат педагогічних наук, доцент, директор Птицької гімназії Дубенського району Рівненської області.

За редакцією

Черній А., кандидата політичних наук, доцента, директора Рівненського ОІППО.

Відповідальні за випуск:

Лютко О., кандидат філософських наук, доцент, заступник директора з науково-методичної роботи Рівненського ОІППО;

Люшин М., кандидат педагогічних наук, методист кабінету освітнього адміністрування Рівненського ОІППО.

Н74 Нова українська школа: як реалізувати новий зміст базової середньої освіти : навчально-методичний посібник для тренерів-педагогів / за ред. А. Черній ; відпов. за вип. : О. Лютко, М. Люшин. Рівне : РОІППО, 2024. 207 с.

У посібнику представлено навчально-методичні матеріали для проведення тренінгів і тренінгових занять із реалізації Державного стандарту базової середньої освіти в умовах розбудови нової української школи.

Запропоновано широкий спектр розроблених та апробованих у системі післядипломної педагогічної освіти тренінгових активностей, які допоможуть освоїти найновіші освітні тренди, збагатити й урізноманітнити наявний методичний інструментарій, посилити мотивацію до фахового самовдосконалення.

Видання рекомендовано для тренерів-педагогів та буде корисним для керівників професійних спільнот педагогів, управлінців у сфері загальної середньої освіти, фахівців центрів професійного розвитку педагогічних працівників, представників громадських освітніх організацій.

*Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен
несуть автори публікацій*

УДК 37.014.3:373.5(072)

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ.	5
1.1. Психолого-педагогічні умови та технології організації освітнього процесу в новій українській школі в умовах воєнних дій	5
1.2. Діти нової української школи: особливості розвитку та навчання	13
1.3. Пріоритети сучасного безпечного освітнього середовища	19
1.4. Створення психологічно безпечного освітнього середовища	24
1.5. Алгоритм взаємодії з учнями із психічними розладами та їхніми батьками	39
1.6. Особливості впровадження інклюзивного навчання	43
 РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	 51
2.1. Сучасні підходи до навчання в новій українській школі	51
2.2. Діяльнісний підхід у реалізації нового змісту базової середньої освіти	56
2.3. Діяльнісний підхід як наскрізний в освітньому процесі базової школи	63
2.4. Особливості викладання предметів / інтегрованих курсів мовно-літературної освітньої галузі	78
2.5. Особливості викладання предмета «Іноземна мова» мовно-літературної освітньої галузі (іншомовна освіта)	83
2.6. Особливості викладання інтегрованих курсів природничої освітньої галузі та географії	91
2.7. Особливості викладання навчальних предметів / інтегрованих курсів громадянської та історичної освітньої галузі	103
2.8. Структура і планування сучасного уроку	111
2.9. Проектна діяльність – модель компетентнісно орієнтованого навчання технологічної освітньої галузі	116
2.10. Використання технологій штучного інтелекту	126
2.11. Оцінювання навчальних досягнень учнів у новій українській школі	130
2.12. Оцінювання обов'язкових результатів навчання за новим Державним стандартом базової середньої освіти	138
2.13. Особливості оцінювання навчальних предметів мистецької освітньої галузі	148
 РОЗДІЛ 3. УПРАВЛІНСЬКИЙ СУПРОВІД УПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМИ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	 155
3.1. Психологія організаційного розвитку та управління змінами в закладі загальної середньої освіти	155
3.2. Нормативно-правове забезпечення реалізації реформи Нової української школи та документування діяльності закладу загальної середньої освіти	163

3.3. Нормативне забезпечення реалізації Державного стандарту базової середньої освіти в закладах загальної середньої освіти	172
3.4. Моніторинг вимірювання рівня сформованості ключових компетентностей, освітніх втрат і їхнє подолання в освітньому процесі Нової української школи	178
3.5. Моніторинг освітніх втрат і їхнє подолання як актуальне завдання нової української школи	190
3.6. Формування культури здорового харчування в закладі освіти	194

РОЗДІЛ 1

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

1.1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ВОЄННИХ ДІЙ

(загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

*Автор: Ольга ВОРОН,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки й освітніх інновацій
Рівненського ОІППО*

Упровадження Державного стандарту спрямоване на зміни в організації освітнього процесу, які мають забезпечити можливості формування учнями / учнями ключових компетентностей і наскрізних умінь, визначених Законом України «Про освіту», та сприяти вихованню ціннісних орієнтирів відповідно до Концепції «Нова українська школа». У дітей зберігається право отримувати якісну освіту. Необхідно організувати сприятливе освітнє середовище, зокрема шляхом створення відповідних умов і привітної атмосфери як під час здійснення очної, так і дистанційної взаємодії. Під створенням психолого-педагогічних умов розуміємо наявність комунікації, відповідної поведінки, матеріально-технічного (приміщення, обладнання) забезпечення необхідного для комфортного перебування кожного учасника освітнього процесу в закладі освіти, а також за його межами.

Проведення мозкового штурму з теми «Психолого-педагогічні умови та технології організації освітнього процесу в НУШ в умовах воєнних дій» може бути дієвим методом для залучення учасників до пошуку нових ідей та рішень.

Нижче подаємо **етапи щодо проведення мозкового штурму:**

1. Підготовка:

– Сформууйте групу учасників, які мають різноманітний досвід та перспективи.

– Заздалегідь визначте ціль та обмеження мозкового штурму.

– Забезпечте комфортне середовище для роботи та забезпечте необхідні матеріали, наприклад, дошку для запису ідей, маркери, папір тощо.

2. Постановка проблеми або завдання:

– Чітко сформулюйте проблему або завдання, яке потребує вирішення. Наприклад: Які психолого-педагогічні стратегії можна використовувати для підтримки дітей та підлітків у навчальному процесі в умовах воєнних дій?

3. Генерація ідей:

– Попросіть учасників генерувати якомога більше ідей з метою вирішення поставленої проблеми.

– Запрошуйте всіх учасників активно брати участь і не обмежуйте себе стандартними або очевидними ідеями.

– Важливо! Заохочуйте креативність учасників, не засуджуйте та не критикуйте їхні ідеї на цьому етапі.

4. Аналіз та обговорення ідей:

– Після того, як буде зібрано достатньо ідей, перейдіть до обговорення кожної з них.

– Оцініть переваги та недоліки кожної ідеї.

– Виберіть ті ідеї, які найбільше відповідають поставленій проблемі та можуть бути реалізовані в умовах воєнних дій.

5. Фіксація результатів:

– Запишіть усі ідеї на дошці / папері.

– Попросіть учасників проголосувати за найбільш обґрунтовані та перспективні ідеї.

– За необхідності, складіть план дій для реалізації обраного варіанту.

6. Оцінка та подальші кроки:

– Проведіть оцінку результатів мозкового штурму та визначте подальші кроки для реалізації обраного варіанту.

– Розподіліть завдання між учасниками групи та визначте строк його виконання.

Пріоритетними є такі напрями освітньої діяльності:

– продовження реформи загальної середньої освіти відповідно до Концепції «Нова українська школа»;

– упровадження у 5–6 класах нового Державного стандарту базової середньої освіти (далі – Державний стандарт);

– організація освітнього процесу після вимушеного переривання його звичного перебігу, викликаного спочатку тривалими карантинами, потім – військовою агресією рф на території нашої держави;

– посилення національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції;

– просвіта з питань особистої безпеки;

– організація навчальної діяльності здобувачів освіти та способів побудови зворотного зв'язку в умовах очної, дистанційної, змішаної форм навчання;

– психологічні аспекти організації освітнього процесу в умовах воєнного/післявоєнного стану

ПЛАН ЗАНЯТТЯ

1. Психолого-педагогічні умови під час воєнних дій:

– Стресові умови.

– Психологічна адаптація до воєнного середовища.

– Психологічний захист.

– Травматичні події та їх вплив на дітей та дорослих.

– Психологічна підтримка.

2. Технології організації освітнього процесу в умовах воєнних дій:

- Дистанційне навчання.
- Педагогічна допомога в умовах кризи.
- Використання інформаційних технологій у воєнний час.
- Організація безпечних умов для навчання.
- Психологічні підходи до навчального процесу в кризових ситуаціях.

3. Педагогічні стратегії в умовах воєнних дій:

- Гуманізація освітнього процесу.
- Індивідуалізація навчання.
- Психологічна реабілітація.
- Використання ігрових методик для психологічного відновлення.
- Розвиток толерантності та міжособистісних відносин.

4. Соціально-педагогічні аспекти в умовах воєнних дій:

- Взаємодія з сім'єю учнів.
- Вплив військових подій на соціальні ролі учасників освітнього процесу.
- Формування соціальної підтримки в умовах кризи.
- Робота із психосоціальною ситуацією в групах та класах.
- Розвиток емпатії та міжособистісних навичок.

У Законі України «Про освіту» визначено, що засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є «формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками; формування громадянської культури та культури демократії» (стаття 6). Для цього «керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень має створити в закладі освіти безпечне освітнє середовище, вільне від насильства та булінгу (цькування)» (стаття 26), а також **психолого-педагогічні умови** задля подолання травматичних наслідків в учасників освітнього процесу до яких призвела війна. Закон України «Про повну загальну середню освіту» проголошує, що заклад освіти створює безпечне освітнє середовище з метою забезпечення належних і безпечних умов навчання, виховання, розвитку учнів (стаття 21).

Крім того, Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища в Новій українській школі, схвалена указом президента від 25.05.2020 №195/2020, ґрунтується на тому, що учні повинні оволодіти знаннями, вміннями, навичками, способами мислення стосовно моделей безпечної та ненасильницької міжособистісної взаємодії з однолітками та дорослими в різних сферах суспільного життя. Освітнє середовище має бути таким, щоб учні та педагогічні працівники відчували фізичну, психологічну, інформаційну та соціальну безпеку, комфорт. Батьки учнів як учасники освітнього процесу зацікавлені в існуванні максимально безпечного освітнього середовища, здатного забезпечити належні й безпечні умови навчання, виховання, розвитку дітей, тому для досягнення цих цілей мають долучатися та активно цьому сприяти.

Психолого-педагогічні умови в закладі освіти визначаємо як психологічно комфортне, безпечне та підтримуюче середовище, що впливає на

почуття, емоції всіх учасників освітнього процесу і є визначальною у розумінні того, що в закладі освіти цінують, піклуються і поважають кожного / кожна. Така атмосфера характеризується прийняттям і доброзичливим ставленням до кожної особистості, справедливістю, свободою, ненасильницьким спілкуванням, турботою про фізичне, психічне та емоційне здоров'я всіх учасників освітнього процесу.

Щоб створити психолого-педагогічні умови керівник та педагоги мають володіти відповідними компетентностями. Такі компетентності окреслені у професійних стандартах за професіями «Вихователь закладу дошкільної освіти», затверджений наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 19.10.2021 №755-21, та «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», затверджений наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства від 23.12.2020 № 2736, зокрема:

- здоров'язбережувальна (здатність організовувати фізично та психологічно безпечне освітнє середовище);
- психоемоційна (здатність до самоконтролю, саморегуляції та толерантної взаємодії; здатність до швидкого реагування на зміни, гнучкість, адаптивність і стресостійкість);
- педагогічне партнерство (здатність до ефективної співпраці та комунікації в професійній діяльності; здатність залучати учасників освітнього процесу на засадах партнерства та взаємної відповідальності; здатність до командної взаємодії);
- морально-етична (здатність враховувати культурні, релігійні, соціальні та мовні особливості родин під час освітнього процесу, а також здійснювати його незалежно від власних поглядів, стереотипів та упереджень);
- психологічна (здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів; здатність використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, Я-ідентичності; здатність формувати спільноту учнів, в якій кожен відчуває себе її частиною);
- емоційно-етична (здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами; здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу; здатність усвідомлювати та поцінювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі).

Рольова гра «Спільне прийняття рішень».

Зміст. Об'єднайте керівників, учасників заняття в групи та запропонуйте кожній групі роль учасників освітнього процесу (учні, вчителі, батьки, психологи тощо). Запропонуйте кожній групі певну ситуацію, пов'язану з воєнними діями, наприклад, як забезпечити безпеку учнів у школі під час обстрілів. Учасники групи повинні спільно прийняти рішення та обґрунтувати його.

Створення психолого-педагогічних умов характеризується позитивним ставленням і толерантною комунікацією з усіма учасниками освітнього процесу, починаючи з того моменту, коли вони вперше переступають поріг закладу освіти. Усі створені відповідні умови і привітна атмосфера мають діяти виключно в інтересах дітей, бути спрямованими на реалізацію їхнього повного потенціалу. Крім того, наявність психолого-педагогічних умов сприятиме ефективному викладанню, навчанню, вихованню та спілкуванню як у закладі освіти, так і за його межами, тобто в кожному закладі освіти має панувати власна атмосфера та різні способи діяльності, що дають змогу організувати освітній процес так, аби сприяти всебічному розвитку кожної особистості. У досягненні відповідних параметрів привітної атмосфери в закладі освіти варто чітко розуміти, що немає єдиних надійних правил щодо її організації. Головним аспектом у створенні відповідних психолого-педагогічних умов є взаємодія учасників освітнього процесу, тобто організація взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності, в ході якої здійснюється взаємне регулювання, взаємоконтроль, взаємовплив, взаємодопомога.

Організація освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти здійснюватиметься відповідно до: Законів України «Про освіту» (https://urst.com.ua/act/pro_osvitu) та «Про повну загальну середню освіту» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>); розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text>); Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за №1111/35394; Державних стандартів повної загальної середньої освіти: на рівні початкової освіти (в 1–4 класах) – Державного стандарту початкової освіти (затвердженого постановою КМУ від 21 лютого 2018 року № 87); на рівні базової середньої освіти: у 5 класах – Державного стандарту базової середньої освіти (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898); в 6–9 класах – Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти (затвердженого постановою КМУ від 23 листопада 2011 року № 1392); на рівні профільної середньої освіти (у 10–11/12 класах) – Державного стандарту базової та повної загальної середньої освіти (затвердженого постановою КМУ від 23 листопада 2011 № 1392); Типових освітніх програм для закладів загальної середньої освіти; наказів Міністерства освіти і науки України:

1) Положення про інституційну та дуальну форми (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0529-21#Text>) здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 23 квітня 2019 року № 536 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 10 лютого 2021 року № 160), зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 22 травня 2019 року № 547/33518;

2) Положення про індивідуальну форму (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0184-16#Text>) здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 12.01.2016 № 8 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 10 лютого 2021 року № 160), зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 03 лютого 2016 року № 184/28314;

3) Положення про дистанційну форму (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#n22>) здобуття повної загальної середньої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 08.09.2020 № 1115, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 28 вересня 2020 року № 941/35224).

Організація навчального процесу під час воєнного стану в закладах ЗСО передбачена переважно як дистанційна форма навчання (або ж за можливістю – змішана). За цих умов організація дистанційної форми навчання має певну специфіку, що пов'язана з уведенням воєнного стану в Україні. Пропонують розглядати три режими дистанційного навчання: синхронний, асинхронний та біхронний. Наголосимо, що класичний (синхронний) режим наразі є винятком, зазвичай використовуються асинхронний та біхронний режими. Наприклад, біхронний режим передбачає використання всіх функцій асинхронного та попереднє планування окремих уроків у режимі реального часу з використанням відеоконференцій.

Під час планування та організації навчального процесу в закладах ЗСО засобами цифрових технологій варто враховувати окремі категорії учнів (зокрема їхнє територіальне розміщення), проблеми технічного та ергономічного характеру. До проблем технічного та ергономічного характеру передусім відносять: відсутність або обмежений доступ до індивідуальних технічних засобів навчання; обмежений доступ до інтернету; неможливість облаштування комфортного місця для навчання.

Виділяють такі категорії учнів в умовах війни: учні, які залишились у місцях свого постійного проживання; учні, евакуйовані до різних областей України; учні, евакуйовані за межі України. Означені категорії учнів варто враховувати у ході планування навчального процесу.

Управління Державної служби якості освіти спільно з Державною службою якості освіти, розуміючи проблеми школи й намагаючись допомогти у їхньому вирішенні, розробило поради для керівників шкіл щодо відновлення освітнього процесу в умовах війни. Ці поради є своєрідною дорожньою картою, алгоритмом дій під час воєнного стану в Україні.

Як учителю організувати свою роботу під час війни?

Під час війни школа стає осередком, що дає змогу дітям отримувати не лише знання, а й психологічну підтримку, не втрачати відчуття приналежності до спільноти. За цих умов надзвичайно важливо гнучко підходити до організації роботи школи та налаштовувати освітній процес так, щоб він був комфортним і безпечним як для дітей, так і для педагогів.

Найбільш оптимальна та безпечна форма організації освітнього процесу в умовах воєнного стану – дистанційна. Корисними у цій ситуації будуть напрацьовані під час пандемії коронавірусу моделі змішаного та дистанційного навчання у синхронному й асинхронному режимах.

Під час онлайн-занять педагогам варто проводити консультації з дітьми, інтегровані уроки, навчальні заняття-бесіди, полілоги та творчі заняття.

Водночас в умовах війни варто оптимізувати навчальне навантаження. Заняття в синхронному режимі важливі для учнів, проте більше в соціально-психологічному аспекті, ніж у навчальному. За цих умов їхня кількість на день має бути принаймні вдвічі меншою ніж під час дистанційного навчання в мирний час. Решту часу варто присвятити роботі в асинхронному режимі, а саме:

- спілкуванню в месенджерах;
- роботі з онлайн-ресурсами (наприклад, Всеукраїнська школа онлайн, На урок, Міжнародна українська школа, «Атмосферна школа», «ThinkGlobal Online» Youtube-канал Освіторії та ін.);
- виконанню дітьми вправ та завдань, що передбачають психологічне розвантаження, техніки врегулювання емоційного стану тощо.

Оскільки використання групових і колективних форм роботи є ускладненим в умовах дистанційного навчання, варто робити акцент на дискусійних, партнерських варіантах і формах актуалізації опорних знань та закріплення теоретичного матеріалу, що сприятимуть розвитку актуальних соціальної та громадянської ключових компетентностей.

Обираючи методи роботи, важливо пам'ятати, що діти обмежені в ресурсах. У зв'язку з цим досліди, проєкти, творчі завдання варто застосовувати обережно, враховуючи наявність в учнів необхідного обладнання.

Домашні завдання, що передбачають виконання навчальних завдань із предметів, варто звести до мінімуму. Втім школи та вчителі можуть це регулювати залежно від ситуації, емоційного стану та потреб дітей.

Розклад занять в умовах війни має бути гнучким та регулюватися залежно від поточної ситуації. Час початку першого уроку варто змістити принаймні на годину пізніше, оскільки діти можуть погано спати вночі через повітряні тривоги або психологічно нестабільний стан.

В умовах війни вчителям варто переглянути календарні плани до кінця навчального року та спланувати вивчення предмета у найбільш зручний для учнів спосіб, створюючи для дітей комфортну, довірливу обстановку.

Оскільки освітній процес здійснюється переважно із застосуванням технологій дистанційного навчання, не зайвим буде повторити з дітьми правила роботи з онлайн-платформами, взаємодії у хмарних сервісах, інструменти спільної роботи з документами та засоби групової діяльності й комунікації.

Під час проведення онлайн-занять бажано залучати учнів до активної роботи, висловлювання своїх ідей та пропозицій, надавати можливість їм спілкуватися між собою.

Доцільним також буде проведення індивідуальних зустрічей з новоприбулими учнями з метою представлення закладу освіти як ефективного

та безпечного освітнього простору та/або створення стислих інформаційних листів аналогічного змісту.

Організуючи дистанційне навчання, вчителі можуть скористатися методичними рекомендаціями «Організація дистанційного навчання в школі» (доступ за покликанням: <https://nus.org.ua/news/yak-nalagodyty-dystantsijne-navchannya-posibnyk-dlya-shkil-vid-go-smart-osvita-ta-mon/>).

Групова дискусія «Організація дистанційного навчання в школі».

Зміст. Формуємо групи і просимо їх учасників обговорити різні ситуації, що можуть виникнути в умовах воєнних дій, з'ясувати способи їх подолання. Пропонуємо учасникам зустрічі висловити свої думки, поділитися досвідом.

Вправа-рефлексія «Круглий стіл: оцінка та висловлення власних думок».

Мета: надати учасникам зустрічі можливість відкрито висловити свої думки, враження та відчуття стосовно психолого-педагогічних умов і технологій організації освітнього процесу в умовах воєнних дій.

Хід вправи

Підготовка. Підготуйте кімнату, де є можливість розташувати учасників у колі.

Пояснення мети вправи. З'ясуйте, що рефлексія – це важливий складник навчання, коли учасники можуть поділитися своїми думками та враженнями щодо проведеного заняття або програми.

Обговорення. Запропонуйте учасникам зустрічі поділитися своїми враженнями відносно психолого-педагогічних умов та технологій, які були обговорені. Запитайте про те, що їм сподобалося, а що вони хотіли б покращити. Запропонуйте взяти участь у відкритому обговоренні.

Підведення підсумків. Підсумуйте основні висновки та ідеї, які були висловлені під час обговорення. Запитайте в учасників обговорення, чи мають вони ще додаткові коментарі або запитання.

Заключні слова. Закінчіть вправу-рефлексію, наголошуючи на важливості відкритої співпраці та обговорення, а також на важливості подальшого застосування отриманих знань на практиці.

Рекомендуємо опрацювати

Новик І., Мельничук В. Методичні рекомендації для закладів освіти щодо створення відповідних умов і привітної атмосфери для взаємодії учасників освітнього процесу і збільшення залученості батьків та опікунів. Київ: Український інститут розвитку освіти, 2022. 21 с. URL: <https://uied.org.ua/2022/11/9555/> (дата звернення: 12.03.2024).

Мар'єнко М. Організація навчального процесу у ЗЗСО засобами цифрових технологій під час воєнного стану. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/595> (дата звернення: 14.03.2024).

Чек-ліст із впровадження змішаного навчання в закладі освіти. URL: <https://teach-hub.com/chek-lyst-po-vprovadzhenniu-zmishanoho-navchannia-v-zakladi-osvity/> (дата звернення: 12.03.2024).

Коберник І., Краснова К. Ефективні комунікації для освітніх управлінців : посібник. Київ, 2019. 72 с. URL: <https://nus.org.ua/articles/posibnyk-efektyvni-komunikatsiyi-dlya-osvitnih-upravlintsiv/> (дата звернення: 12.03.2024).

Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища : метод. посіб. Київ, 2018. 56 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/21kbos.pdf> (дата звернення: 13.03.2024).

1.2. ДІТИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ: ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА НАВЧАННЯ

(загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

*Автор: Наталія ПРОКОПЧУК,
методист ресурсного центру
підтримки інклюзивної освіти,
старший викладач кафедри психології
та інклюзивної освіти Рівненського ОІППО*

Мета заняття: розглянути особливості психофізичного розвитку дітей підліткового віку, формування їхніх ціннісних орієнтацій, підвищення мотивації до навчання.

Завдання:

- опрацювати теорію поколінь Нейла Хоува, Вільяма Штрауса, цінності та особливості світогляду покоління X, Y, Z;
- дослідити особливості психофізичного розвитку дітей підліткового віку та їхнє урахування в освітньому процесі;
- розглянути стратегії взаємодії з учнями, спрямовані на формування Я-концепції, позитивної самооцінки, а також шляхи підвищення мотивації дітей до навчання.

Вправа «Ідеальний учень».

Використовується метод «мана думок», для онлайн-занять – «хмара слів», інтернет-сервіси Word It Out, Word Cloud Generation, Word Art.

Час – 10 хв.

Мета: виявити внутрішні установки та вимоги педагогів до сучасного покоління учнів.

Зміст. Учасників зустрічі просять поміркувати та відповісти на питання:

- «Який учень для кожного з вас є ідеальним?»;
- «Якими якостями, характеристиками він має володіти?»;
- «Які вміння повинні бути сформовані?».

Думки учасників щодо уявних характеристик ідеального учня фіксуються на дошці (фліп-чарті або онлайн-сервісі за отриманим покликанням).

Обговорення. Поміркуйте:

– Які думки у вас виникають, коли ви бачите дитину з подібними характеристиками?

– Уявіть, що ви і є цією дитиною. Як ви себе почуваєте?

Підсумок. Наші очікування можуть не відповідати можливостям і потребам сучасних дітей. Часто доросле покоління не враховує їхніх поглядів, пріоритетів і потреб, а керується власними баченнями і судженнями, уявленнями того часу, коли вони самі були у підлітковому віці. Педагогам слід бути гнучкими у поглядах, враховувати особливості кожного вікового періоду відповідно до розвитку сучасного світу.

Інформаційний блок «Теорія поколінь Нейла Гоуа, Вільяма Штрауса».

Час – 15 хв.

Мінілекція «Теорія поколінь». У 1991 році вчені Нейл Гоув (Neil Howe) та Вільям Штраус (William Strauss) створили так звану теорію поколінь та описали її у книзі «Покоління». Основна ідея теорії полягає в тому, що кожні 20–25 років у світі відбувається зміна поколінь. Основою цієї моделі є цінності людей. На думку вчених, не вік, а цінності та їхня схожість серед осіб одного покоління формують і визначають їх як групу людей, народжених у певний віковий період, що піддалися впливу одних і тих же історичних подій, об'єднані спільними особливостями виховання. Зазвичай люди цих цінностей не помічають, але саме такі цінності значною мірою визначають їхню поведінку: як вони спілкуються, як розвиваються, як ставлять цілі, як вирішують конфлікти, як будують своє життя і що їх мотивує.

Проаналізуємо ці покоління.

Покоління «Бєбі-бумери» (орієнтовні роки народження 1945–1963).

Свою назву це покоління отримало завдяки спалаху народжуваності (буму) після Другої світової війни.

Особливими рисами «бєбі-бумерів» можна вважати: командний дух, прихильність до сім'ї, ощадливість, оптимізм, патріотизм, «золоті руки», віра в щасливе майбутнє, трудоголізм.

Серед цінностей, що сповідують представники покоління «бєбі-бумерів», – ідеалізм, оптимізм, молодість, здоров'я, робота, імідж, особиста винагорода і статус, сім'я, орієнтованість на команду, робота, грамота, медаль.

Як представникам інших поколінь спілкуватися із «бєбі-бумерами»:

– вислуховувати до кінця, памятаючи, що розмова з ними може бути тривалою;

– набратися терпіння, адже у «бєбі-бумерів» зазвичай виникає дуже багато запитань до оточуючих;

– зважаючи на те, що «бєбі-бумери» зазвичай не одразу довіряють тому, що чують, а на більшість запитань мають власну точку зору, потрібні аргументи, щоб їх переконати.

Покоління «Х» (ікс) (1963–1983).

Х – означає невідомість. «Невідомим» називають покоління, народжене за часів перебудови. «Ікси» з раннього дитинства були самостійними, адже вміли і картоплю посмажити, і в магазин сходити. Зважаючи на те, що вони часто носили ключ від дому на шиї, причепленим на шнурочкові, це покоління ще називають «latchkey kids» («діти з ключами»). У той час, коли їхні батьки «бебі-бумери» допізна працювали, діти «ікси» були надані самі собі, що сформувало в них надмірну відповідальність.

Серед особливостей покоління «Х» – самостійність (тому й від інших чекають самостійності), відповідальність, надія на себе та власні сили, індивідуалізм, прагматизм, здатність до виживання, різкість, прагнення керувати іншими та домінувати.

Цінності покоління «Х»: зміни, можливість робити вибір, споживання, навчання протягом усього життя, рівноправність, свобода.

Як спілкуватися із представниками покоління «Х»:

- не перебивати, давати їм можливість висловити свою думку, продемонструвавши власну позицію;
- використовувати у процесі спілкування нейтральну інтонацію;
- оптимальною є розмова за принципом «конкретне запитання – конкретна відповідь».
- уникати категоричності, краще не використовувати такі слова, як «ні», «неможливо», пропонуючи якесь рішення, альтернативу.

Покоління «Y» (ігрек), або «міленіали», «міленіуми» (1983–2003).

Покоління «Y» – сьогоднішня молодь, яка народилася у період розпаду СРСР та кризи 90-х, тому для «міленіумів» не існує стабільності, адже вони бачили, як не стало країни, в якій вони народилися. «Ігреки» підростали, коли з'явився інтернет, а тому вся інформація водночас стала доступною.

Особливі риси покоління «Y»: оптимізм, прагнення жити сьогоднішнім днем, комунікабельність, громадянська свідомість, упевненість у собі, креативність, наївність та інфантильність. Представники цього покоління добре розуміються на техніці, достатньо освічені, проте їм не обов'язково володіти енциклопедичними знаннями, достатньо знати де «науглити». Для них важливо не запам'ятовування, а вміння відрізняти правду від фейків у величезному потоці інформації.

Цінностями цього покоління є: зміни, власні досягнення, різноманітність, підпорядкування, мораль, отримання негайної винагороди. Також для них важливо бути самим собою разом із командою. Вони сповідують принцип «Життя – це свято».

Особливості спілкування із представниками покоління «Y»:

- спробувати зрозуміти їх;
- надавати зворотний зв'язок (щодо участі в чомусь, роботи, результатів діяльності тощо), тобто вони живуть за правилом «Якісний зворотний зв'язок, а не критика!»;

- обов'язково хвалити та помічати їхні успіхи;
- дозволяти швидше рости, спонукати до самостійності, заохочувати ініціативу.

Покоління «Z» (зед) (2003– 2023).

Поки інші покоління обговорюють «технології майбутнього», для покоління «Z» «майбутнє» вже настало. Його представники не читають друкованих газет і журналів, не уявляють своє життя без інтернету та «айфона». Також вони не заблукають на місцевості, адже вміють користуватися навігатором. А ще «зеди» ніхто не назве нерозумними, адже вони завжди зможуть запитати про все у Siri чи Google.

Особливі ознаки покоління «Z»: відповідальність, терпіння, реалізм, кліпове мислення, нестійка увага та здатність обробляти багато інформації, вміння виділити важливе та усвідомлювати власні бажання. Вони досвідчені споживачі, виявляють інтерес до екологічних проблем, самостійні в побуті, люблять готувати і володіють гарними підприємницькими якостями, впевнено почуваються в інформаційному потоці, вміють використовувати знання.

Цінності покоління «Z»: відданість, дотримання правил, закону і порядку, жертівність, честь, економність, економічна грамотність, здобування освіти та знань, турбота про майбутнє.

Як спілкуватися із представниками покоління «Z»:

- постійно використовувати зображення для привертання їхньої уваги (саме для них були придумані emoji та стикери);
- говорити, як із дорослими, навіть на глобальні теми.
- Ураховувати те, що в них завжди є своя думка і право впливати на сімейні рішення;
- розвивати дух підприємництва;
- залучати до вирішення соціальних проблем, благодійності;
- заохочувати допитливість.

Покоління – «A» (альфа). Науковці стверджують, що з'явилося ще одне нове покоління – покоління людей, народжених після 2010 року.

Очікується, що до 2025 року вони стануть найбагатшим, найосвіченішим і технологічно найграмотнішим поколінням в історії. Імовірно, що на той час клімат істотно зміниться і багато чого в їхньому житті замінить штучний інтелект.

Особливості покоління «A»:

- матеріальні цінності сприймають як належне, оскільки вирости у світі, де задоволені всі базові потреби;
- не затримують уваги на чомусь одному, поглинаючи гігабайти інформації;
- точно знають, чого НЕ хочуть.
- щоб від них чогось домогтися, слід знайти те, що їх надихає;
- вони готові прийняти ваші правила, якщо зрозуміють, навіщо це їм;

- для них немає статусу, субординації, посад, а повагу в них може викликати лише власний приклад, спосіб життя, цінності;
 - вони гнучкі, толерантні, позитивні, соціально свідомі.
- Які цінності буде сповідувати це покоління, покаже час, тобто коли діти покоління «альфа» стануть дорослими.

Вправа «Сучасна дитина нової української школи».

Робота в групах, метод «світове кафе».

Час – 20 хв.

Мета: з'ясувати особливості психофізичного розвитку дітей 10–12 років

Зміст. Об'єднуємо учасників у чотири групи.

Кожна група отримує завдання: на аркуші для фліп-чарту (кімнаті Zoom) описати сучасних дітей нової української школи (10–12 років) відповідно до обраної категорії:

- 1 група – вікові особливості психофізичного розвитку;
- 2 група – соціальні новоутворення, соціальна ситуація розвитку;
- 3 група – особливості навчальної діяльності;
- 4 група – ризики і проблеми.

Робота в групах триває 5 хв. За сигналом учасники переходять по колу до іншої групи (змін завдання), де вони впродовж 2 хв мають доповнити те, що вже напрацювали колеги. Зміна відбувається доти, доки команда не повернеться до свого аркушу із завданням.

Під час онлайн-занять змін завдань між групами не відбувається. Кожна група працює над власною темою впродовж 10–12 хв.

Презентація напрацювань.

Спільне обговорення складних моментів.

Підведення підсумків обговорення.

Інформаційний блок «Урахування особливостей розвитку дітей в освітньому процесі».

Час – 20 хв.

Мета: акцентувати увагу на ключових аспектах організації освітнього процесу, проведення сучасного уроку для дітей покоління альфа в умовах нової української школи.

Зміст. Тренерові варто наголосити на особливостях процесу навчання дітей 10–12 років, які слід врахувати в ході побудови навчальних занять:

1. Швидкість навчання. Прискорювати зміст навчання. Подача інформації повинна бути швидшою, а часу на вирішення завдань давати менше. Оцінювати, отримувати результати, аналізувати і реагувати потрібно одразу!

2. Візуалізація. Усе повинно бути яскравим, видовищним, наочним. Зважаючи на це, урок має поєднувати традиційні інструменти (дошка, маркер) і нові технології (мультимедіа, мобільні телефони, комп'ютери тощо).

3. Мультизадачність і вміння зацікавити. Сучасний урок має включати в себе нові інструменти, наприклад, динамічні інтерактивні заняття, ігри тощо.

Більшість дітей не розуміють, навіщо їм читати книжки і сидіти над зошитами. Тому дітей потрібно зацікавити!

4. Система заохочень. Сучасні діти готові працювати, якщо знають, що отримають винагороду і визнання.

Підсумок. Пам'ятаймо, що увага і терпіння – важливі якості сучасних педагогів у роботі з молодшими підлітками. У взаємодії з дітьми варто уникати знецінення і шантажу.

Вправа «Аналіз кейсів».

Робота в групах.

Час – 20 хв.

Мета: актуалізація досвіду педагогів щодо вирішення нестандартних ситуацій, що можуть виникнути в освітньому процесі, запобігання конфліктним ситуаціям.

Зміст. Об'єднуємо учасників у 5 груп. Кожна група отримує свій кейс із проблемною ситуацією для аналізу.

Завдання:

1. Розглянути ситуацію.
2. Запропонувати найбільш оптимальні рішення для вчителя.
3. Обрати один із варіантів та змодельовати ситуацію.

Презентація робіт учасниками груп.

Обговорення та висновки.

Ситуації для роботи в групах:

Ситуація 1. Увійшовши до класу на урок, учитель побачив на дошці карикатуру на себе. Діти розраховували, що почнеться пошук винуватця й урок буде зірвано. Які дії вчителя?

Ситуація 2. Учні збиралися втекти з додаткового уроку. Вчителеві випадково потрапила до рук записка, в якій діти не дуже добре відгукуються про нього та домовляються піти з уроку. Які дії вчителя?

Ситуація 3. На прохання заступника із навчальної роботи ви маєте замінити хворого вчителя в чужому класі. Почався урок. Клас важко піддається керуванню. Ви привіталися – жодної уваги. Як бути вчителеві?.

Ситуація 4. Під час уроку за однією з парт постійний шум, розмови. Один з учнів не тільки не слухає пояснення вчителя, але й заважає іншим – відволікається, кидається папірцями, щось вигукує, намагаючись привернути увагу однокласників. Які дії вчителя?

Ситуація 5. У 6 класі розпочався урок біології. Привітавшись, учителька сіла за стіл та розгорнула журнал. Раптом рипнули двері й через поріг у клас по-жаб'ячому плигнув учень. Клас завмер, вчителька оторопіла. Які дії вчителя?

Мінідискусія «Що мотивує дітей до навчання?».

Час – 5 хв.

Зміст. Учасникам пропонується поміркувати над питанням навчання і мотивації, тобто з'ясувати, як змотивувати сучасних школярів покоління «альфа» до навчання?

Підсумок. Мотивація з'являється тоді, коли дитині подобається щось робити і в неї це виходить. Тому мотивація до навчання можлива за умови, якщо дитині буде цікаво вчитися. Дітей можна вчити з цікавістю, використовуючи їхню природну потребу – гру.

Доцільно розглянути з педагогами так званий «Ефект Тома Сойєра».

Що це за ефект та для чого він потрібен? «Ефект Тома Сойєра» є гарним прикладом людської мотивації. У культовому романі Марка Твена «Том Соєр» в одному із розділів описана сцена, коли головний герой Том стає об'єктом заздрості сусідської банди хлопчаків. Однієї гарної днини замість того, щоб погуляти, від своєї тітки хлопець отримує не дуже приємне завдання – побілити паркан. Проте «маркетинг» Тома виявився настільки вражаючий, що інші діти фактично платять йому данину за можливість зробити кілька помахів пензлем.

Томові вдалося подати іншим дітям жахливу й рутинну роботу як цікаву і захоплюючу, як фантастичний привілей, тобто Том Сойєр пропонує своїм друзям «грати», відкинувши думку про рутинну роботу й нудьгу.

Ключовий мотиваційний принцип, який тут підкреслює Марк Твен, полягає в тому, що робота – це те, що ми зобов'язані робити, тоді як гра – це те, що ми обираємо.

Підсумок. Щоб змотивувати сучасних школярів до навчання, слід перетворити освітній процес на захопливу гру, від якої діти отримуватимуть задоволення. Навчаймо з цікавістю!

Підведення підсумків роботи з теми.

Час – 5 хв.

Зміст. Дайте відповіді на питання:

- Що для вас було найбільш цінним на занятті?
- До яких роздумів спонукала тема, яку ми розглядали?
- Які висновки ви для себе зробили?

1.3. ПРІОРИТЕТИ СУЧАСНОГО БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

(загальна тривалість онлайн-заняття – 1 год 20 хв)

Автор: *Ольга ГУРІНЧУК,
методист навчально-методичного кабінету
психологічної служби Рівненського ОІППО*

Вправа «Правила групи».

Час – 5 хв.

Мета: ознайомити учасників з правилами групи під час взаємодії.

Зміст. Розповідаємо учасникам зустрічі, що для результативної, ефективної та дружньої взаємодії потрібно створити правила групи. Означені правила взаємодії забезпечують відчуття безпеки в освітньому середовищі (див. рис. 1).

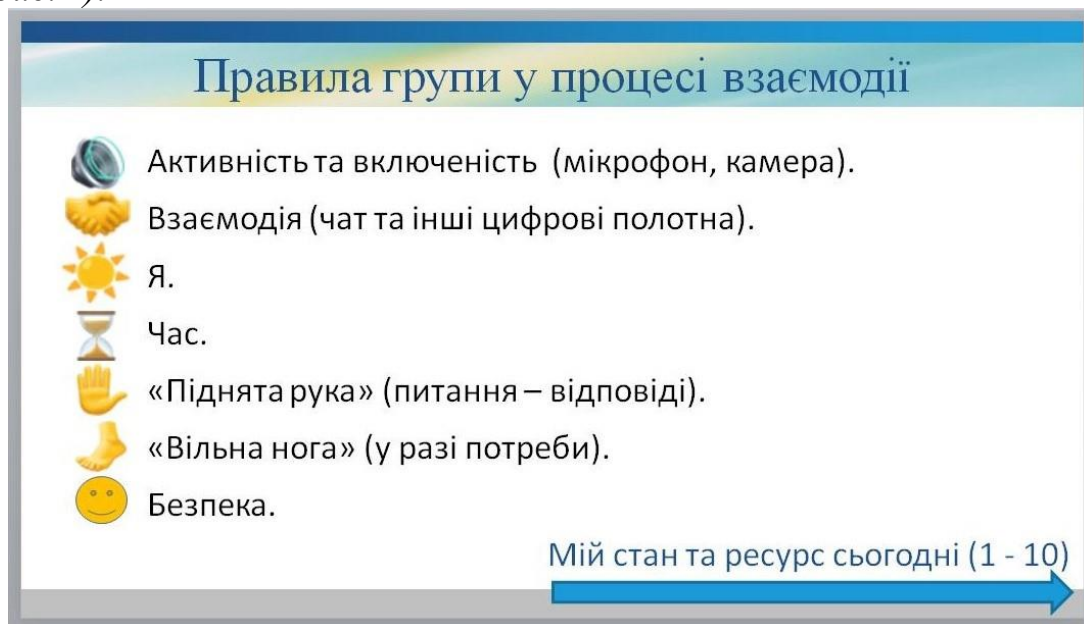

Рис. 1. Правила групи у процесі взаємодії

Вправа «Асоціативний куш» на дошці Jamboard.

Час – 8 хв.

Мета: сформувати в учасників уявлення про поняття безпечне освітнє середовище за допомогою асоціативного мислення.

Зміст. Учасникам пропонується довільний запис асоціацій на дошці Jamboard з теми «Безпечне освітнє середовище».

Висновок. Безпечне освітнє середовище – це простір, де кожна дитина може навчатися і розвиватися в атмосфері довіри і зростання.

Вправа «Хмара слів» за допомогою інтернет-сервісів [Word Art](#), [Word It Out](#), [Word Cloud Generation](#),).

Час – 12 хв.

Мета: з'ясувати складники безпечного освітнього середовища відповідно до нормативної бази.

Зміст. Учасникам пропонується ознайомитися з нормативною базою щодо безпечного освітнього середовища і створити «хмару слів» з теми «Складники безпечного освітнього середовища» із використанням інтернет-сервісів (див. рис. 2).

Рис. 2. Складники безпечного освітнього середовища

Висновок.

Нормативна база:

- Закони України «Про повну загальну середню освіту», «Про освіту»;
- Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища в новій українській школі.

Складники безпечного освітнього середовища: фізична безпека, психологічна безпека, інформаційна безпека.

Мінілекція: «Особливості фізичної безпеки в освітньому середовищі».

Час – 12 хв.

Мета: ознайомити учасників із поняттям та особливостями фізичної безпеки.

Зміст. В умовах воєнного стану формування безпечного освітнього середовища є надскладним завданням для всіх учасників освітнього процесу.

За теорією А. Маслоу, безпека є однією із базових потреб людини, без задоволення якої неможливий розвиток і перехід до вищого рівня. Зважаючи на це, безпека є необхідною умовою для організації якісної освітньої діяльності.

Фізична безпека – дотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил.

Фізична безпека в освітньому середовищі – система комплексної безпеки, що має забезпечити стан захищеності закладу освіти та учасників освітнього процесу від реальних і прогнозованих загроз соціального, техногенного і природного характеру.

Фізична безпека учнів – це система умов, що забезпечують захист здоров'я і життя дітей упродовж усього освітнього процесу.

Забезпечення фізичної безпеки в освітньому середовищі передбачає:

- облаштування безпечного простору в закладі (укриття, запасні виходи, вентиляція тощо);
- розробку шляхів евакуації учасників освітнього процесу (зокрема й до найближчого укриття, якщо таке не обладнане у закладі освіти);
- розробку та відпрацювання алгоритму дій працівників та учнів закладу освіти у надзвичайних ситуаціях, під час евакуації;
- превентивні заходи щодо мінної безпеки (інформування учнів, спільні заходи із залученням ДСНС);
- зміну форми організації освітнього процесу та форми здобуття освіти (за потреби).

Вправа «Сила дихання»

Час – 7 хв.

Мета: навчити учасників за допомогою дихання нормалізувати психологічний стан.

Зміст. Серед технік емоційної саморегуляції важлива роль належить техніці глибокого дихання, а точніше – глибшого видиху. Процес дихання (вдих-

видих) можна використати для того, щоб чогось позбутися або, навпаки, щось отримати чи підсилити свої позитивні якості. Учасникам пропонується виконати 4–7 циклів для повної стабілізації. Видихаючи повітря, необхідно зосередитися на тому, чого прагнеш, позбутися (наприклад, втоми), а на вдиху, навпаки, побажати собі сили, енергії, наснаги.

Мінілекція: «Особливості психологічної безпеки в освітньому середовищі».

Час – 12 хв.

Мета: ознайомити учасників із поняттям та особливостями психологічної безпеки.

Зміст. *Психологічна безпека* – це запобігання психологічному насильству, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниженню честі, гідності, ділової репутації, зокрема внаслідок булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо, пропаганди та/ або агітації.

Психологічна безпека середовища в соціальному аспекті – це середовище, вільне від проявів психологічного насильства у взаємодії людей, що сприяє задоволенню основних потреб в особистісно довірчому спілкуванні, а це створює референтну значимість середовища і як наслідок – забезпечує психологічну захищеність її учасників.

Психологічна безпека особистості виявляється в її здатності зберігати стійкість у середовищі з певними параметрами, зокрема із психотравмуючими впливами, в опорі деструктивним внутрішнім і зовнішнім впливам. Психологічна безпека особистості відображається у переживаннях захищеності / незахищеності в конкретній життєвій ситуації.

Психологічна безпека учнів – це специфічний емоційний стан, обумовлений переживанням психологічного благополуччя, захищеності, комфорту, відсутністю тривоги, страху, стресів, що виникають внаслідок взаємодії в освітньому середовищі.

Забезпечення психологічної безпеки в освітньому середовищі передбачає:

- добір стратегій взаємодії педагогів з учнями класу, зважаючи на їхній психоемоційний стан і травматичний досвід;
- заходи щодо адаптації дітей у закладі освіти;
- заходи щодо інтеграції дітей з внутрішньо переміщених родин у новий для них колектив і освітнє середовище;
- референтну значущість і причетність кожного суб'єкта освітнього процесу до конструювання й підтримки психологічної комфортності освітнього середовища;
- протидію булінгу;
- розвиток культури комунікацій.

Вправа «Поділись усмішкою».

Час – 7 хв.

Мета: сформувати в учасників навички саморегуляції.

Зміст. Усмішка має важливе значення у житті та самопочутті вчителя, адже напруження м'язів не тільки відображає, а й формує поганий настрій, негативні емоції. За серйозного виразу обличчя напружені 17 м'язів, а в усмішці – 7. Сміх – це вібрація й масаж, що знімають напруження. Крім того, усмішка покращує настрій нам і навколишнім.

Учасникам пропонується подарувати один одному усмішку: кожен повертається до свого сусіда праворуч (ліворуч) і, побажавши йому щось приємне, усміхається.

Мінілекція «Особливості інформаційної безпеки в освітньому середовищі».

Час – 12 хв.

Мета: ознайомити учасників з поняттям та особливостями інформаційної безпеки.

Зміст. З'ясуємо трактування основних понять:

Інформаційна безпека – кібербезпека, захист персональних даних.

Інформаційна безпека в освітньому середовищі – це система дій, рішень та інструментів, що мають забезпечити стан захищеності інформації від неправомірного використання, несанкціонованого доступу, безпеку на фізичному, особистісному та спільному (колективному) рівнях, керування доступом і кібербезпекою, що впливає на освітнє середовище і кожного учасника освітнього процесу.

Інформаційна безпека передбачає використання технологій та інструментів, що забезпечують захищений доступ до інформації, або навпаки – безбар'єрний доступ до інформації у разі потреби, надають змогу виявляти (чи уникати) обману, дезінформації, перевіряти інформацію та інше.

Принципи інформаційної безпеки: конфіденційність, цілісність, доступність.

Забезпечення інформаційної безпеки в освітньому середовищі передбачає:

- використання техніки чутливого підходу до вибору текстів для читання, тем для обговорення, зважаючи на травматичний досвід, який можуть мати діти (обстріли, втрата рідних, загибель батьків, батько на війні та інше);
- використання технік роботи з дезінформацією;
- розвиток критичного мислення в учасників освітнього процесу;
- використання технік повідомлення інформації;
- забезпечення доступності інформації.

Вправа «Поділись емоцією» на дошці Jamboard.

Час – 5 хв.

Мета: закріпити навички саморегуляції в учасників, попрактикуватись у формулюванні результатів зустрічі.

Зміст. Учасникам пропонується поділитися своїми емоціями, думками та ідеями на дошці Jamboard з теми: «Рефлексія зустрічі».

Спільне обговорення та презентація напрацювань.

1.4. СТВОРЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

(загальна тривалість заняття – 2 год 40 хв)

*Автор: Наталія ПРОКОПЧУК,
методист ресурсного центру
підтримки інклюзивної освіти,
старший викладач кафедри психології
та інклюзивної освіти Рівненського ОІППО*

Мета заняття: розглянути особливості формування психологічно безпечного освітнього середовища в умовах нової української школи.

Завдання:

- розглянути поняття психологічної безпеки та її прояву в освітньому середовищі нової української школи;
- виявити маркери психологічного неблагополуччя, ознаки стресових реакцій у дітей 10–12 років;
- сформулювати уявлення про фізіологічні процеси в мозку та організмі людини, що відбуваються у стресових ситуаціях;
- розглянути поняття професійного вигорання, його ознаки та шляхи профілактики;
- оволодіти практичними методами самодопомоги та підтримки особистості під час життєвих криз.

Актуалізація уявлень педагогів із теми

Проблемна дискусія «Школа – МІСЦЕ СИЛИ дитини?».

Час – 15 хв.

Мета: актуалізувати уявлення педагогів щодо ролі школи в житті дитини.

Зміст. Учасники отримують завдання поміркувати над питаннями:

- Чи можемо ми вважати, що школа сьогодні є місцем сили дитини? Чому?
- З якими загрозами в освітньому середовищі може зіштовхнутися дитина?

Тренер фасилітує думки учасників та підводить до думки, що діти чимало часу під час навчального року перебувають у школі, тому дуже важливо розуміти, що школа **ПОВИННА** стати для дитини **МІСЦЕМ СИЛИ**.

Обговорення:

– Якщо школа є місцем сили, то як почувається дитина в такому місці? (у безпеці).

– Як ви вважаєте, що потрібно для того, аби дитина почувалася у безпеці?

На думку ізраїльських фахівців, щоб дитина почувалася у безпеці, потрібні два важливі компоненти. Тому вони запропонували власну формулу, що розкриває суть поняття «Дитина в безпеці».

Дитина в безпеці = Безпечне середовище + Безпечний дорослий

Отже, безпечним середовищем можна вважати місце, яке:

- *прогнозоване* для дитини, тобто коли дитина володіє повною інформацією, що з нею відбуватиметься, хто буде в цьому середовищі, яка роль кожного, хто присутній у цьому середовищі; так само дитина розуміє, чого чекають від неї;

- *максимально підготовлене для взаємодії* – наявність меблів, що відповідають віку дитини, а також додаткових предметів (олівці, папір, іграшки тощо);

- *відсутнє будь-яке насильство* стосовно дитини;

- *фізично безпечне*.

Безпечний дорослий – це той, хто:

- знає та враховує вікові й індивідуальні особливості дитини, а також її психологічний стан;

- взаємодіє з дитиною «на рівних»;

- уміє розпізнавати потреби дитини, забезпечує захист прав та інтересів дитини;

- ставиться доброзичливо до дитини та проявляє емпатію;

- не несе загрози (відсутність будь-яких форм насильства);

- резильєнтний, стресостійкий;

- уміє турбуватися про себе.

Інформаційний блок «Психологічна безпека у середовищі нової української школи».

Час – 5 хв.

Зміст. Психологічна безпека середовища нової української школи – це:

- стан, вільний від проявів насилля у взаєминах;
- середовище, сприятливе для задоволення основних соціальних та індивідуальних потреб;

- довірливе спілкування з різними людьми;

- перебування в середовищі значущих осіб;

- забезпечення відчуття захищеності та комфорту.

Психологічна безпека особистості проявляється у її *здатності зберігати стійкість, урівноваженість, хороше самопочуття у соціальному середовищі з психотравмуючими впливами, в опірності деструктивним внутрішнім та зовнішнім загрозам.*

Вправа «Ознаки стресу в дітей» (метод «світове кафе», робота в групах).

Час – 20 хв.

Мета: виявити в здобувачів освіти маркери психологічного неблагополуччя, вміти помічати такі прояви, розуміти їхні причини та надавати посильну підтримку учням під час освітнього процесу.

Обладнання: папір для фліп-чарту (4 аркуші, по 1 аркушу на групу), 4 маркери різних кольорів (один маркер для однієї групи).

Зміст. Об'єднуємо учасників у 4 групи. Кожна група отримує завдання: вказати ознаки стресу в дітей 10–12 років за певною категорією симптомів.

Розподіл завдань «Ознаки стресу в дітей»:

- 1 група – описати емоційні симптоми;
- 2 група – описати фізичні симптоми;
- 3 група – описати поведінкові симптоми;
- 4 група – описати когнітивні симптоми.

Тренер роздає для груп по 1 аркушу паперу для фліп-чарту та 1 по маркеру певного кольору. За сигналом група приступає до виконання отриманого завдання та працює впродовж 5 хвилин: визначає необхідні симптоми та записує їх маркером відповідного кольору на папері.

За сигналом тренера група змінює локацію за годинниковою стрілкою та працює над завданням іншої групи, але власним кольором маркеру впродовж 2 хвилин (додає свої думки). Зміна локацій триває доти, доки учасники не повертаються до свого початкового аркуша.

Представлення роботи команд (власні думки + напрацьований досвід інших команд).

Підсумки. Учитель має розуміти, що в стресовій ситуації дитина змінюється. Тоді у неї мінімальні здатності до навчання. Педагогу важливо навчитися розрізняти такі стани, аби підтримати дитину, стати небайдужим дорослим.

Педагог має бути фахівцем зі стресових реакцій дітей, тобто вчасно помітити ознаки психологічного неблагополуччя, підтримати у міру своєї компетентності та скерувати до фахівця.

Вправа «Стрес і мозок».

Час – 10 хв.

Мета: сформувати уявлення про фізіологічні процеси, що відбуваються в організмі людини під час стресової ситуації; зрозуміти, як працює мозок школяра в стресовій ситуації та як це впливає на освітній процес та успішність.

Зміст. Інтерактивне повідомлення про те, як працює мозок людини у стресі. Тренерові варто звернути увагу на поняття стресу та 3 стадії стресу (тривожність – резистентність – виснаження).

Стрес – це реакція організму у відповідь на дію (подразник) зовні, яка перевищує можливості адаптації. Стрессова ситуація чи стрессова подія може мати різні наслідки. Найбільш сприятливий – коли людина адаптується до нової ситуації. Однак така ситуація також може призвести до психологічної травми, а в деяких випадках – і до посттравматичного стрессового розладу (ПТСР). Найчастіше це може відбуватись у надзвичайній ситуації, коли життя дорослого чи дитини опиняється в небезпеці, коли фізичне та психічне здоров'я й можливості для розвитку наражаються на небезпеку в результаті збройного конфлікту, стихійного лиха або руйнації соціального чи законного порядку.

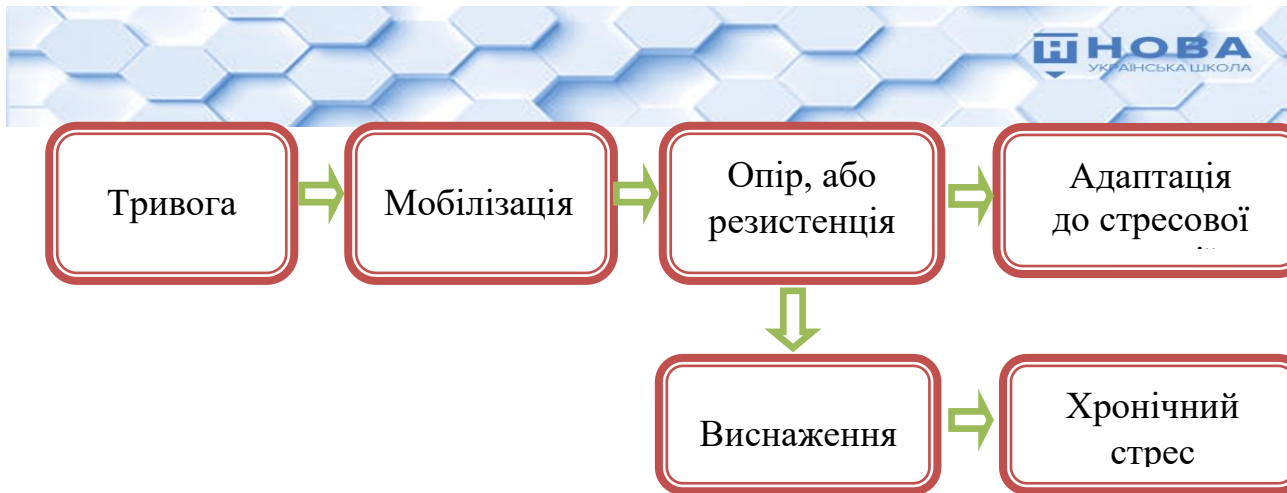

Рис. 1. Послідовність процесу адаптації людини до стресової ситуації

На стан тривоги, викликаній стресором (стрес-фактором), організм реагує фізіологічними змінами, спрямованими на мобілізацію захисних сил організму. У цей час людина знаходиться в стані напруження та настороженості, проте фізично та психологічно почувається добре: зникають симптоми хвороб, зростає витривалість. Така мобілізація всіх ресурсів розвивається впродовж 6 годин після впливу стресора і триває 24–48 годин.

Тривалість третьої стадії опору, або *резистенції*, залежить від особливостей організму та специфіки ситуації. У цей час стійкість організму до сильних впливів середовища зростає і може закінчитися стабілізацією стану й адаптацією до стресової ситуації.

Якщо людина не може адаптуватися до стресової ситуації, то опір змінюється виснаженням, різким зниженням розумової та фізичної працездатності. Ця стадія триває до 3 діб. Людина в стадії виснаження потребує допомоги, що полягає або в психологічній підтримці, або в усуненні стресора.

Виснаження може перейти в *хронічний стрес*, або *дистрес*. Цей стан характеризується песимізмом, пригніченням, в'ялістю; порушенням сну й апетиту; дратівливістю, невдоволенням; тривожністю, агресивністю; зниженням працездатності, погіршенням здоров'я.

Отож не кожна нестандартна ситуація порушує психологічне благополуччя, а ті, що порушують його, не завжди призводять до дезорієнтації, дезадаптації чи психотравми. Стрес обертається психотравмою, якщо внаслідок дії стресора відбувається порушення у психічній сфері людини.

Перша реакція на травматичну ситуацію може бути в трьох варіантах: «бий», «біжи» або «завми». Якщо ситуація не дуже загрозлива, то ми можемо оцінювати ризики, висловлювати відчуття (лімбічна система) або підключати мислення, мовлення, пізнавальні процеси (неокортекс).

Підсумок. Коли в дитини вирують емоції (лімбічна система в дії), мислення в цей час не працює, а нотації і повчання дорослих не діють. Щоб дитина почула дорослого, їй потрібно спочатку заспокоїтися.

Якщо дорослий використовує «екстремальні» способи реагування, то він викликає в дітей такі реакції, як страх, провини і сором.

Учитель має розуміти, що зі стану страху, провини та сорому фізіологічно дитина не здатна навчатися та повноцінно опановувати нову інформацію, оскільки мислительні та когнітивні функції не працюють на повну силу.

Інформаційний блок «Професійне вигорання».

Час – 10 хв.

Мета: сформувати уявлення про явище професійного вигорання та його наслідків; оцінити власний стан благополуччя та здатності до виконання професійних обов'язків.

Зміст. У 2019 році синдром професійного емоційного вигорання був включений до Міжнародної класифікації хвороб (МКХ-11). Синдром професійного вигорання не класифікується як медичний стан, він радше стосується конкретних явищ у професійному контексті, тому його не слід застосовувати для опису досвіду в інших сферах життя.

Професійне вигорання – це синдром, який концептуально розуміється як результат хронічного стресу на робочому місці, з яким не вдалося успішно впоратися. Цей синдром характеризується трьома вимірами:

- 1) відчуття виснаження та нестачі енергії;
- 2) підвищена ментальна віддаленість від своєї роботи; почуття негативізму, цинізму, пов'язані з професійною діяльністю;
- 3) зниження професійної ефективності.

Статистичні дані останніх досліджень про стан професійного вигорання серед педагогів: загальна поширеність вигорання серед вчителів склала приблизно 52% (дані наведено згідно з пошуком перехресних досліджень, перерахованих у PubMed з 01.12.2019 по 14.02.2022 роки, в яких повідомлялося про поширеність вигорання серед учителів. У це вивчення загалом було включено 9 досліджень із восьми різних країн Африки, Азії, Європи, Північної та Південної Америки).

Результати досліджень вказують на те, що в цивілізованому світі приблизно від 33 до 71 % вчителів мають синдром професійного емоційного вигорання (економічно розвинені країни, де немає війни, адже війна – додатковий негативний чинник). Також визначено значну кількість учителів, які ще не вигоріли, але знаходяться під впливом хронічного стресу (такі дані коливаються від 8,3% до 87,1%). Звісно, якщо вчитель перебуває під впливом хронічного стресу, це також буде відображатися на його самопочутті, на його здоров'ї, відповідно, на його продуктивності.

Стрес учителя негативно впливає й на успішність учнів (вона погіршується) і негативно впливає на якість мотивації до навчання в учнів (дослідження Madigan & Kim, 2021), а самопочуття вчителя відповідно впливає на якість його викладання (системний огляд 98 рецензованих досліджень 2000-2019 рр., Nascher & Waber, 2021).

Нараховують понад 130 симптомів вигорання. Розглянемо деякі ключові симптоми вигорання, об'єднані у п'ять сфер:

Інтелектуальні:

– формалізм;

- небажання брати участь у розвиваючих і навчальних заходах;
- байдужість;
- агресивність до змін і нововведень.
- *Фізичні:*
- втома;
- порушення сну;
- головні болі;
- болі в суглобах;
- розлади шлунково-кишкового тракту.

Емоційні:

- роздратування;
- байдужість;
- песимізм;
- цинізм;
- різкі зміни настрою.

Соціальні:

- соціальна ізоляція;
- зниження інтересу до розваг, хобі;
- відчуття недостатньої підтримки.

Поведінкові:

- трудовоголізм;
- малорухливий спосіб життя;
- зловживання стимулюючими речовинами (зокрема алкоголь, тютюн);
- конфліктність.

Підсумок. Найкращий спосіб долання професійного вигорання – профілактика або попередження такого стану. Тренер підводить учасників до поняття психологічної стійкості.

«Психологічна стійкість» є синонімом до поняття «резилієнтність» і розглядається як здатність відновлюватися всупереч невдачам, перешкодам та почуттю безсилля (самостійно або за допомогою інших). Це подолання за допомогою зусиль та внутрішніх ресурсів.

Професійно вигорілий педагог не здатний якісно виконувати свої професійні обов'язки, мотивувати і зацікавлювати учнів своїм предметом, а також помітити ознаки психологічного неблагополуччя дитини і її підтримати.

Підтримка дитини можлива, якщо педагог сам має ресурси!

Вправа «Долонька турботи про себе»

Час – 20 хв.

Мета: виявити власні ресурси та спланувати кроки щодо психологічного відновлення та наповнення.

Завдання:

1. На аркуші паперу обвести контуром власну долоню.

2. Записати кроки турботи про себе на кожен день тижня (див. рис. 2).

Рис. 2. Долонька турботи про себе

3. Обговорити результати, відслідковувати психоемоційний стан учасників.

4. Розмістити долоньку на видному місці (на робочому столі, холодильнику тощо) як нагадування про потребу в турботі чи спонукання до турботи.

Практикум «Метод 4 стихії» (автор Олександр Гершанов, психотерапевт, спеціаліст із роботи з травмою, директор психоосвітнього проєкту Ізраїльської коаліції травми).

Час – 30 хв.

Мета: опанування техніками самодопомоги; розвиток навичок стресостійкості, посилення резилієнтності, стабілізація психоемоційного стану; відновлення ресурсності.

Зміст.

Демонстрація вправ за «стихіями» – Повітря, Вода, Вогонь, Земля.

Стихія «Повітря»

Ця стихія включає все, що пов'язане з диханням. Наше завдання – нормалізувати дихання. Сюди належать різні способи відновлення через дихання, зокрема різноманітні дихальні вправи: дихання для покращення сну, для знімання стресу, дихання з акцентом «на видих», дихання з акцентом «на вдих», «дихання людини, яка плаче».

«Дихання за квадратом»:

– Глибоко видихніть повітря через рот на рахунок від одного до чотирьох (1–2–3–4).

– Затримайте видих на рахунок від одного до двох (1–2).

– Повільно вдихніть повітря через ніс на рахунок від одного до чотирьох (1–2–3–4).

– Затримайте видих на рахунок від одного до двох (1–2).

В інших варіантах цієї вправи можна не рахувати або не затримувати дихання. Коли вплив стресової події надмірний, довжину паузи між вдихом і видихом можна скоротити. Головне, щоб зберегти послідовність і робити спочатку видихи, а потім – вдихи. Для стабілізації стану обов’язково видихи повинні бути довшими ніж вдихи. Розпочинати вправу слід із видиху, оскільки, коли людина в стресі, то, вдихаючи, вона ще більше буде загострювати стресові реакції. Тому ми маємо спочатку видихнути, щоб уповільнитися, знизити інтенсивність реакції.

Тренерові варто також запропонувати вчителям дихальні вправи, які вони можуть виконувати разом із дітьми. Вправи для дітей повинні бути цікавими та проводитися у вигляді гри, наприклад: «Квітка – свічка», «Конячка у стійлі», «День народження у Велетня», «Крильця дракона», «Паровозик» та ін.

До стихії «Повітря» також можна віднести й інші дії, пов’язані з диханням, які будуть спрямовані на відновлення людини. Наприклад, це може бути прогулянка на свіжому повітрі, або ж ароматерапія (скажімо, зайти в бутик парфумів, понюхати різні цікаві аромати, аромамасла тощо).

Стихія «Вода»

У стресі ми не відчуваємо, як наші слизові оболонки пересихають. Стрес може спричинити зневоднення, а зневоднення зі свого боку – спричинити стрес. Щоб вийти із цього замкненого кола, потрібно пити більше води, чаю чи іншої рідини. Якщо води поруч немає, то можна зробити так: злегка втягнути щоки чи зімітувати жувальні рухи. Окрім того, що подібні рухи матимуть заспокійливу дію, вони ще й сприятимуть активації процесу слиновиділення.

Отож підтримка водного балансу організму дуже важлива для нормалізації стану людини. Коли людина починає пити воду, вона перемикає увагу на процес ковтання. Цей процес її дещо відволікає від тієї події, яка призвела до нервового збудження. Під час ковтання заспокоюється дихання і зменшується частота серцебиття.

У стані збудження: повільно випити склянку теплої води маленькими ковтками.

У стані надмірної тривоги: випити дві склянки гарячої води впродовж 20 хвилин невеликими ковтками.

Стихія «Вогонь»

Людину в стані стресу характеризує так званий «тунельний зір». Це означає, що вона не може бачити широко, помічати те, що відбувається навколо, а ще – не може ухвалювати відповідальних рішень. Також у неї переважає «чорно-біле мислення» (існують тільки крайнощі: або добре, або погано, середини – немає).

Наше завдання: вийти в усвідомленість, «увімкнути» голову, активізувати кору головного мозку.

Для цього доречними будуть такі *вправи*:

1. Покрутити головою з боку в бік, подивитися на якийсь великий предмет, назвати його й описати.

2. Вправа «5–4–3–2–1». Назвати *5 предметів*, які ви бачите (детально описати подумки кожен предмет), так ми вмикаємо роботу зорового аналізатора; доторкнутися до *4 поверхонь*, різних за текстурою, також детально подумки описати свої тактильні відчуття; назвати *3 звуки*, які чуєте (прислухатися до звуків навколо вас, запустити аудіальний канал сприйняття); відчути *2 запахи* (можна зумисне щось понюхати), так ми активуємо нюхову сенсорну систему; відчути *1 смак* (з'їсти щось, наприклад, льодяник), для активації смакових відчуттів.

3. Порахувати від 20 до 0 вголос. У процесі зворотної лічби активізуються лобні долі мозку.

4. Дати відповіді на запитання, наприклад: «Хто я?» (5 іменників), «Який я?» (5 прикметників), «Що я роблю (можу робити)?» (5 дієслів). У процесі лічби можна загинати пальці на кожную «п'ятірку».

Також будуть доречними будь-які легкі вправи, що допоможуть стимулювати мозкову активність.

Стихія «Земля»

До цієї стихії відносяться будь-які дії, які ми робимо з нашим тілом для того, щоб наповнити себе енергією, тобто отримати відчуття радості, щастя і задоволення, що нас наповнює і відновлює.

Завдання цієї «стихії» – «заземлитися», відчути своє тіло.

У момент травматичних подій тіло дуже напружується, стискається, а отже, необхідно його розслабити й дати відчуття керованості. Вправа полягає в тому, щоб по черзі напружувати та розслабляти м'язи. Це називається – «комплекс м'язової релаксації», або парадоксальне м'язове розслаблення (за Джекобсоном). У польових умовах є армійська вправа під назвою «помпа» – ви, підіймаючи плечі, напружуєтесь, а потім – розслабляєтесь. Також можна стискати руки в кулаки, напружувати, а потім різко скидати їх униз, ніби скидаючи напруження.

Масаж, гімнастика, пробіжка – це теж стихія «Земля», тобто сюди підходить будь-яка діяльність, яку ми виконуємо своїм тілом.

Пропонуємо такі вправи (використовувати вправу на вибір, а краще – усі по черзі):

1. Піднятися на носочки пальців ніг – опуститися на п'ятки ніг, щоб промасажувати саме п'яту (виконуємо мінімум 8 разів).

2. «Австралійський дощ». Учасники стоять у колі та по черзі виконують рухи, які починає робити тренер: «Починається вітер – тремо долоні. Крапає дощ – «клацаємо» пальцями. Дощ посилюється – схрещуємо руки на грудях та постукуємо себе по плечах («метелик»). Йде злива – вдаряємо себе по стегнам. Потім – у зворотному порядку повторюємо рухи на послаблення, аж доки «дощ не закінчиться». Вправу повторюємо кілька разів.

3. «Робот – Спагетті». «Робот»: напружити усе тіло, як робот; порахувати до восьми. «Спагетті»: розслабити тіло, уявивши себе, неначе спагетті; порахувати до восьми. Виконати вправу із почерговим напруженням (команда «Робот») і розслабленням (команда «Спагетті») тіла декілька разів.

4. Вправа «Мокра собака». Уявити, що ви – собака, яка щойно вилізла з води. У неї мокра шерсть. Нам потрібно струсити воду із шерсті (поетапно, починаючи із «лап» і завершуючи струшуванням усього тулуба. Вправу найкраще виконувати під веселу музику. Упевнені, вона особливо буде до вподоби дітям.

Можна робити й інші прості вправи, які допомагають «включити тіло», наприклад: «Трясіння тілом», «Рик лева», «Зоопарк» тощо.

Підтримка в стресових ситуаціях, під час життєвих криз

Інформаційний блок «Принцип безперервності»

Час – 15 хв.

Мета: ознайомити слухачів із поняттям безперервності як основи відновлення в кризових ситуаціях; можливостями підтримки дитини, дорослого завдяки відновленню безперервностей та повернення до рутини.

Зміст. Тренер наголошує, що нині наше життя постійно змінюється. Ми закінчуємо школу, вступаємо до закладу вищої освіти, одружуємося, народжуємо дітей тощо. Проте все одно в нас є відчуття контролю над життям. Чому? Тому, що ми цих змін хотіли або й навіть прагнули. Учорашній день визначає завтрашній, а те, що я роблю сьогодні, впливає на те, що буде завтра. Так ми створюємо свої безперервності.

Безперервностей є чимало, однак сьогодні ми поговоримо про базові із них: соціальну, рольову, історичну, когнітивну.

Соціальна безперервність. Ми живемо в сім'ях, працюємо, у нас є колеги, друзі, знайомі тощо. Ці речі постійні та створюють відчуття безперервності й безпеки. Коли виникає «розрив» (тобто щось відбувається, наприклад, ми переїжджаємо в іншу місцевість, через різні причини втрачаємо друзів, змінюємо місце роботи тощо), людина відчуває «Я більше не з друзями / не з родиною»... Це призводить до почуття самотності, безпорадності.

Рольова безперервність. Є чимало ролей, які ми виконуємо у житті: ми – друзі, діти, батьки, колеги, брати, сестри, студенти, вчителі, дружини, чоловіки... Коли трапляється «розрив» (з якихось причин ми втрачаємо одну чи кілька ролей, наприклад, коли люди розлучаються, то втрачають свою роль дружини / чоловіка, коли помирають батьки – втрачається роль доньки / сина, тобто відбувається розрив). За цих умов з'являються думки: «Я не знаю, чого від мене очікують. Яка моя роль? Що я повинен робити зараз?»... тощо. У людини може виникати гнів та розгубленість.

Історична безперервність. Це наші цінності та переконання – те, в що ми віримо і знаємо про себе. Наприклад, «Я вірю, що я сильний і здолаю всі труднощі», «Я вірю, що зі мною нічого поганого не трапиться».

Коли відбувається травмуюча подія, в людини може виникати *розрив* цих цінностей та переконань: «Я ніколи не була / був такою / таким», «Я ніколи не плакала / плакав», «Я божевільну»... тощо. З'являються сумніви в собі, втрата надії, знижується самооцінка.

Когнітивна безперервність. Змалку ми засвоюємо певні правила, які створюють відчуття, що світ – це логічне і передбачуване місце.

Під час *розриву* когнітивних безперервностей в людини можуть виникати думки, як-от «Я не розумію, що трапилося», «Мені потрібні пояснення», «Це руйнує мій світ (мою логіку, моє розуміння)», а тому виникають роздратування, розгубленість.

Підсумок. Для кожної людини важливі ті безперервності, які вона створила. Якщо безперервності руйнуються (а таке відбувається під час стресових подій, життєвих криз), людина не знає, як жити і діяти далі.

Що можна зробити, аби подолати «розриви»:

- 1) відновити безперервність;
- 2) якщо неможливо – виявити більш стійкі безперервності та опиратися на них.

Безперервність – це рутина, те, що ми робимо щодня (ходимо на роботу чи до школи, відвідуємо гуртки, вирощуємо квіти, щоранку п’ємо каву, зустрічаємося з друзями), тобто це наше повторюване життя, дії, вчинки, люди, ролі, які ми виконуємо, цінності й переконання, які сповідуємо. Отож рутина – це те, що нас тримає та стабілізує. Школа та навчання також є частиною рутини для дитини (і для педагога).

Однак рутина – це ще й наша опора: чим більше у нас опор (рутин), тим більше ми стійкі, чим більше у нас працює каналів відновлення, тим краще ми здатні впоратися зі стресом. Коли в нашому житті відбувається певна травматична чи стресова подія, одна чи декілька наших безперервностей перериваються.

Практичні завдання на виявлення безперервностей.

На прикладі сюжетів із мультфільму «Думками навиворіт».

Час – 15 хв.

Мета: відпрацювання практичних навичок виявлення безперервностей, виявлення розривів безперервностей; уміння помічати життєві кризи, розуміти стан дітей через їхню поведінку, емоційний стан.

Зміст. Слухачам демонструються короткі сюжети із мультфільму «Думками навиворіт».

Завдання: виявити у дівчинки розірвані безперервності, довести конкретними прикладами (словами, фразами, які були сказані персонажем, емоціями й почуттями).

Ознайомлення з моделлю BASIC Ph (автор Мулі Лахад).

Час – 30 хв.

Мета: розглянути поняття ресурсних каналів, які є людини; визначити власні пріоритетні канали ресурсування і відновлення, а також шляхи розвитку нових каналів.

Зміст. У 90-х рр. XX ст. під час роботи з людьми, які живуть в ситуації постійної загрози для життя, ізраїльський психолог та фахівець із психотравм Мулі Лахад та його колеги встановили, що у 20 % досліджуваних проявляється

посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), інші ж 80 % якимсь чином долають травму, зберігаючи при цьому своє здоров'я. Провівши аналіз провідних психологічних теорій «зустрічі людини зі світом», а також здійснивши власний багаторічний емпіричний аналіз, зберігаючи фокус дослідження на цих здорових способах подолання людиною кризових ситуацій, М. Лахад запропонував власну багатовимірну модель «BASIC Ph» – модель подолання стресу та пошуку внутрішньої стабільності для людини. Модель «BASIC Ph» – це своєрідна модель «зустрічі зі світом», «міст над прірвою», що допомагає людині «вирости» з кризової ситуації, «з'єднати» її внутрішнє «Я» та зовнішній «Світ» (Lahad & Leykin, 2013).

Ученими було доведено, що в кожного є своє власне унікальне поєднання ресурсів подолання. Ідея моделі полягає в тому, що в людини існує власний потенціал, досвід у подоланні стресової події в шести модульностях.

У кожної людини є ресурсні канали, які можна розглянути на основі **Моделі «BASIC Ph»:**

Belief – віра, переконання, цінності, життєва філософія.

Affect – почуття, емоції.

Social – приналежність до групи.

Imagination – уява, творчість, фантазія.

Cognition – інтелект, логіка.

Physiology – фізіологія, тіло, соматичні реакції.

Канал «В» («Віра») – канал подолання кризи, що базується на вмінні вірити (це може бути віра в Бога, в людей чи в самого себе). Існування в нашому житті сенсової наповненості, системи життєвих цінностей, місії, віри є джерелом, з якого людина може почерпнути сили в складних ситуаціях.

Якщо в людини активно проявляється канал «віри», ми можемо у розмові чути фрази на кшталт «це доля», «він зараз у кращому світі», тобто така людина буде описувати ситуацію певними філософськими або релігійними термінами.

Переваги: почуття місії (добро перемагає, а зло буде покарано), віра в «правильний шлях» (важко, але ми йдемо до перемоги), джерело зовнішньої підтримки, почуття зовнішньої надії, значимості та цінності.

Складності: фаталізм, забобони, фанатизм, песимізм, відсутність гнучкості мислення, втрата незалежності, невиправданий ризик.

Вправа «Я вірю».

Продовжити фразу (одне-два слова): «Я вірю, що...» або «Я вірю в...».

Канал «А» («Емоції») – спосіб подолання стресу, що вимагає від нас передусім вміння навчитися розуміти власні почуття, називати їх своїми власними іменами. Після цього з'являється можливість висловити розпізнані почуття найбільш прийнятними для кожної людини способами: словесно – в особистій розмові, письмово – в листі, без слів – в танці, малюнку, музиці чи драмі. Йдеться про пряме чи опосередковане вираження почуттів, наприклад, записувати в щоденник свої почуття, висловлювати їх у будь-який артспосіб (малюнок, спів, інструментальна музика тощо).

Яскраве вираження емоцій, як фізично (обличчя), так і в тексті: стрес, смуток, занепокоєння, горе, напади плачу, гніву, люті, сміху. Люди з емоційним каналом мають можливість розвантажитись за допомогою вивільнення емоцій. Така людина також схильна до емпатії.

Переваги: емоційна підтримка, співчуття, «провітрювання» почуттів (коли людина не застрягає на почуттях та емоціях, не повертається у спогадах до пережитого), самовираження за допомогою творчих методів.

Складності: надчутливість, емоційні спалахи, відмова від раціональних методів.

Вправа «Відгадай емоції».

Кожен учасник витягує картку, на якій написана одна з емоцій. Учасник не показує картку іншим і не називає емоцію вголос. Завдання: показати емоцію у вигляді пантоміми, сценки чи в інший спосіб так, щоб інші учасники здогадалися, про яку емоцію йдеться.

Канал «S» («Соціум»), або приналежність до групи – притаманне прагнення до спілкування, звернення за підтримкою до сім'ї, близьких людей чи до кваліфікованих фахівців. Крім того, ми можемо самі допомагати тим людям, які цього потребують, зануритися в суспільну роботу тощо. Суть способу полягає у соціальній включеності, можливості бути серед людей, бути чимось корисним, відчувати себе частиною системи, організації тощо.

Орієнтація на соціальну роль та партнерів. Людина одразу вказує, з ким була в контакті, які статуси цих людей. Описує функції та дії, наприклад: «До мене підійшла вчителька, підвела до інших людей і сказала, щоб ми тут очікували на когось». Коли ми це чуємо, то розуміємо, що в цьому випадку дитина черпає ресурс із соціуму. Тоді ми будемо її підтримувати тим самим способом: не залишаємо її одну та знайомимо з іншими людьми, щоб вона була в соціумі.

Переваги: здатність звернутися за допомогою до ближнього, консультації експертів (ця людина не буде діяти на емоціях, а спершу питає чийсь думки), групові обговорення та групова підтримка (людина команди).

Складності: надмірна залежність від лідера / керівника, обмежене коло спілкування – тільки із «близькими по духу» людьми, втрата індивідуальності.

Вправа «Що спільного?».

Учасники об'єднуються у мінігрупи по двоє.

1. Учасники кожної міні-групи за 2 хв. мають знайти між собою якомога більше спільних ознак (хобі, соціальні ролі, вподобання тощо).

2. Далі міні-групи об'єднуються у четвірки і виконують знову те ж саме завдання.

3. Змагання: кожна четвірка по черзі називає одну ознаку, але щоб вона не повторювалася іншими групами.

4. Обмін враженнями, обговорення.

Канал «І» («Уява, творчість»). У процесі подолання стресу людина, яка використовує канал уяви, апелює до творчих здібностей, креативної сторони особистості, адже завдяки уяві ми можемо мріяти, розвивати інтуїцію та пластичність, шукати і знаходити рішення у світі гри та фантазії, уявляти собі змінене майбутнє та минуле, навіть спогади про щасливі моменти здатні зменшити інтенсивність переживань у складних ситуаціях «тут і тепер». Сюди також відноситься почуття гумору, імпрровізацію, мистецтво та різного роду ремесла.

При домінуванні каналу «уява, творчість» людина для опису власних відчуттів, ситуацій часто використовує опис та метафори, наприклад: «я – як дерево вирване з коренем», «для мене зупинився час», «все було, як у кіно». Властиве часте використання виразів «начебто» / «схоже» / «на кшталт».

Переваги: багатостороннє творче мислення, подолання мовних / культурних бар'єрів, гумор, «свіжий погляд» на ситуацію.

Складності: заперечення ситуації та реальних фактів, «втеча у фільми, книги, фантазії», розчарування в дійсності.

Вправа «Валіза щастя»

1. Уявіть, що у вас є валіза, з якою ви збираєтеся в подорож. У ній є все, щоб почуватися щасливим. Намалуйте ті речі, вміння, почуття тощо, які вміщені в цій валізі.

2. Відстежуйте свої почуття під час малювання, роздумуйте над вашим багажем.

3. Дайте відповіді на запитання:

- Що лежить у вашій валізі?
- Хто її пакував?
- Що в цій валізі ваше, а що – чуже?
- Наскільки легко / важко нести цей багаж?
- Можливо, варто від чогось відмовитися / додати?

Канал «С» («Інтелект»), або когніція – спосіб подолання кризи через звернення до наших ментальних здібностей, вміння логічно та критично мислити, оцінювати ситуацію, пізнавати та досягати нові ідеї, планувати, навчатися, збирати достовірну інформацію, аналізувати проблеми та вирішувати їх. Сюди ж відносять пріоритетність, альтернативу, делегування та саморефлексію (розмова із самим собою).

У розмові людина, в якій домінує когнітивний канал, використовує детальний опис події, звертаючи увагу на часові проміжки, конкретні думки і планування практичних дій. Наприклад, вона часто вживає фрази: «Ви розумієте...», «Ви усвідомлюєте, що...». Для неї важливо знати всі деталі й подробиці справ, подій, тому вона часто просить: «Не приховуйте від мене нічого».

Переваги: збір інформації, самонавчання на основі минулого досвіду, формулювання висновків, прогноз сценаріїв та планування дій.

Складності: інтелектуалізація, надмірний інтерес до фактів, ігнорування почуттів, застрягання на одній думці.

Вправа «Колаж».

1. Учасники об'єднуються у мінігрупи і створюють колаж на задану тему, наприклад, ресурсні канали моделі BASIC Ph.

2. Учасники створюють візуалізацію, але не підписують словами назви каналів.

3. Групи «гостюють» одна в одній та намагаються відгадати зображені ресурсні канали.

4. «Гості» пишуть на стикерах послання для команди-авторки колажу (враження від роботи, почуття, побажання).

5. Кожна команда повертається «додому» та читає послання від інших учасників.

Канал «Ph» («Фізіологія / тіло») – спосіб долаття стресу, що передбачає звернення до фізичної активності нашого тіла. Цей спосіб пов'язаний із такими можливостями нашого фізичного тіла, як здатність відчувати себе завдяки слуху, зору, нюху, дотику, смаку, відчуттю тепла та холоду, болі та задоволення, орієнтації на місцевості, внутрішньої напруги чи розслаблення. Він також включає в себе різноманітні фізичні навантаження (зарядка чи виконання фізкультурних комплексів, ходьба, прогулянка на природі, походи в гори тощо) й тілесні практики (релаксаційні техніки, дихальні вправи тощо).

Увага до фізичних характеристик предметів чи людей. Фізична діяльність: спорт, релаксація, прогулянки, прибирання, приготування їжі, догляд за дітьми та людьми похилого віку. Соматичні скарги, підвищена потреба у сні.

Переваги: доступність, усвідомлення своїх та чужих фізичних потреб.

Складності: бурхлива активність, робота заради роботи, пошук розваг, вигорання, виснаження, переїдання, зловживання лікарськими та наркотичними речовинами, алкоголем.

Вправа «Масаж по колу».

1. Учасники стають у коло так, щоб руки кожного торкалися плечей людини, яка стоїть попереду.

2. Учасники починають робити масаж у такій послідовності: розтирання, розминання, легкі поплескування.

3. Учасники розвертаються на 180 градусів і так само, в колі, роблять масаж, але вже іншому учасникові, який стояв позаду.

Підсумок. У кожної людини є шість каналів подолання стресу, проте домінуючими вважаються лише кілька. Зважаючи на це, важливо розуміти свої сильні сторони і розвивати слабкі (пасивні) канали, посилюючи і збагачуючи завдяки цьому власні ресурси.

Важливо пам'ятати, що немає правильного чи неправильного, кращого чи гіршого каналу, адже кожен має свої переваги та недоліки. Важливо пам'ятати: щоб поновити та збільшити власні сили та ресурси в критичних ситуаціях, варто

осмислити вже наявні частини наших ресурсів та зосередитися на їхньому ефективному використанні.

Якщо ж людина відчуває себе в «глухому куті», варто звернутися до тих частин, які поки що не проявлені чи дуже слабкі.

Рефлексія.

Час – 5 хв.

Підведення підсумків.

1.5. АЛГОРИТМ ВЗАЄМОДІЇ З УЧНЯМИ ІЗ ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ ТА ЇХНІМИ БАТЬКАМИ (загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

***Автори:** Оксана ЛЮТКО,
кандидат філософських наук, доцент,
заступник директора з науково-методичної роботи
Рівненського ОІППО*

*Оксана МАЗУР,
директор опорного закладу «Котівський ліцей»
Олександрійської сільської ради
Рівненського району Рівненської області*

Вправа «Лінійка».

Час – 10 хв.

Мета: інтерактивне опитування.

Зміст. Пропонуємо учасникам уявити, ніби на підлозі лежить лінійка з позначками від 0 до 10. Зачитуємо твердження і просимо учасників переміщатися вздовж уявної лінійки та зайняти своє місце відповідно до того, наскільки кожне твердження відповідає досвіду та інтересам учасників (0 – не відповідає взагалі, 10 – повністю відповідає).

Твердження «Мені цікава тема психічного здоров'я», «Я ґрунтовно ознайомлений із темою психічного здоров'я», «Я спілкуюся (зустрічаюся) з людьми, які мають психічні розлади», «Я хочу дізнатися більше про психічне здоров'я та розлади», «Я хочу навчитися взаємодіяти з людьми з психічними розладами».

Вправа «Мозковий штурм».

Час – 10 хв.

Зміст. Просимо учасників відповісти на питання: Які асоціації у вас виникають, коли ви чуєте словосполучення «психічне здоров'я»? Які асоціації у вас виникають, коли ви чуєте словосполучення «психічний розлад»?

Аналіз відповідей учасників (див. рис. 1).

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я –
це стан добробуту, в якому людина здатна
реалізовувати свій потенціал;
долати щоденні стреси;
ефективно й плідно працювати;
робити внесок в життя своєї спільноти.

ПСИХІЧНИЙ РОЗЛАД – це стан, при якому
є значні зміни в мисленні, емоціях чи поведінці особи, а
також порушення у психологічних, біологічних процесах чи
процесах розвитку. Психічні розлади пов'язані зі значним
стресом особи чи обмеженням її життєдіяльності в
соціальній, професійній чи іншій важливій сфері. Очікувана
або культурно прийнятна реакція на стрес чи втрату не є
психічним розладом. Соціально неприйнятна поведінка не є
психічним розладом.

Рис. 1

Коментар. Зверніть увагу на «виміри» психічного здоров'я. Людина **ЗДАТНА** реалізувати потенціал, долати стреси, працювати, робити внесок у життя спільноти. Здатна, але не обов'язково має це робити. Психічне здоров'я може передбачати відсутність психічного розладу, а може й ні! Наприклад, у дитини розлад аутичного спектра. Вона навчається в школі, з нею працює асистент, відповідно вчителі та однокласники забезпечили їй сенсорний комфорт, зокрема виконують прохання дитини (не дивитися в очі, говорити тихо, не торкатися тощо). Така дитина **ЗДАТНА** реалізувати потенціал, долати стреси, працювати в команді, робити внесок у життя спільноти. Якщо людина має психічний розлад, але дбає про здоров'я, то вона буде перебувати в стані добробуту. Статистика 2021 року (до російсько-української війни) свідчить (рис. 2) про те, що 4,5 млн осіб мали проблеми із психічним здоров'ям і були невидимими для системи охорони здоров'я, зокрема вони не зверталися за допомогою і страждали наодинці зі своїми близькими. Видимими вони можуть бути для фахівців першої лінії (педагогічних і соціальних працівників, поліцейських, сімейних лікарів). Тому надзвичайно важливо сьогодні бути обізнаними в темі психічного здоров'я та розладів.

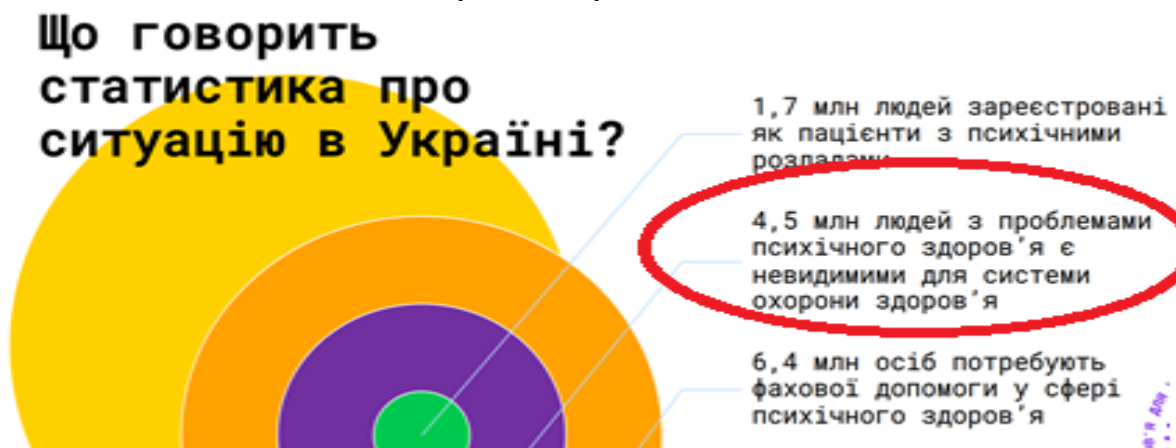

Рис. 2

Робота в групах.

Час – 15 хв.

Зміст: послідовно та максимально конкретно дати відповідь на запитання кожного стовпчика таблиці (рис. 3). Презентувати напрацювання групи.

Що я можу змінити, якщо вмітиму фахово взаємодіяти з людьми, що мають психічні розлади?

Як я бачу ситуацію зараз?	Чим я можу допомогти?	Що це змінить?
---------------------------	-----------------------	----------------

Рис. 3

Мінілекція.

Час – 20 хв.

Мета: ознайомити учасників тренінгу з алгоритмом першого реагування у процесі взаємодії з людьми із психічними розладами (рис. 4).

Алгоритм першого реагування при взаємодії з людьми, що мають психічні розлади

Збережено у цій ПК

Рис. 4

Коментар. Аналізуємо, як варто діяти під час взаємодії з людьми із психічними розладами:

1. Не знати прояви, а побачити ознаки психічного розладу (наприклад, дитина перебігає з місця на місце, перебиває, викрикує, імпульсивна, неуважна тощо) (рис. 5).

2. На етапі валідизації необхідно розпочати розмову про психічне здоров'я як про «нормальну» тему для розмови (так як ми говоримо про фізичне здоров'я) (рис. 6).

3. Надати людині першу психологічну підтримку у сфері психічного здоров'я (рис. 7).

4. Знати контакти фахівців і скерувати людину за фаховою допомогою (рис. 8).

5. Переконатися, що людина звернулася до фахівця, отримала або обов'язково отримає допомогу. Якщо це не відбулося, то необхідно повторити скерування.

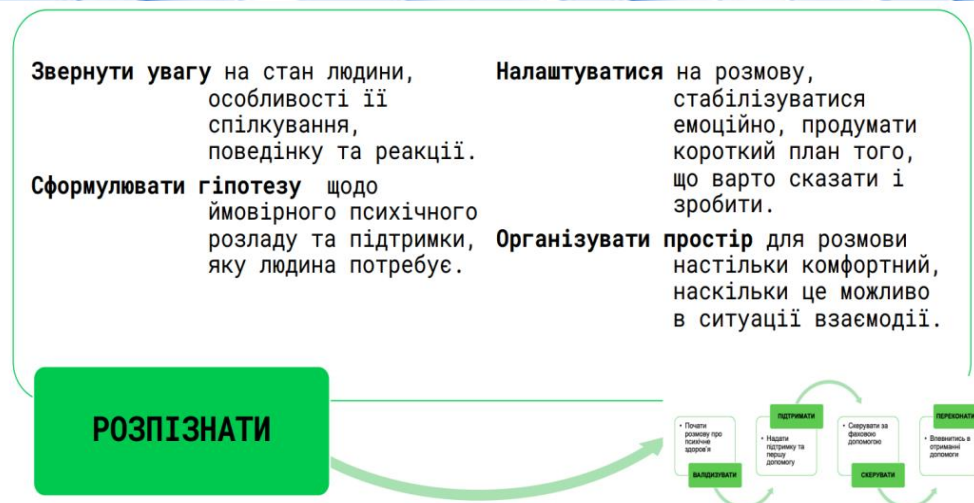

Рис. 5

ВАЛІДИЗУВАТИ – другий крок алгоритму

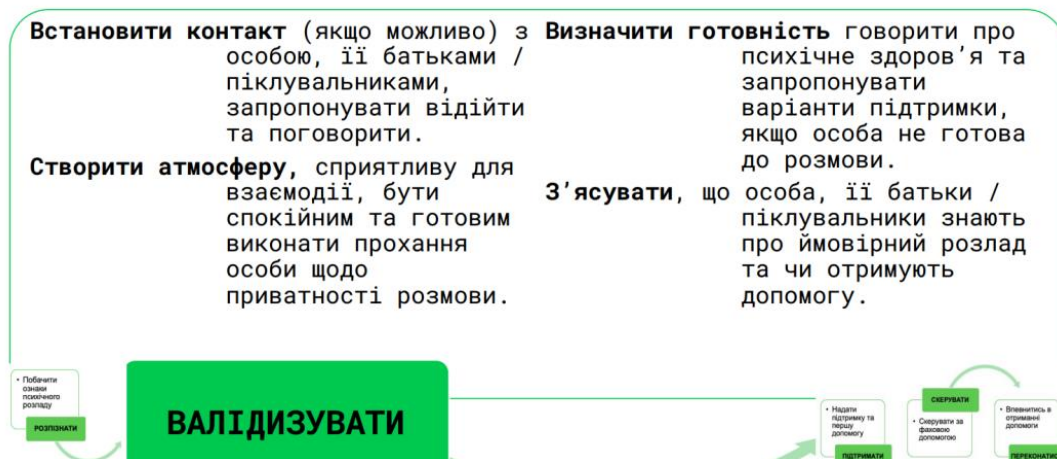

Рис. 6

Визначити готовність говорити – надзвичайно важливий аспект. Людина може бути не готова це робити. І не варто наполягати, щоб вона говорила. Можна перерахувати ознаки розладу, які ми помітили і запитати «Чи готові ви про це поговорити? Чи хочете дізнатися більше?».

Поділитися спостереженнями та гіпотезою необхідно вкрай обережно. Можна сказати людині, що в неї розлади сну і при цьому ми не налякаємо її. Але якщо ми говоримо про розлад аутичного спектра, то можемо цим налякати батьків, якщо вони не знали про це (якщо на етапі валідизації ми не з'ясували, що вони знають про стан дитини).

ПІДТРИМАТИ – третій крок алгоритму

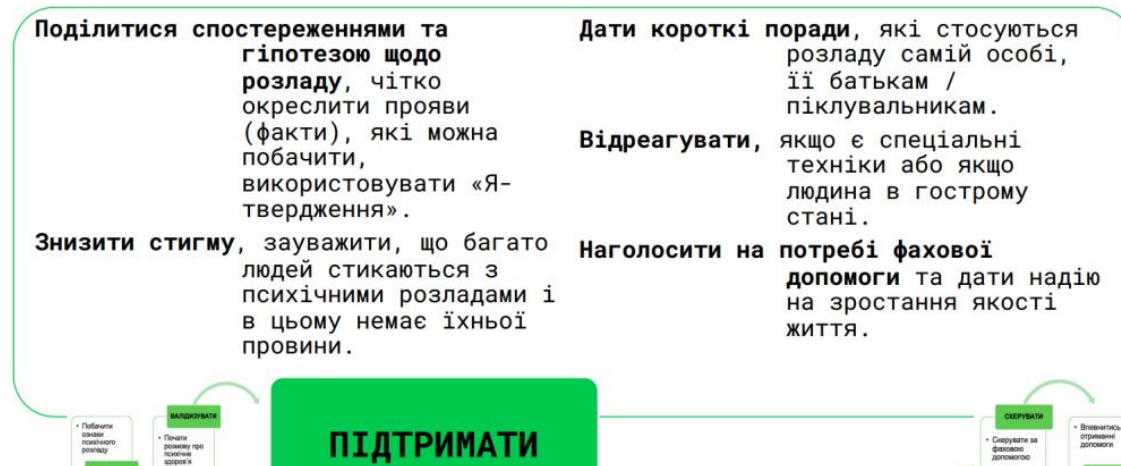

Рис. 7

Стигматизація, стигма – це негативне відношення суспільства до людини з певними ознаками (стереотипний набір реакцій на цю людину). Знизити стигму ми можемо, сказавши: «Я розумію, що особливості дитини не пов'язані з вихованням. Це особливості розвитку нервової системи», а після цього озвучити позитивні якості дитини та її досягнення. Отож необхідно сказати про дитину лише позитивне, дати поради і наголосити, що зміниться, якщо батьки звернуться до фахівця.

Демонстрація відео «Інтерв'юер».

СКЕРУВАТИ, ПЕРЕКОНАТИСЯ – фінальні кроки

Рис. 8

Якщо в людини постравматичний стресовий розлад, то можна пояснити, що фахівець-психотерапевт буде проводити індивідуальну травмофокусовану когнітивно-поведінкову терапію, розповість про природу травми, про реакції організму і як із ними впоратися.

Роздуми щодо неефективних підходів. Наприклад, немає жодного дослідження, яке б довело, що дельфінотерапія для людей з розладом аутичного спектра ефективніша ніж організація середовища, спілкування, взаємодія з природою. Є велика кількість досліджень, що доводять потенційну шкоду для здоров'я від води в басейні з дельфінами. Дельфіни дають фізичний контакт, але його можуть забезпечити і батьки. Лише частина людей отримує позитивні емоції від дотику до дельфіна (коня, собаки), більшість лякається і знаходиться у стресі.

Вправа «Кола довіри».

Час – 5 хв.

Зміст. В умовах стресових подій людині важливо розуміти, що вона не залишиться із проблемою сам-на-сам та зможе отримати підтримку від інших, задіявши свій соціальний ресурс. Сформувані та візуалізувати його допоможе вправа «Кола довіри».

Інструкція.

1. На аркуші паперу намалуйте 4 кола, розташованих одне в одному.
2. У першому (центральному) колі впишіть своє ім'я, адже саме ви є шукачем соціального ресурсу.
3. У другому колі вкажіть імена близьких людей, яким ви можете повністю довіритися у будь-якій ситуації та очікуєте від них цілковитої підтримки та розуміння.
4. Третє коло заповніть іменами людей, яким також довіряєте, але меншою мірою. Це можуть бути друзі, далекі родичі, а також люди, з якими ви часто спілкуєтеся та підтримуєте гарні стосунки.
5. У четвертому колі запишіть імена колег, знайомих, батьків ваших учнів та інших людей, які потенційно можуть прийти на допомогу та підтримати вас у певних моментах.
6. За межі останнього (четвертого) кола винесіть інституції / організації, які можуть виявитися корисними та допоможуть впоратися з проблемами: лінії довіри, медичні установи, психологічні чи юридичні консультації тощо. Вони є тими експертами, які можуть бути абсолютно незнайомими вам, але максимально корисними для вирішення питання.

Контакти фахівців:

- телефонна лінія LifeLine Ukraine – 7333 (цілодобово).
- телефонна лінія СЕТА – 068 283 2098 (безкоштовна психологічна допомога).

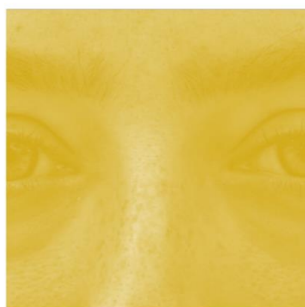
7. Проаналізуйте свої кола довіри, людей, які в них записані. Поміркуйте над тим, чи бажаєте ви наблизити когось до свого внутрішнього кола або, навпаки, – віддалити. Це абсолютно природний процес, адже кола довіри не є фіксованими: вони формуються відповідно до конкретної ситуації та є гнучкою структурою, що адаптується до потреб окремої особистості. Це означає, що одна й та ж людина може переходити з кола в коло відповідно до того, наскільки важливою та корисною є для нас у тому чи іншому контексті та певному часовому проміжку.

Підсумок. Навколо учнів багато можливої підтримки. Коли не «спрацьовує» одне коло, обов'язково «спрацює» інше, але найважливішим є те, щоб учитель і школа були близькі до дитини. Завдання педагогів – зробити все можливе, щоб оточення дитини (школа, клас) стали джерелом її підтримки, а не додаткового стресу.

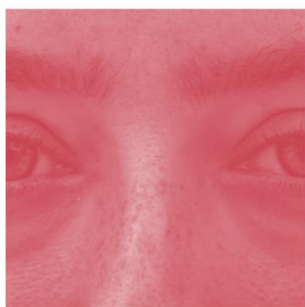
Рефлексія.

Час – 10 хв.

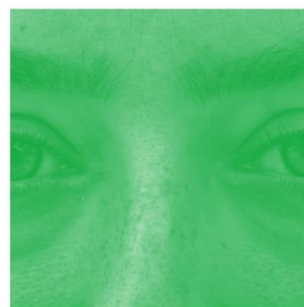
Дайте відповіді на питання:

Які лишилися запитання?

Які відбулися відкриття?

Які є сумніви?

Рекомендуємо опрацювати

Універсальний тренінг із психічного здоров'я. 2021. URL: <https://www.mh4u.in.ua/wp-content/uploads/2021/02/universalnyj-trening-z-psyhichnogo-zdorovya-posibnyk-dlya-treneriv.pdf> (дата звернення: 03.10.2023).

1.6. ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

(загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

***Автор:** Наталія ПРОКОПЧУК,
методист ресурсного центру
підтримки інклюзивної освіти,
старший викладач кафедри психології
та інклюзивної освіти Рівненського ОІППО*

Мета заняття: розглянути порядок організації та особливості впровадження інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах Нової української школи з урахуванням принципів універсального дизайну та розумного пристосування.

Завдання:

- ознайомилися з основними нормативними документами, що регламентують упровадження інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти;
- визначити порядок організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти;

- розглянути основні типи освітніх труднощів та рівні підтримки дітей;
- розкрити особливості створення безпечного інклюзивного середовища з урахуванням принципів універсального дизайну і розумного пристосування.

Актуалізація уявлень педагогів із окресленої теми.

Перегляд короткометражного фільму «Інтерв'юер» (у головній ролі актор із синдромом Дауна Джерард О'Дуайєр).

Час – 15 хв.

Мета: формування критичного мислення (вміння ставити запитання, обґрунтовувати власну позицію, оцінювати події); формування соціальної толерантності (вміння ідентифікувати та протидіяти стереотипам, дискримінації); уміння використання медіа для соціального блага.

Зміст. Слухачам пропонується переглянути фільм «Інтерв'юер».

Обговорення.

Дати відповіді на поставлені запитання:

- Про що, на вашу думку, цей фільм?
- Які стереотипи існують щодо людей з особливими потребами?
- Якими можуть бути очікування суспільства стосовно людей з інвалідністю?
- Чи можуть люди з особливими потребами / інвалідністю зробити значущий внесок у життя суспільства?

Підсумок. Часто сприйняття людей (дітей) з особливостями розвитку, інвалідністю у суспільстві відбувається крізь призму їхнього діагнозу, інвалідність. Це заважає людям побачити їхні переваги, сильні сторони і можливості, тобто наші упередження та стереотипи часто стають бар'єром у сприйнятті особливостей тих людей, які чимось відрізняються від нас, їхньої інакшості. Діти з особливими освітніми потребами можуть перевершувати наші очікування. Щоб розкрити потенціал кожної дитини, навіть якщо це дитина з освітніми труднощами, дитина з інвалідністю, необхідна підтримка і віра дорослого.

Вправа «Зигзаг думок».

Метод «ажурна пилка».

Час – 15 хв.

Мета: навчитися слухати і поважати думку інших, навіть якщо вона відрізняється від нашої власної, наводити аргументи на підтримку своєї точки зору; з'ясувати думки аудиторії «за» і «проти» щодо впровадження інклюзивного навчання.

Зміст.

1. Визначаємо 2 групи учасників:
 - Група 1 – «за» впровадження інклюзії.
 - Група 2 – «проти» її впровадження.
2. Упродовж 5–7 хвилин кожна група обговорює аргументи на підтримку свого твердження.

3. Від кожної групи обирається 5 ключових аргументів та 5 осіб, які їх будуть озвучувати.

4. Учасники сідають у дві шеренги (перша – «за», друга – «проти»), обличчям один до одного. Перший представник висловлює свій аргумент, звертаючись до першого представника шеренги-опонента. Він повинен вислухати, почути і, за потреби, уточнити певні позиції мовця. Решта учасників мовчки спостерігають та не втручаються у хід їхньої розмови.

5. Після цього той, хто був слухачем, висловлює свій аргумент представнику шеренги-опонента під номером 2. Другий учасник вже свій аргумент буде презентувати учаснику іншої команди під номером 3. І так далі.

6. Вправа триває доти, доки всі аргументи не будуть представлені.

Обговорення

– Які ваші враження від виконання вправи?

– Як ви почувалися: коли слухали опонента, коли представляли свій аргумент? Чи були ви почуті? Що про це свідчило?

– Як ви вважаєте, чи почули сторони одна одну?

– Чи вдалося якійсь зі сторін переконати іншу у власній думці?

– Які висновки можна зробити із цієї вправи?

Підсумок. Щоб досягнути чогось у спільному вирішенні питання, ми маємо навчитися слухати один одного.

Інформаційний блок «Інклюзія в Україні».

Час – 20 хв.

Мета: проаналізувати основні чинні нормативно-правові документи із питань упровадження та організації інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти.

Зміст. З'ясуємо ключові поняття теми та даємо їхнє визначення:

– *Рівні підтримки* – обсяг тимчасової або постійної підтримки учнів в освітньому процесі відповідно до їхніх особливих освітніх потреб, що надається в закладі освіти.

– *Підтримка в освітньому процесі* – підтримка, що надається здобувачам освіти постійно або тимчасово та передбачає створення для них сприятливих для навчання умов у закладі освіти, а також здійснення додаткових заходів, спрямованих на подолання їхніх освітніх труднощів.

– *Особа з особливими освітніми потребами* – особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Для висвітлення інформації необхідно опрацювати такі нормативні документи:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (зі змінами) від 15.09.2021 № 957.

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до деяких постанов КМУ щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами» від 21.07.2021 № 765.

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови КМУ від 10.04.2019 № 530» від 28.07.2021 № 769.

Категорії освітніх труднощів: інтелектуальні, функціональні, фізичні, навчальні, соціоадаптаційні.

4. Методичні рекомендації для закладів ЗСО щодо визначення освітніх труднощів та рівня підтримки в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти (лист МОН України від 29.12.2021 № 1/23101-21):

Опрацювати механізм визначення та надання I рівня підтримки.

Підсумок. Рівні підтримки залежать від потреби дитини, а не від порушення, діагнозу, категорії особливих освітніх потреб, тому важливо розуміти, що ми визначаємо рівень необхідної підтримки в закладі освіти, а не рівень прояву порушення в дитини.

Вправа «Бар'єри».

Час – 15 хв.

Мета: усвідомлення того, що в освітньому середовищі для різних категорій осіб можуть існувати бар'єри, які заважатимуть або ускладнюватимуть процес перебування в освітній установі; усвідомлення необхідності створення безбар'єрного освітнього середовища.

Зміст. У центрі кімнати в хаотичному порядку встановлені стільці, одному з учасників потрібно зав'язати очі, другому – зв'язати ноги (або додати якесь інше обмеження), а інші учасники мають допомогти їм подолати перешкоди на шляху.

Завдання для учасників: рухатися з максимальною швидкістю крізь розставлені стільці з однієї частини зали до іншої.

Такі «забіги» відбуваються в 4 етапи:

1 етап – група разом із людьми з «обмеженнями» крізь «бар'єри»;

2 етап – група без людей з «обмеженнями» крізь «бар'єри»;

3 етап – група разом із людьми із «обмеженнями» без «бар'єрів» (розчищаємо простір, стільці відставляються у сторони);

4 етап – група без людей із «обмеженнями» без «бар'єрів».

Запитання для обговорення:

– Які фізичні пристосування допомагають нам орієнтуватися в незнайомому середовищі?

– Як фізичні пристосування допомагають дітям з особливими потребами у закладі освіти?

– Чи можна вважати вирішеним питання безбар'єрності лише встановленням фізичних пристосувань? Чому?

– Чи доводилося вам стикатися з труднощами, які виникали у дітей з особливими потребами (бачити чи допомагати)?

– Від кого залежить створення безбар'єрного середовища у закладі освіти?

«Мозковий штурм».

Час – 5 хв.

Мета: сформувати в учасників уявлення про поняття безбар'єрності в освітньому середовищі.

Зміст. Учасникам пропонується обміркувати та обговорити питання:

– Як ви розумієте сутність поняття «безбар'єрність»? Якими воно наділене сенсами?

– Кого передусім стосується це поняття?

Підсумок. Безбар'єрність – це комфортне співжиття всіх, а також простір, дружній до кожного.

2021 р. – розроблено Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року.

Стратегія передбачає створення безбар'єрного простору в Україні за шістьма основними напрямками: фізична, інформаційна, суспільна, економічна, цифрова та освітня безбар'єрності.

Альтернативна вправа «Універсальний дизайн та розумне пристосування в освіті».

Час – 10 хв.

Мета: ознайомити учасників із поняттями та принципами універсального дизайну і розумного пристосування, а також створення інклюзивного освітнього середовища відповідно до вказаних принципів.

Зміст. Пропонуємо тренерам розглянути інформацію про принципи універсального дизайну та розумного пристосування у створенні безбар'єрності (доступ – за покликанням: <https://nus.org.ua/articles/yak-zastosovuvaty-v-shkolah-universalnyj-dyzajn-standarty-dostupnosti-j-rozumne-prystosuvannya/>).

Для подачі інформації педагогам варто звернути увагу на основні принципи універсального дизайну.

Виділяють сім принципів універсального дизайну:

1. *Рівність та доступність використання.* Універсальний дизайн має бути зручним для людей із різними можливостями. Він не наголошує на особливостях окремих груп людей, а робить простір, середовище чи послуги максимально зручними для всіх.

2. *Гнучкість використання.* Дизайн повинен відповідати різним уподобанням і можливостям користувачів та мати індивідуальні налаштування.

3. *Простота й інтуїтивність використання.* Дизайн продукту та послуги мають бути простими та інтуїтивно зрозумілими будь-якій особі, незалежно від особистого досвіду, освіти, лінгвістичних навичок, віку, рівня концентрації уваги.

4. *Доступно викладена інформація.* Незалежно від можливостей сприйняття або зовнішніх умов користувач завдяки універсальному дизайну має можливість отримати необхідну інформацію.

5. *Терпимість до помилок.* Дизайн має звести до мінімуму можливість виникнення ризиків та негативних наслідків у разі випадкових або непередбачуваних дій користувачів.

6. *Незначні фізичні зусилля.* Користування приладом або конструкцією не повинне вимагати від людини докладання значних зусиль. Дизайн не має викликати втому.

7. *Наявність необхідного розміру, місця, простору.* Дизайн має враховувати наявність необхідного розміру та простору при підході, під'їзді тощо, незважаючи на фізичні розміри, стан та мобільність користувача.

Поміркуйте:

– Яким чином ми враховуємо особливості та потреби у розумному пристосуванні / універсальному дизайні для дитини з особливими освітніми потребами в закладі освіти?

– Як це можна відслідкувати?

Підведення підсумків заняття.

Час – 10 хв.

Дайте відповіді на запитання:

- Що, на вашу думку, було найбільш цінним на занятті?
- Наскільки реалії сучасної інклюзії відповідають потребам?
- Від чого залежить успішність упровадження інклюзії?
- Якою ви вбачаєте власну роль (участь), завдання для супроводу дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі?

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

(загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

*Автор: Людмила ШВЕД,
директор Центру професійного розвитку
педагогічних працівників Березнівської міської ради
Рівненського району Рівненської області*

Мета заняття: розглянути сучасні підходи до навчання у новій українській школі.

Завдання:

- опрацювати внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на організацію освітнього процесу;
- розглянути сучасні підходів до організації освітнього процесу, їхню сутність та взаємозумовленість;
- дослідити технології навчання, що забезпечують системну інтеграцію компетентнісного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів.

План заняття

1. Сучасні підходи до організації освітнього процесу в новій українській школі (*далі – НУШ*): управлінський аспект.
2. Ідеологічна тріада сучасної парадигми освіти згідно з Концепцією Нової української школи.
3. Аналіз сучасних досліджень у педагогіці з метою підвищення ефективності навчання.
4. Аналіз сучасних підходів до організації освітнього процесу та технологій навчання, які дозволяють їх ефективно реалізовувати на практиці.

Вправа «Очікування».

Час – 3 хв.

Мета: визначити, усвідомити та проговорити сподівання й очікування учасників щодо зустрічі.

Зміст. Тренер просить присутніх висловити свої очікування від заняття, зважаючи на його тему.

1. Сучасні підходи до організації освітнього процесу в новій українській школі: управлінський аспект.

Мінілекція.

Час – 10 хв.

Мета: акцентувати увагу на ключових змінах в організації освітнього процесу в умовах нової української школи (далі – НУШ) та чинників, що їх обумовили, з точки зору освітнього менеджменту.

Зміст. Тренерові слід звернути увагу на зовнішні та внутрішні чинники, які обумовили зміни та впливають на функціонування освітнього процесу в сучасних умовах, повинні знаходитися у постійному полі зору керівників закладів освіти, зокрема на адаптацію освітньої системи школи до таких зовнішніх чинників, як: зміна освітнього законодавства; оновлення Державних стандартів і навчальних програм; зміна демографічної ситуації; зміна статусу закладів освіти у зв'язку з освітньою реформою; невідповідність програм підготовки педагогів до потреб сучасної школи та вимог, поставлених реформою.

Серед внутрішніх чинників, які впливають на якість організації та управління освітнім процесом, варто акцентувати увагу на таких, як: зміни у системі документообігу в закладі освіти (впровадження електронного документообігу; виокремлення головних документів: статуту, стратегії розвитку закладу, освітньої програми, річного плану, положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти тощо), створення мотивуючого безпечного інклюзивного освітнього простору, забезпечення психологічною підтримкою усіх учасників освітнього процесу, використання різних форм організації навчальних занять, прозорість і зрозумілість критеріїв навчальних досягнень учнів, забезпечення ефективної комунікації усіх учасників освітнього процесу, створення сприятливих умов для безперервного професійного розвитку педагогів.

Висновок. Для того, щоб освітній процес був ефективним, а сучасні підходи до організації освітнього процесу впроваджувалися на практиці, управлінські рішення мають бути виваженими, обґрунтованими та системними, керівник закладу має впливати на освітній процес безпосередньо, плануючи, організовуючи та оцінюючи його.

2. Ідеологічна тріада сучасної парадигми освіти згідно з Концепцією Нової української школи.

Вправа «Підходи нової української школи».

Час – 10 хв.

Мета: визначити фундаментальні засади сучасної парадигми освіти.

Зміст. Завдяки використанню методу «мозковий штурм» або створення «хмари слів» визначаємо риси нової української школи. На основі аналізу та синтезу отриманих результатів виділяємо гносеологічну, психологічну та дидактичну складові сучасної парадигми освіти, встановлюємо сутність компетентнісного, діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів.

Додаткові питання для обговорення:

- Які інноваційні підходи до навчання реалізовувалися із початком реформи у початковій школі?
- Яким документом регулюються вимоги до освітнього процесу?

– Які виклики постали перед педагогічними колективами у процесі реформи?

Висновок. Ідеологічною тріадою сучасної парадигми освіти є компетентнісний, діяльнісний, особистісно орієнтований підходи. Саме вони забезпечують реалізацію принципів, якими керується українська педагогіка, формування ключових компетентностей, дозволяють ефективно поєднувати теорію, вивчену у школі, з практикою життєвих завдань, комплексно підходити до питань реального світу, максимально повно реалізовувати інтереси та можливості учнів.

3. Аналіз сучасних досліджень у педагогіці щодо підвищення ефективності навчання.

Бесіда з виконанням вправ.

Час – 20 хв.

Мета: акцентувати увагу на ключових змінах в організації освітнього процесу в умовах НУШ та чинників, що їх обумовили, з точки зору освітнього менеджменту.

Зміст. Тренер ознайомлює учасників заняття з результатами досліджень Джона Хетті та Роберта Марцано щодо найефективніших стратегій навчання, на основі яких Департаментом освіти та навчання штату Вікторія (Австралія) було розроблено інтерактивний ресурс «HITS». Звертає увагу на поняття «сучасний дизайн уроку». Варто коротко проаналізувати формулювання цілей, структурування уроків, явне навчання, напрацьовані приклади, спільне навчання, варіантність повторення, опитування, зворотний зв'язок, метакогнітивні стратегії, диференціацію.

У ході бесіди (з метою акцентування уваги на певних поняттях, виявлення рівня обізнаності учасників з даних питань тощо) тренер може ставити навідні *запитання*:

– Які методи спільного формулювання цілей можна застосовувати на уроці?

– У чому полягає сутність формулювання мети за формулою SMART?

– У який спосіб можна підвищити інтерес здобувачів освіти до вивчення чогось конкретного?

– Що таке метакогнітивні стратегії? На що спрямована метакогнітивна діяльність?

– Чому варіативність повторень є надзвичайно важливою? Як класифікують інформацію за способом сприйняття?

– Які методи надання зворотного зв'язку ви найчастіше практикуєте? Чому надання зворотного зв'язку є важливим?

Для відпрацювання на практиці окремих стратегій тренер пропонує учасникам заняття виконати низку вправ:

1. Вправа на подання аудіально візуалізованої інформації. Учасникам зустрічі пропонується картинка, де зображено українські прислів'я та приказки, та пропонується озвучити їх. Після виконання вправи доцільно запитати в

учасників, в яких випадках застосування таких вправ є виправданим, чи доцільно, на їхню думку, подавати інформацію різним способом і чому.

2. Вправа на ранжування за ефективністю форм групової взаємодії. У ході проведення цієї вправи варто об'єднати учасників у групи та після презентації напрацьованих результатів обговорити їх, акцентувавши увагу на причинах їх відмінності.

Висновок. Плануючи навчальне заняття, учитель повинен прагнути зробити його максимально ефективним, орієнтуватися на запити дітей, підбирати методи та прийоми подання інформації, які максимально задіюють різні типи сприйняття інформації, мотивують учнів до усвідомленого навчання, само- та взаємооцінювання, вчать ефективної комунікації та самостійного пізнання.

4. Аналіз сучасних підходів до організації освітнього процесу та технологій навчання, які дозволяють їх ефективно реалізовувати на практиці.

Мінілекція «Компетентнісний підхід» з елементами бесіди.

Час – 7 хв.

Мета: акцентувати увагу на ключових засадах компетентнісного підходу.

Зміст. Тренер пропонує поміркувати над запитанням *«Що таке компетентнісно орієнтоване навчання?»*.

У ході відповідей формулюються поняття «компетентність», «ключові компетентності», «предметні компетентності», «міжпредметні компетентності». Після цього тренер фокусує увагу на трьох ключових характеристиках компетентнісного підходу: орієнтації на навчання, диференційований підхід та освітній результат.

Варто звернути увагу на вмінні вчителів діагностувати індивідуальні особливості учнів, оцінювати їхню здатність до навчання.

Розглядається концепція навчання на основі запитів, типи навчання на основі запитів (відкритий запит, запит на підтвердження, керований запит, структурований запит), технологія критичного мислення.

У ході бесіди тренер пропонує дати відповідь на запитання:

– Чому *вміння критично мислити дуже важливе для розвитку особистості?*

– Сформулюйте ключові аспекти навчання на основі запитів.

– Які типи навчання на основі запитів відповідають віковим особливостям учнів 5–6 класів?

Вправа «Компетентнісно орієнтовані завдання».

Час – 10 хв.

Мета: сформувати розуміння сутності компетентнісно орієнтованих завдань.

Зміст. Тренер розповідає про відмінні риси компетентнісно орієнтованого завдання: об'ємний обсяг тексту в основі завдання; наявність значної кількості ілюстративного матеріалу: діаграм, графіків, світлин чи рисунків; зрозуміла та

актуальна дотичність до повсякденного життя; недостатність лише знання задля правильної відповіді на завдання. Також він звертає увагу на те, що компетентнісно орієнтовані завдання мають властиву для них конструкцію. Вони повинні містити певні складники: мотивацію (стимул), що підводить до проблеми, зацікавлює та мотивує до розв'язання; інформацію (набір відомостей, які потрібні або можуть стати в пригоді в ході пошуку правильної відповіді; у стимулі або в інформації можуть міститися надлишкові відомості, непотрібні для розв'язування); сформульоване запитання / проблема; критерії оцінювання відповіді (набір характеристик, що визначають правильність, доцільність і відповідність отриманого результату поставленому завданню).

Учасники об'єднуються в групи. Тренер пропонує розробити на основі поданого алгоритму компетентнісно орієнтоване завдання:

1. Формування декількох проблемних питань на основі практичного значення теми, які дадуть можливість учням спробувати їх вирішити, застосовуючи лише ті знання, які вони вже мають до вивчення нового матеріалу

2. Підбір додаткової інформації, яка ще не вивчалась і допоможе вирішити поставлене проблемне питання.

3. Пошук інших шляхи вирішення проблеми, застосовуючи інтеграцію з іншими науками.

4. Формулювання суті завдання, що включає в себе відомий та новий матеріал, цікаві дані, практичну складову вивченого матеріалу.

Презентація напрацювань. Спільне обговорення результатів.

Бесіда «Діяльнісний підхід, стратегії та технології навчання, що дозволяють його реалізувати» з елементами диспуту.

Час – 15 хв.

Мета: дослідити стратегії та технології навчання, що забезпечують реалізацію діяльнісного підходу.

Зміст. Спільно з тренером розглядаються: освітня модель «5Е», дослідницьке навчання, проєктна технологія, риси відмінності навчання у співпраці та кооперативного навчання, STEM-підхід, кейс-метод, технологія Mind Maps, сторітеллінг тощо. Тренер ознайомлює учасникам із «золотим стандартом» проєктно орієнтованого навчання, розробленого Інститутом Освіти Бак у США.

Тренер у ході обговорення ставить *запитання*:

- У чому полягає сутність діяльнісного підходу?
- Які технології, на вашу думку, дозволяють реалізувати діяльнісний підхід в освітньому процесі?
- Як можна впроваджувати STEM-підхід на уроках? Чому STEM-навчання не має великої популярності? Яка роль вчителя у STEM-навчанні?
- Які технології використовуються для візуалізації навчального матеріалу в освітньому процесі?
- Які технології навчання ви найчастіше практикуєте?
- Що впливає на вибір технології навчання, форм та методів?

Учасники заняття висловлюють особисту думку щодо ефективності використання тієї чи іншої технології в залежності від специфіки навчального предмету.

Вправа на ранжування розглянутих технологій навчання за ефективністю для учнів 5-6 класів.

У ході проведення вправи варто об'єднати учасників у групи та після презентації напрацьованих результатів обговорити їх, акцентувавши увагу на причинах їх відмінності.

Висновок. Діяльнісний підхід забезпечує спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію. Впровадження компетентнісного та діяльнісного підходів не можливе без урахування вікових і пізнавальних особливостей розвитку дитини, тобто без реалізації особистісно орієнтованого підходу.

Підведення підсумків роботи.

Вправа «Мікрофон».

Час – 5 хв.

Мета: отримання зворотного зв'язку від групи, розвиток комунікативних навичок.

Зміст. Тренер пропонує учасникам висловити свої враження, дати відповіді на *запитання*:

- Чи виправдалися ваші очікування?
- Що нового ви дізналися?
- Що для вас було найбільш цінним на занятті?

2.2. ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У РЕАЛІЗАЦІЇ НОВОГО ЗМІСТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

(загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

***Автор:** Наталія МЕЛЬНИКОВА,
директор Привільненського центру
професійного розвитку педагогічних працівників
Дубенського району Рівненської області,
сертифікований тренер Нової української школи*

Мета: розширити та поглибити знання учасників про теоретичні основи діяльнісного підходу до навчання; розкрити методичні особливості реалізації діяльнісного підходу в умовах нової української школи.

Завдання:

- розглянути сутність та принципи діяльнісного підходу до навчання;

- дослідити особливості використання діяльнісних методів навчання для досягнення цілей освітнього процесу;
- вдосконалити навички та уміння ефективної співпраці та комунікації в освітньому процесі.

Емоційне налаштування. «Смайли настрою» – вибір смайлів, що відповідають настрою.

Вправа «Бейджі знайомства».

Виконання вправи допомагає познайомитись учасникам групи, а також вдосконалити вміння використовувати можливості презентації Google. Кожен із учасників створює бейдж, на якому зображує символами посаду, освітню галузь, до якої належить предмет, якого навчає. Щоб ментально включитися, тобто відчувати думки та настрої іншої людини, навіть перебуваючи з нею на великій відстані, і активізувати мислення, пропонується зробити це швидко – за дві хвилини.

Створення бейджів – це не лише організаційний момент, який важливий на початку зустрічі. Це й приклад відкритого завдання, де кожен учасник пропонує власне рішення і аргументує його. Кожен є активним учасником, а не пасивним спостерігачем.

Навіть якщо педагог працює з учнями, які добре знають один одного, таке завдання сприятиме активізації їхньої діяльності.

Визначення правил.

Час – 5 хв.

Зміст. Для того, щоб будь-яка діяльність була максимально комфортною та продуктивною, вона має підпорядковуватися певним правилам.

Давайте подумаємо про правила, яких важливо дотримуватися у процесі нашого заняття.

Запитання до учасників:

- Які правила нам стали в нагоді? Чим саме? Аргументуйте свою думку.
- Чому потрібні правила?
- Визначте, хто має встановлювати правила, якщо йдеться про взаємодію з дітьми?
- За яких умов правила є дієвими?

Підсумок. Отже, з метою організації партнерської взаємодії з дітьми важливо встановити певні правила. Однак правила не можуть бути дієвими, якщо вони є наказом, інструктажем, вказівкою, розпорядженням. Наслідки такого впливу є згубні для дитини щодо фізичного, психічного й особливо соціального розвитку. У таких умовах діти відчують страх і не мають можливостей виявити ініціативу, висловити власну думку і бажання, що призводить до того, що в дорослому віці вони не здатні думати і діяти проактивно, та, відповідно, не можуть стати активними громадянами своєї країни. Створення таких правил дітьми у класі є одним із проявів агентності дитини. Сутність цього поняття буде досліджено пізніше.

Правила – це не статичний стенд або наліпки, а динамічний живий процес. Вони можуть змінюватися, додаватися відповідно до ситуації. Педагог може

апелювати до правил у будь-який момент взаємодії, те ж саме можуть робити і діти.

Однією із характеристик діяльнісного підходу є активне включення, зокрема ментальне, де в процесі спілкування, пізнання та взаємодії задіяні емоції.

Ментальна гімнастика.

Час – 10 хв.

Зміст. Учасникам пропонується долучитися до практик діяльнісного навчання і взяти участь у ментальній зимовій / весняній (залежно від пори року) математичній гімнастиці. Така активність може бути запропонована учням у класі. Вона допомагає зреалізувати компетентнісний підхід, поєднуючи академічні знання з наскрізними вміннями.

Погляньте у вікно і знайдіть щонайменше три ознаки зими / весни. Поділіться цими ознаками.

Дайте відповідь на запитання:

- Скільки днів вже триває зима / весна, враховуючи нинішній день?
- Пригадайте скільки днів у кожному із зимових / весняних місяців?

Зафіксуйте ці числа.

- Скільки днів усього триває зима / весна?

– Якби ми захотіли, щоб ця пора року тривала вдвічі менше, то скільки б днів це було? Які математичні дії можуть допомогти визначити кількість днів? Якщо вдвічі довше, яку дію застосуєте в цьому випадку?

– Який відсоток від загальної кількості днів року складають зимові / весняні дні?

Означені завдання можна запропонувати учням для розрахунку в парах. У групах також можна створити власні зимові / весняні задачі (одну або декілька), за три хвилини записати їх на стікері / аркуші паперу, а потім запропонувати обмінятися задачами та попрацювати у парах або командах, розв'язуючи їх.

Запропоновані активності є одним із прикладів діяльнісного підходу, який використовуємо у роботі з дітьми. Кількість ідей для роботи з учнями може бути безмежною. Знайти відповідь на виклик учням допомагає поєднання знань та вміння їх використовувати за різних обставин.

Поміркуйте та обговоріть, який зміст із курсу математики ми щойно актуалізували.

Представлення думок.

Завдяки означеній активності ми вправлялися у додаванні, множенні, розв'язанні задач на обчислення дробу, знаходження відсотка від числа, розв'язуванні сюжетних задач на відсотки, використовували різні способи отримання даних.

Окрім окресленого змісту з курсу математики, відкриті запитання та завдання сприяли самостійному навчанню та співпраці в команді, вирішенню різноманітних ситуацій, окресленню власних ідей та рішень.

Діяльнісне навчання передбачає те, що кожен виклик, питання може стати трампліном для опанування новими знаннями відповідно до освітніх завдань.

Слова-асоціації.

Час – до 15 хв.

Створення хмари слів-асоціацій до поняття «діяльнісний підхід».

Якщо взаємодія відбувається в діяльнісному підході, вона передбачає активне включення кожного учасника, а не лише вчителя. Це усвідомлення важливе для того, щоб реалізовувати діяльнісний підхід у процесі очного та дистанційного навчання з учнями

Продовжуємо збагачувати власний досвід і глибше занурюємося в поняття діяльнісного підходу в освіті. Для цього пропонується кожному учаснику зайти за покликанням на Mentimeter і визначити 3 слова-асоціації до поняття «діяльнісний підхід».

Використавши ці асоціації, потрібно написати речення, яке й стане визначенням діяльнісного підходу.

Презентація роботи. Обговорення.

Пропонується звернутися до слайду, де виписано визначення діяльнісного підходу, який пропонує Вікіпедія.

Діяльнісний підхід в освіті – це спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію в майбутньому.

Діяльнісний підхід визначено як наскрізний у новому Держстандарті початкової освіти та Держстандарті базової середньої освіти. Тобто саме діяльнісний підхід – це спосіб реалізації ідей та змісту нової української школи і відповідь на питання «Як навчати дітей сьогодні?».

Нові стандарти і програми вимагають від педагогів переорієнтації освітнього процесу від пояснювально-ілюстративного до самостійного продуктивного, але не лише на теоретичному, а й практичному рівнях. Для глибинного розуміння сутності поняття «діяльнісний підхід» потрібне бачення того, яким чином ми застосовуємо його у власних щоденних професійних практиках і усвідомлювати переваги діяльнісного підходу в умовах сучасних вимог до освіти.

Діяльнісний підхід в освітньому процесі має бути наскрізним. Це як кисень, який дає життя процесу навчання.

Коренем слова «діяльнісний» є дія. Дія – розумова, дія – фізична, дія – емоційна, дія – соціальна. Що це означає? Що освітній процес будується на основі активної дії та діяльності дітей.

Наша зустріч сьогодні – це саме про усвідомлення компонента **ЯК**, оскільки компонент **ЩО** залишається незмінним. Учні вивчають різні навчальні предмети, опановують нові знання з різних галузей, однак важливо, щоб знання були усвідомленими і відбувалося ефективно навчання. Зважаючи на це, діяльнісний підхід – це відповідь на питання «Як навчати?» для кожного педагога. Діяльнісний підхід не залежить від того, який предмет ми викладаємо –

математику, мову, історію, фізкультуру тощо, інтегрований це курс чи не інтегрований. Діяльнісний підхід – це стиль взаємодії педагога з учнями.

Трішки теорії

Наукова спільнота The LEGO Foundation, до якої, зокрема, належать університет Кембриджу, Гарвардський університет, Австралійська рада освітніх досліджень, на основі своїх досліджень запропонувала модель п'яти характеристик діяльнісного підходу (значуща, активна, радісна, мотивуюча, соціальна). Це та модель, через призму якої кожен освітянин може проаналізувати власну практику. Це своєрідний орієнтир і навігаційна карта для кожного педагога.

Значущість – це те, що знаходить відгук у дітей, допомагає вирішити певний виклик, поєднувати знання, вміння, бажання і будувати цілісну, а не розфрагментовану картину світу. Значущість – це важливість і актуальність чогось для кожної окремої дитини.

Соціальна характеристика. Робота в парах і командах дозволяє кожній дитині стати активним учасником, а не пасивним спостерігачем. Соціальна характеристика з'являється тоді, коли діяльність відбувається у взаємодії учнів один з одним, у парах або в командах, у взаємодії з педагогом. Дітям важливо ділитися думками один з одним чи з учителем, обговорювати ідеї, спільно шукати рішення, домовлятися, ділитися досвідом, підтримувати один одного, радіти разом.

Радісна характеристика. У представленій низці характеристик радісна займає таке саме місце, як і всі інші характеристики. Без радості навчання і розвиток не відбуваються!

Діяльність для дитини повинна бути радісною. Почуття радості активує хімічний процес вироблення в організмі нейромедіатора допаміна. Саме допамін відповідає за наполегливість, когнітивну діяльність, уміння перемикає увагу, мотивацію, а якщо рівень допаміну є недостатнім, учень відчуває перенапругу і стрес, сповільнюються і загальмовуються когнітивні процеси, обмежується рухова активність. Коли діти відчувають радість, вони здатні сконцентрувати увагу, бути цілеспрямованими і активно включеними в процес.

Саме діяльнісний урок, відкриті завдання, до яких ми були залучені, можливо спочатку стали викликом, але пошук рішень і процес захопив нас на рівні емоцій, подарував задоволення, бо створив моменти успіху для кожного.

Пригадайте, будь ласка, який момент із нашої взаємодії був для вас радісним?

Мотивуюча характеристика. Діяльність чи взаємодія є мотивуючою, коли в учнів є можливість шукати шляхи вирішення, мати право на помилку, не очікувати інструкцій і готових рішень від учителя.

Коли педагог залучає дітей до пошуку, то процес навчання для них стає мотивуючим і гартує вміння не боятися помилитися.

Активна характеристика. Зазвичай, коли ми чуємо слово «активна», перше, що спадає на думку – це рух, біг, фізичні вправи, тренування, тобто фізична активність. Однак ця характеристика набагато ширша, окрім

(і передусім) ми маємо на увазі ментальну включеність дитини у процес пізнання, у діяльність, у те, що відбувається навколо неї та з нею.

Дитині треба бути активним учасником процесу – обговорювати, спостерігати, шукати рішення, відповідати на питання, порівнювати, досліджувати і фіксувати результати своїх досліджень будь-яким цікавим для неї способом.

Зазначені п'ять характеристик є чіткими орієнтирами для педагога, які допомагають вибудовувати взаємодію з дітьми у діяльнісному підході. Ці п'ять характеристик не обов'язково мають бути усі відразу присутніми на кожному кроці і щохвилини, у кожній активності, а можуть бути виражені по-різному. Ступінь вираженості може чергуватися, але ключовою є їхня присутність.

Отож діяльнісний підхід має бути наскрізним. Він дає можливість відійти від типового, глибоко укоріненого способу взаємодії з дітьми за схемою «пояснив – закріпив – перевірів» до нової парадигми **«я хочу – я вмію – я буду – я відповідальний»**.

Саме діяльнісний підхід сприяє формуванню ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності, отож і виконує мету базової загальної середньої освіти: *розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їхньої соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу*.

Досягти мети базової середньої освіти ми можемо за умови трансформаційних змін практик педагогів і вибудови діяльнісного підходу в освітньому процесі як наскрізного.

Важливої ролі за визначених умов набуває **агентність дитини**. (*Які думки, слова-асоціації виникають у вас, коли ви чуєте це поняття?*).

Поняття «агентність» певною мірою є незвичним, але у світовій освітній практиці цей термін є основою дитиноцентризму. Зважаючи на це, пропонуємо продовжити дослідження цього поняття завдяки наступному відео (*Перегляд відео*).

Справді, агентність дитини – це ще один ключовий компонент успішного навігування дитини у сучасному швидкозмінливому світі.

Агентність – це вміння і здатність людини до цілепокладання, рефлексії і дії для того, щоб впливати на зміни у власному житті та у світі навколо.

Загалом агентність означає те, що діти постійно живуть і розвиваються у парадигмі «я відповідальний, впливовий, від мене залежить, чи відбудуться зміни на краще (зокрема й зі мною)». Для дитини це означає, що я хочу, я вмію, я можу, я буду, я відповідальна.

Як педагог у своїх щоденних практиках може сприяти набуттю досвіду агентності дитини? Відповідь проста – діяльнісний підхід, адже саме такий підхід передбачає активне ментальне включення дітей, створення відкритих

запитань, завдань-викликів, дослідницьке, проєктне навчання, спонукає не робити за дитину те, що вона може зробити сама.

Агентність передбачає баланс ініціативи педагога і дитини та має стати основою освітнього процесу сьогодні.

У фокусі уваги педагогів завжди має бути дитина.

Яка ж вона – сучасна дитина, що прийшла з початкової школи і навчається у 5–6 класах нової української школи?

Учасникам пропонується колективно скласти **модель сучасного учня нової української школи**.

Презентація думок учасників.

Узагальнення:

Цифрове покоління народилося у цифровому світі та вже не може уявити свого життя без інтернету й гаджетів. Ці діти живуть у світі без кордонів, навіть якщо цей світ обмежений екраном монітору. Вони ставлять запитання Google, а не вчительці, дорогу шукають за навігатором, а покупки роблять в інтернеті.

Що це означає для нас, педагогів?

Освітній процес потребує міксу інформації з різних джерел, використання відеоконтенту у ситуації тут і зараз, залучення дітей до завдань, які виконуються за допомогою гаджетів.

1. Сучасні молодші підлітки багатозадачні та глобальні: одночасно вчать уроки, переписуються у чаті з 3-ма друзями, слухають музику і спілкуються з мамою. Вони звикли в один клік отримувати інформацію з усього світу і тому мислять глобально. Мозок, який звик до швидкості сприйняття інформації, починає нудьгувати, коли інформації мало, наприклад на уроках. Вчителі не можуть втримати увагу дітей тому, що існує різниця у швидкості сприйняття інформації.

Що це означає для нас, педагогів?

Взаємодія з дітьми вимагає постійного «перемикання» і «поєднання» видів діяльності для того, щоб дитина була ментально включеною. Завдання, до яких долучаються підлітки, мають бути не за схемою «прочитай і напиши», а містити виклик, який спонукатиме дитину аналізувати, поєднувати з власним досвідом, шукати власні рішення, розкласти завдання на кроки.

2. На початку пубертатного періоду відбуваються зміни в ділянках головного мозку, що відповідають за реакцію людини на думку інших людей. І саме тому думка оточуючих однолітків, їхня оцінка та ставлення так важливо для людини в період дорослішання. Діти віддають перевагу тому середовищу і групі, в якій вони відчувають себе комфортно, де до них ставляться з повагою, де вони отримують можливість визнання, прийняття і самовираження. Оскільки діти мають підвищену чутливість до оцінок оточення, нам дорослим варто виважено підходити до зворотного зв'язку, адже дитині важливо не стільки те, **ЩО** ви говорите, скільки **ЯК** ви це робите.

Класичні моралі варто змінити на рефлексію над тим, що вийшло, а що не вдалося в конкретній ситуації та чому. Визначте унікальні риси кожного учня, адже порівняння недоречні. Кожна дитина орієнтована на власні цінності.

3. У підлітковому віці головною стає потреба дитини у соціалізації, що проявляється в міжособистісному спілкуванні підлітка з однолітками. Спілкування учнів між собою стимулює пам'ять і робить навчальний процес динамічнішим. Відповідь на таку потребу дитини надзвичайно проста – робота в парах і командах, адже саме взаємодія дітей один з одним стимулює головний мозок, зокрема ті ділянки, що відповідають за прийняття рішень і висновків.

4. Цифрове покоління не сприймає ієрархію як таку. Учитель має виступати у ролі наставника. Взаємоповага – основний елемент у побудові взаємодії. Під час взаємодії з дітьми педагог не має використовувати режим диктатора, а послуговуватись принципами: *слухай мене, розумій мене, говори зі мною, цінуй мене*. Важливо бути не авторитарним, а авторитетним.

Рефлексія (на дошці Padlet за покликанням: <https://padlet.com/ipanasyuk64/padlet-xeowbh8ry3e7vx6p>).

Формула «3–2–1».

- Визначте *три нові ідеї*, які ви використовуватимете у власній практиці.
- Визначте *дві ключові думки* після зустрічі.
- Висловіть *одне побажання* для колег.

2.3. ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД ЯК НАСКРІЗНИЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ БАЗОВОЇ ШКОЛИ

(загальна тривалість тренінгу – 4 год)

*Автор: Олена КУЗЬМІН,
завідувач кабінету освітнього адміністрування
Рівненського ОІППО*

*Використано матеріалами представництва освітніх ініціатив
the LEGO Foundation в Україні*

Вправа «Ситуативне привітання».

Час – 10 хв.

Мета: знайомство, виготовлення бейджів, ментальне включення всіх учасників у роботу.

Матеріали: фломастери, олівці, маркери, папір, ножиці, прищіпки.

Зміст. Вітаємо всіх учасників зустрічі. Для того, щоб наша комунікація сьогодні відбувалась у співдії, співтворчості та співпраці, пропонуємо розпочати її зі створення бейджів. На бейджі, крім імені, пропонуємо зобразити символ тієї освітньої галузі, яку ви викладаєте, або будь-який інший символ, що безпосередньо пов'язаний із вашою професійною діяльністю. Ви можете використати для створення бейджів будь-які матеріали, які є у вашому розпорядженні, а щоб ментально «включитися» і активізувати наше мислення, пропонуємо зробити це швидко – за 1 хвилину (тренер фіксує час).

Тренер пропонує поспілкуватися в командах, зокрема:

- визначте, скільки людей у команді знайомі вам – підморгнийте одне одному;
- розгляньте бейджі та зрозумійте, чи є у групах учасники з однаковими іменами – потисніть один одному руки;
- з'ясуйте, чи є у вашій команді представники однієї освітньої галузі – посміхніться один одному. Чи однакові у вас символи? Чому саме?
- поспілкуйтеся в командах і за 30 секунд кожен розкажіть про символ, яким ви позначили свою освітню галузь.

Підсумок. Створення бейджів – це не лише організаційний момент, який важливий на початку зустрічі, це ще й приклад відкритого завдання, де кожен учасник може запропонувати власне рішення й аргументувати його. Кожен є активним учасником, а не пасивним спостерігачем процесів, які відбуваються.

Вправа «Очікування».

Час – 10 хв.

Мета: визначення очікувань від тренінгу та самомотивація до пізнання нового.

Матеріали: записник, стікери червоного та жовтого кольорів, олівець або ручка.

Зміст. Тренер пропонує поміркувати над тим, що кожен учасник очікує від зустрічі та зафіксувати свої думки на стікері червоного кольору, відповівши на запитання «Чого я очікую від тренінгу сьогодні?».

Для того, щоб очікування реалізувалися, необхідно бути активним учасником подій, а не пасивним спостерігачем. Тренер спонукає учасників поміркувати над тим, що вони очікують від себе. Відповідь на це питання потрібно записати на жовтому стікері.

Тренер інформує, що стікери потрібно розмістити у своїх записниках. До очікувань ми повернемося, коли будемо підводити підсумки зустрічі.

Після цього тренер пропонує всім учасникам стати у коло відповідно до довжини зачіски від найкоротшої до найдовшої (відповідно до кольору очей / волосся – від найсвітлішого до найтемнішого; відповідно до зросту – від найнижчого до найвищого тощо). Посміхнутися один одному, познайомитися із сусідами ліворуч та праворуч.

Вправа «Об'єднання у групи».

Час – 10 хв.

Мета: утворити групи для подальшої комунікації.

Матеріали: папір, олівці, фломастери.

Зміст. Тренер повідомляє, що для продовження роботи необхідно об'єднатися в команди. Для цього по черзі будемо називати цифри від 1 до 4. Перша четвірка промовляє назви цифр українською мовою, наступні чотири учасники рахують англійською мовою, наступні чотири – німецькою, далі – французькою, іспанською, китайською тощо. Утворюються команди одиничок, двійок, трійок та четвірок.

Тренер пропонує командам розміститися за столами, за 1 хвилину придумати назву команді, яка б асоціювалась із їхнім числом.

Через одну хвилину тренер просить учасників озвучити та пояснити назви команд.

Після цього тренер пропонує згадати, чому саме такі назви обрали собі команди.

Відповіді, що прозвучали, свідчать про те, що всі ми активно ментально включені в процес, перебуваємо тут і зараз та готові до нових відкриттів.

Вправа «Інформаційне повідомлення».

Час – 5 хв.

Мета: повідомити учасникам про змістове наповнення тренінгу.

Матеріали: презентація.

Зміст. Тренер інформує присутніх, що освіта в Україні розпочала подорож траєкторією нової української базової школи – це освітня, ціннісна, трансформаційна подорож для директорів, педагогів, батьків, дітей і суспільства загалом. Проте ця подорож є продовженням маршруту, закладеного у 2016-му році. Перед нами стоїть завдання не тільки прокласти маршрут далі, а й вибудувати цілісну освітню подорож дитини у новій українській школі та зрозуміти, яким чином та за допомогою яких інструментів це можна зреалізувати. Та відповідь, яка стала очевидною, і є дієвою для початкової школи – це діяльнісний підхід.

Саме діяльнісний підхід і практичні шляхи його реалізації в освітньому процесі базової школи – у фокусі уваги нашої зустрічі сьогодні.

Однією з характеристик діяльнісного підходу є активне включення, зокрема ментальне, у процес пізнання і взаємодії. Тому пропоную долучитися до ментальної гімнастики.

Вправа «Ментальна гімнастика».

Час – 20 хв.

Мета: занурити учасників тренінгу в практичну взаємодію, в якій поєднано компетентнісний та діяльнісний підходи у навчанні.

Матеріали: записники / папір, ручки / олівці, стікери, мобільні телефони, інші матеріали.

Зміст. Тренер пропонує учасникам долучитися до практик діяльнісного навчання і взяти участь у ментальній гімнастиці. Така активність може бути запропонована учням у класі, вона допомагає зреалізувати компетентнісний підхід, поєднуючи академічні знання з наскрізними вміннями.

Для різних освітніх галузей зміст ментальної гімнастики різний. Пропонуємо ментальну гімнастику для мовно-літературної освітньої галузі.

Ментальну гімнастику тренер пропонує виконати у малих групах. Для цього варто поглянути у вікно і знайти щонайменше три ознаки зими, назвати їх.

Далі тренер пропонує виконати такі **завдання:**

– Пригадати та записати назви зимових місяців (*грудень, січень, лютий*).

- Підкреслити назву місяця, у якій кількість букв та звуків однакова (*лютий*).
- Записати по 5 прикметників, що характеризують зиму (*холодна, білосніжна, весела, святкова, чарівна*).
- Записати назви зимових свят. Підкреслити орфограми.
- Назвати опади, які переважають узимку (*сніг*).
- Підібрати та записати слова, якими можна описати різну інтенсивність снігових опадів (*хурделиця, заметіль, снігопад, віхола, завія, завірюха*).
- Скласти (за 5 хв) невелику розповідь (5–6 речень) про зимові пригоди, використовуючи слова, що характеризують різну інтенсивність снігових опадів.
- Тренер пропонує обрати спікера, який зачитає складені розповіді.

Тренер інформує, що запропоновані активності, до яких були долучені учасники тренінгу щойно, є одним із прикладів діяльнісного підходу, який ми використовуємо в роботі з дітьми. Кількість ідей для роботи з учнями може бути безмежною. Знайти відповіді на поставлені вище запитання учням допомагає поєднання знань та вміння їх використовувати в різних обставинах.

Тренер пропонує поміркувати та сказати, який зміст із курсу української мови щойно був актуалізований.

Підсумок. У представленій активності ми вправлялися, виконуючи вправи з фонетики, морфології, лексикології, орфографії, попрацювали над розвитком писемного мовлення.

Окрім окресленого змісту з курсу української мови (*чи іншої освітньої галузі*), «відкриті» запитання та завдання надавали можливість вчитися самостійно та співпрацювати в команді, розв'язувати різні ситуації, робити вибір, пропонувати власні ідеї та рішення.

Діяльнісне навчання передбачає, що кожен виклик, питання може стати трампліном для опанування новими знаннями відповідно до освітніх завдань.

Вправа «Слова-асоціації».

Час – 20 хв.

Мета: глибше зануритися в поняття діяльнісного підходу в освіті.

Матеріали: зображення «хмаринки» для кожного учасника (*див. рис. 1*), ручки, записники.

Зміст. Тренер пропонує продовжити збагачувати власний досвід і глибше зануритися в поняття «діяльнісний підхід в освіті». Для цього учасникам потрібно створити хмаринку слів-асоціацій до поняття «діяльнісний підхід».

Рис. 1. Зображення «хмаринки»

Тренер роздає всім учасникам зображення «хмаринки» на аркуші А4 і просить записати слово-асоціацію (*своє, власне*) до поняття «діяльнісний підхід». Після цього «хмарину» слід передати сусіду праворуч. Дописати слово-асоціацію на отриманій хмарині, не повторюючи ті слова, які вже написані на ній. «Хмаринки» передаються по колу доти, доки кожен учасник не отримає свою. Прочитати слова-асоціації, які зафіксовані на «хмаринці». За потреби додати ще кілька слів-асоціацій. Перегорнути «хмаринку» іншим боком листа і написати речення, яке стане власним визначенням поняття «діяльнісний підхід» для кожного учасника.

Після цього тренер пропонує обговорити в командах створені визначення, за потреби їх можна розширити чи змінити.

Наступний крок – тренер просить скласти одне визначення поняття «діяльнісний підхід в освіті» від команди та презентувати його.

Продовжуючи роботу, тренер знайомить учасників із визначенням діяльнісного підходу, яке пропонує Вікіпедія: ***«Діяльнісний підхід в освіті – спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію в майбутньому».***

Тренер пропонує учасникам ще раз повернутися до власних визначень поняття «діяльнісний підхід в освіті» й, за потреби, трансформувати їх.

Тренер акцентує увагу на тому, що впродовж тренінгу будемо досліджувати діяльнісний підхід і учасники зможуть додавати слова-асоціації або речення до створених хмарин слів і визначень діяльнісного підходу.

Підсумок. Діяльнісний підхід визначено як наскрізний у новому Держстандарті початкової освіти, новому Держстандарті базової середньої освіти, тобто саме діяльнісний підхід – це спосіб реалізації ідей та змісту нової української школи і відповідь на питання «ЯК навчати дітей сьогодні?».

Нові стандарти і програми вимагають від нас, педагогів, переорієнтації освітнього процесу від пояснювально-ілюстративного до самостійного продуктивного, але не лише на теоретичному, а й на практичному рівні.

Для глибинного розуміння сутності поняття «діяльнісний підхід» потрібне бачення того, яким чином ми застосовуємо його у власних щоденних професійних практиках і усвідомлювати переваги діяльнісного підходу в умовах сучасних вимог до освіти.

Приклади таких практик ми розглянемо сьогодні. Але хочеться спочатку наголосити на тому, що діяльнісний підхід в освітньому процесі має бути наскрізним – це як кисень, який дає життя процесу навчання.

Коренем слова «діяльнісний» є дія. Дія – розумова, дія – фізична, дія – емоційна, дія – соціальна. Що це означає? Що освітній процес будується на основі активної дії та діяльності дітей.

Наша зустріч сьогодні – це саме про усвідомлення компонента **ЯК**, оскільки компонент **ЩО** залишається незмінним. Учні вивчають різні навчальні предмети, опановують нові знання з різних галузей, а отже, нам важливо, щоб знання були усвідомленими і відбувалося справжнє навчання, а не його ілюзія.

Саме тому діяльнісний підхід – це відповідь на питання «Як навчати?» для кожного педагога. Діяльнісний підхід не залежить від того, який предмет ми викладаємо – математику, мову, історію, фізкультуру тощо, інтегрований це курс чи неінтегрований. Діяльнісний підхід – це стиль взаємодії педагога з учнями.

Вправа «Портрет молодшого підлітка».

Час – 20 хв.

Мета: краще зрозуміти молодших підлітків, яких навчаємо у 5–6 класах.

Матеріали: аркуші фліпчарту, олівці, фломастери / LEGO System.

Зміст. Тренер пропонує поміркувати учасникам про сучасного молодшого підлітка і за 7 хвилин намалювати або, використовуючи LEGO System, скласти модель сучасного учня 5-го класу. Маємо звернути увагу не лише на те, як модель виглядає зовні, а передусім – що являє собою п'ятикласник: яка його природа, його психологічні особливості, чим він цікавиться, як сприймає інформацію.

Пропонуємо командам обрати спікерів та презентувати створені моделі.

Підсумок. Тренер узагальнює інформацію, отриману від команд, акцентуючи увагу на тому, що сучасний учитель базової школи навчає цифрове покоління, багатозадачне та глобальне, яке увійшло у пубертатний вік, гостро відчуває потребу в соціалізації та не сприймає ієрархію як таку.

Зважаючи на викладене вище, наголосимо, що освітній процес повинен містити мікс інформації з різних джерел, а отже, потрібно пропонувати учням різні види діяльності, завдання, що спонукають дитину аналізувати, поєднувати усе з власним досвідом, шукати власні рішення. Замість класичної моралі вчитель використовує рефлексію над тим, що вийшло, а що не вдалося в конкретній ситуації і чому. Реалізуючи потребу в соціалізації, педагог організовує роботу в парах і командах, адже саме взаємодія дітей один з одним стимулює головний мозок, зокрема ті ділянки, які відповідають за прийняття рішень і висновків. Будьмо не авторитарними, а авторитетними!

Вправа «Активність у діяльнісному підході».

Час – 40 хв.

Мета: реалізувати діяльнісний підхід на практиці.

Матеріали: записники, ручки, папір, фломастери, олівці тощо.

Зміст. Для кожної освітньої галузі зміст різний, зокрема ми пропонуємо матеріал для мовно-літературної освітньої галузі.

Продовжуємо роботу в малих групах.

Тренер пропонує згадати свій улюблений фрукт чи овоч та записати його назву на стікері. Використавши гаджети, за 1 хвилину потрібно знайти в інтернеті інформацію про те, який вміст вітаміну С у фрукті (чи овочі), який обрали учасники. У командах слід утворити коло, називаючи фрукти / овочі від меншої кількості вмісту вітаміну С до більшої.

Після цього тренер пропонує поміркувати над висловлюваннями та передбачити тему уроку.

1. Англійці кажуть про таку людину, що «вона живе в конюшині», німці – «що вона сидить у салі», а французи – «що вона, як півень у тісті».

2. Англійці про це кажуть: «знаю, як кисть своєї руки», а французи і німці – «знаю, як власну кишеню».

Тренер ініціює обговорення та просить пояснити, що означають ці словосполучення, та знайти відповідні фразеологізми в українській мові.

Перше словосполучення означає «Живе добре, багато, у нього все є». Український відповідник – «Як сир у маслі катається».

Друге словосполучення означає «Знаю дуже добре». Український відповідник – «Як свої п'ять пальців».

Тренер пропонує поміркувати та спробувати визначити тему уроку з української мови, яку ми розглянемо сьогодні.

Ситуативний коментар. Працюючи з дітьми в класі, педагог може запропонувати дослідження: визначити лексичне значення кожного окремого слова у фразеологізмах «Як сир у маслі катається» та «Як свої п'ять пальців» і знайти (у словнику, в інтернеті) значення фразеологізмів та пояснити, як змінюється тлумачення цих слів, коли вони об'єднуються у словосполучення. Отож педагог спонукає дітей до висновку, що саме фразеологізми стануть темою уроку.

Розпочинаючи взаємодію між учасниками, тренер пропонує їм уявити себе дослідниками та, працюючи в командах упродовж 1-2 хв, відшукати інформацію в інтернеті про те, що могла б розповісти картинка (див. рис. 2). Також потрібно дібрати відповідні фразеологізми, щоб підписати її.

Рис. 2. Тарілка здорового харчування

Для дітей у класі означене завдання могло б стати командним викликом, коли немає готового рішення, адже педагог не пропонує жодної назви, а пропонує простір для пошуку інформації та можливість дослідити й запропонувати власне рішення. Важливо, щоб активним і ментально включеним був кожен і кожен міг висловлювати свої думки та аргументувати їх. Саме робота в парах і командах дозволяє нам це зробити.

Тренер ініціює обговорення поставленого завдання та просить спікерів озвучити результати командного дослідження: *«Що може означати картинка та яким фразеологізмом її можна підписати?»*.

Тема здорового харчування – це той зміст, на якому ми пропонуємо досліджувати фразеологізми, адже це пов'язано з нашим щоденним життям і здоров'ям. Тому вибір саме такого змісту навчального матеріалу буде значущим для дітей.

Тренер пропонує командам дістати з чарівної торбинки по одній картці з фразеологізмами (див. рис. 3) та впродовж 10 хв дослідити їх: значення, історію походження, асоціації, синоніми / антоніми тощо. Потрібно також закодувати свій фразеологізм за допомогою символів (малюнків, піктограм тощо), презентувати його, а інші команди повинні розкодувати.

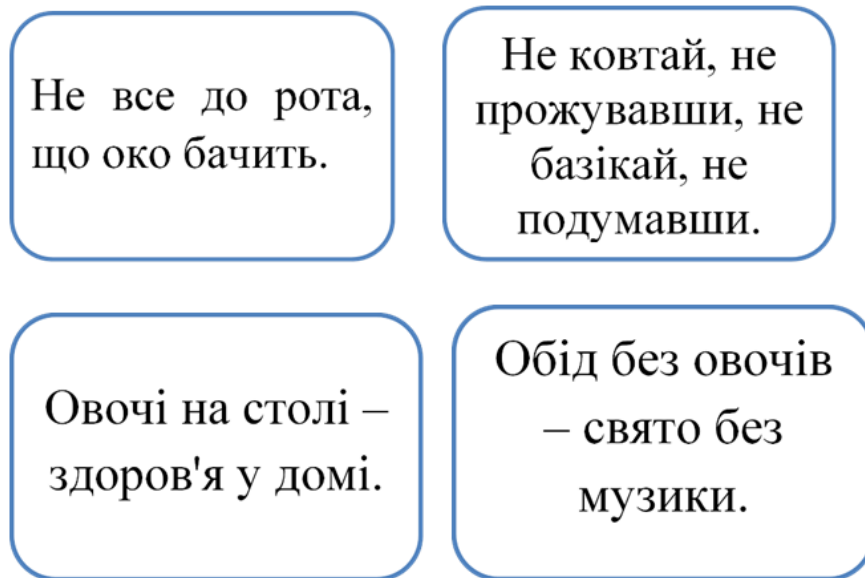

Рис. 3. Приклади фразеологізмів

Тренер наголошує, що педагогу важливо об'єднувати дітей в команди, пари, групи і надавати можливість обговорити завдання, знайти спільне рішення, обрати спікера, висловити свою думку і запропонувати власне рішення.

Наступний виклик від тренера: за 3 хв командам потрібно поєднати фразеологізми, що досліджувалися, з темою здорового харчування. Доповнюючи свій допис іншими фразеологізмами, потрібно написавши текст для посту з теми «Із гумором про МОЄ харчування» та розмістити його в будь-якій інтернет-мережі (інстаграмі, фейсбуці, телеграмі).

Після завершення роботи тренер пропонує учасникам презентувати свої напрацювання.

Така взаємодія є прикладом відкритого завдання, коли педагог не пропонує готового рішення, а спонукає до самостійного пошуку.

Тренер акцентує увагу на тому, що тему «Фразеологізми» можна пов'язати з різними освітніми галузями, і пропонує в командах поміркувати та записати, які «відкриті» запитання і завдання вони б запропонували для реалізації з дітьми в класі, вивчаючи фразеологізми, у якнайбільшій кількості

освітніх галузей: математичній, природничій, здоров'язбережувальній, історичній, мистецькій та інформативній.

Ситуативні коментарі тренера.

Тренер підсумовує відповіді команд та зазначає, що таких «відкритих» завдань можна підібрати безліч, наприклад: віднайти фразеологізми, в яких наявні числівники, які природні явища згадуються у фразеологізмах, як історія впливає на зміст фразеологізмів тощо.

Тренер наголошує, що у такий спосіб можна поєднувати міждисциплінарний контент, коли навчання стає значущим, активним, мотивуючим та соціально адаптує і розвиває дитину всебічно.

Рефлексія.

Вправа «Фразеологічне намисто».

Тренер пропонує кожному учаснику зібрати своє намисто. На отриманих кольорових кружечках-намистинках записати:

- слово чи словосполучення, яким можна замінити поняття «Фразеологія» (жовта намистина);
- фразеологізм, який вас вразив або насмішив (зелена намистина);
- речення-настрій про наш урок із будь-яким фразеологізмом (блакитна намистина).

Після цього тренер пропонує обговорити в командах, консолідувати думки та презентувати «фразеологічне намисто» від команди.

Тренер ініціює обговорення в командах стосовно того, яке домашнє завдання можна запропонувати дітям.

Варіанти завдань:

1. Спробуйте себе у ролі блогерів та зніміть відео в мобільному додатку Тік-Ток з теми «Про моє здорове харчування» або «Чому варто знати і користуватися «тарілкою здорового харчування», використовуючи фразеологізми (тема буде значущою для дітей і водночас стосуватиметься теми «Фразеологізми»).

2. Дослідіть походження фразеологізмів.

3. Підберіть саундтрек до деяких фразеологізмів.

4. Придумайте власний фразеологізм.

У такий цікавий спосіб, пропонуючи дітям не просто записати тему уроку та прочитати визначення з підручника, а діяльним шляхом можна дізнатися, що таке фразеологізми та дослідити їх.

По завершенні виконання практичних вправ тренер пропонує учасникам поміркувати та проаналізувати взаємодію, давши відповіді на запитання: *Які з перелічених наскрізних умінь розвивалися під час уроку з теми «Фразеологізми»?*

- читати з розумінням;
- висловлювати власну думку в усній і письмовій формі;
- критично й системно мислити;
- логічно обґрунтовувати позицію;
- діяти творчо;
- виявляти ініціативу;

- конструктивно керувати емоціями;
- оцінювати ризики;
- приймати рішення;
- розв’язувати проблеми;
- співпрацювати з іншими.

Тренер фасилітує обговорення та спільно з учасниками робить висновок про те, що діяльнісне навчання є ефективним як для розвитку наскрізних умінь, так і для реалізації змісту освіти.

Вправа «Аналіз уроку з теми «Фразеологізми» відповідно до характеристик діяльнісного підходу».

Час – 30 хв.

Мета: визначити та описати характеристики діяльнісного підходу, скласти ментальну карту, проаналізувати активність у діяльнісному підході з точки зору його характеристик.

Матеріали: записники, ручки, маркер, фліпчарт.

Зміст. Тренер констатує, що взаємодія, до якої щойно були долучені учасники тренінгу, безперечно, є прикладом діяльнісного навчання і пропонує схарактеризувати прожитий досвід з точки зору учнів. Яким був цей досвід? *(відповіді учасників, тренер фіксує на фліпчарті)*

Тренер інформує, що до аналізу діяльнісного досвіду дитини була залучена наукова спільнота the LEGO Foundation, до якої, зокрема, входять: університет Кембриджу, Гарвардський університет, Австралійська рада освітніх досліджень. Науковці проаналізували всі отримані відповіді на питання – який цей досвід, узагальнили і об’єднали ці якості у 5 груп, запропонувавши модель п’яти характеристик діяльнісного підходу (значуща, активна, радісна, мотивуюча, соціальна).

Це не тільки модель, через призму якої кожен освітянин може проаналізувати власну практику, це своєрідний орієнтир і навігаційна карта для кожного педагога.

Далі пропонуємо розставити акценти та проаналізувати діяльність, яка щойно відбувалася. Для аналізу ми, звісно ж, будемо послуговуватися зазначеними п’ятьма характеристиками діяльнісного підходу.

Пропонуємо вам одночасно із прослуховуванням інформації створювати Memory cards, тобто своєрідну карту пам’яті, де фіксувати назву характеристик і ключові слова, які їх описують, розкривають сенс.

Що ж було значущим?

Якщо ми говоримо про освітній процес, то навчальна діяльність безперечно має бути пов’язана з досвідом, життям та середовищем дитини. Значущість – це те, що знаходить відгук у дітей, допомагає вирішити певний виклик, поєднувати знання, вміння, бажання, і будувати цілісну, а не розфрагментовану картину світу. Значущість – це важливість і актуальність чогось для кожної окремої дитини.

Які слова, ви зафіксували до характеристики «значуща»? Поміркуйте, що було значущим у нашій практичній діяльності?

Соціальна характеристика. Під час нашої взаємодії ми мали можливість спілкуватися, діти можуть долучитися до активної взаємодії в командах, парах, а також до навчання один від одного.

Хочемо звернути вашу увагу, що під час розгортання активності ми пропонували варіанти для взаємодії дітей у класі, щоб підкреслити важливість соціальної характеристики. Саме робота в парах і командах дозволяє кожній дитині стати активним учасником, а не пасивним спостерігачем. Тож соціальна характеристика з'являється тоді, коли діяльність відбувається у взаємодії учнів один з одним, у парах або в командах, у взаємодії з педагогом. Дітям важливо ділитися думками один з одним чи з учителем, обговорювати ідеї, спільно шукати рішення на виклик, домовлятися, підтримувати один одного, радіти разом.

Які слова ви зафіксували до характеристики «соціальна»? Чи була соціальна характеристика присутня у нашій практичній діяльності?

Радісна характеристика. Серед низки характеристик радісній відведено таку ж роль, як і всім іншим. Як ви думаєте, чому?

Без радості навчання і розвиток неможливо уявити!

Діяльність для дитини має бути радісною. Почуття радості активує хімічний процес вироблення в організмі нейромедіатора допаміну, який відповідає за наполегливість, когнітивну діяльність, мотивацію уміння переключати увагу. Якщо рівень допаміну недостатній, учень відчуває перевантаження і стрес, сповільнюються і загальмовуються її когнітивні процеси, обмежується рухова активність. Коли діти відчувають радість, вони здатні сконцентрувати увагу, бути цілеспрямованими і активно включаються в діяльність.

Отже, діяльнісний урок, «відкриті» завдання, до яких ми були залучені, можливо, спочатку стали викликом, але пошук рішень і процес загалом захопив нас на рівні емоцій, подарував задоволення, створив моменти успіху для кожного.

Пригадайте, будь ласка, який момент із нашої взаємодії був для вас найбільш радісним? Запишіть у записниках слова, які ви зафіксували до характеристики «радісна».

Мотивуюча характеристика. Діяльність чи взаємодія є мотивуючою, коли в учнів є можливість пробувати щось знову і знову, шукати шляхи рішення, мати право на помилку, не очікувати інструкцій і готових рішень від учителя. На власному досвіді ви щойно відчули, як важливо мати простір, щоб представити своє бачення. Наша взаємодія не передбачала єдиного готового рішення від педагога, навпаки, завдання спонукали до пошуку власних способів рішення і творення, осмислення та вдосконалення ідей.

Діяльність має надавати можливість дітям шукати різні варіанти, експериментувати, змінювати, пробувати знову і знову, застосовувати нові ідеї та припущення. Коли педагог залучає дітей до пошуку, процес навчання для них стає мотивуючим, гартує їхні вміння, допомагає не боятися помилитися. Згадайте, скільки разів щодня нам потрібне це вміння – ризикувати, помилятися, пробувати знову і знову, рухатися далі.

Які слова ви зафіксували до характеристики «мотивуюча»? Що було мотивуючим у нашій практичній діяльності?

Активна характеристика. Зазвичай, коли ми чуємо слово «активна», перше, що спадає на думку, – це рух, біг, фізичні вправи, тренування, тобто фізична активність. Але ця характеристика набагато ширша і глибша, окрім (і передусім) ми маємо на увазі ментальну включеність дитини у процес пізнання, в діяльність, у те, що відбувається з нею і навколо неї. Як би виразно і натхненно педагог не розповідав про хронологію біля дошки, це не гарантує того, що учень буде ментально залученим у цей процес. Дитині необхідно бути активним учасником процесу – обговорювати, спостерігати, шукати рішення, відповідати на запитання, порівнювати, досліджувати і фіксувати результати своїх досліджень будь-яким цікавим для неї способом.

Які слова ви зафіксували до характеристики «активна»? Чи була активна характеристика присутня у нашій практичній діяльності?

Підсумок. Зазначені вище п'ять характеристик є чіткими орієнтирами для педагога. Вони допомагають вибудовувати взаємодію з дітьми в діяльнісному підході. Вони не обов'язково мають бути наявні на кожному кроці й щохвилини всі відразу, в кожній активності. Характеристики можуть бути виражені по-різному, а ступінь вираженості чергуватися, але найважливіше за цих обставин – їхня присутність.

Діяльнісний підхід має бути наскрізним. Саме він дає можливість відійти від типового, глибоко укоріненого способу взаємодії з дітьми за схемою «пояснив – закріпив – перевірів» до нової парадигми «я хочу – я вмію – я буду – я відповідальний».

Досягти мети базової середньої освіти ми можемо за умови трансформаційних змін практик педагогів і вибудови діяльнісного підходу в освітньому процесі як наскрізного.

Вправа «Агентність».

Час – 30 хв.

Мета: дослідити поняття «агентність» та її роль у формуванні особистості.

Матеріали: фліпчарт, маркери, записники, ручки.

Зміст. Тренер наголошує, що сьогодні неодноразово говорили про те, що важливо, аби освітній процес для дітей був цікавим і значущим. Звичайно, визначальною у зв'язку з цим є роль педагога, який розуміє сутність діяльнісного підходу та допомагає учням застосовувати отримані знання на практиці для розв'язання різноманітних життєвих завдань. Для цього педагогу потрібно глибоко усвідомлювати **ключові принципи діяльнісного підходу**, які полягають у тому, що учні отримують знання не в готовому вигляді, як це було в освіті впродовж багатьох років, а шляхом пошуку, дослідження, активного включення, експерименту, спілкування і взаємодії, пропонування власних ідей і бачення, вміння аргументувати думку. Орієнтирами для педагога є характеристики діяльнісного підходу: значуща, соціальна, радісна, мотивуюча, активна. Сьогодні ми акцентуємо на них увагу тому, що це є унікальний інструмент педагога для проектування і рефлексії власної діяльності. Адже, коли

діяльність є значущою, радісною, мотивуючою, соціальною, активною, ми можемо робити висновок про те, що така діяльність відбувається саме в діяльнісному підході. Важливим аспектом, який потребує нашої уваги і усвідомлення, є **агентність дитини**.

Тренер пропонує поміркувати й висловити думки, назвати слова-асоціації, які виникають, коли учасники чують поняття «агентність дитини» (*усі відповіді фіксуються на фліпчарті*).

Поняття «агентність» може бути незвичним для нас, але у світовій освітній практиці цей термін покладено не лише в основу поняття «дитиноцентризм», а передусім – в основу освітніх політик.

Дійсно, агентність дитини – це ще один ключовий компонент її успішного навігування в сучасному мінливому світі.

(Тренер пропонує продовжити роботу на фліпчарті та додати ще слова-асоціації до цього поняття)

Тренер акцентує увагу на визначенні **поняття «агентність»: уміння й здатність людини до цілепокладання, рефлексії, дії заради того, щоб впливати на зміни у власному житті та у навколишньому світі**.

По суті, агентність означає, що діти постійно живуть і розвиваються у парадигмі «я відповідальний, впливовий, від мене залежить, чи відбудуться зміни на краще (зокрема і зі мною)». Для дитини це означає: я хочу, я вмію, я можу, я буду, я відповідальна.

Організація економічного співробітництва та розвитку – організація, яка координує міжнародну програму з оцінювання освітніх досягнень PISA, у створеній концепції майбутнього освіти у розрізі 2030 року акцентує на необхідності окремого наголосу і дії в освітньому процесі щодо розвитку агентності дитини.

Як педагог у своїх щоденних практиках може сприяти набуттю досвіду агентності дитини?

Відповідь проста – діяльнісний підхід, адже саме такий підхід передбачає активне ментальне включення дітей, створення відкритих запитань, завдань-викликів, дослідницьке, проєктне навчання, спонукає не робити за дитину те, що вона може зробити самостійно.

Агентність передбачає баланс ініціативи педагога і дитини, саме вона має стати основою освітнього процесу сьогодення.

Державний стандарт базової освіти так визначає мету базової середньої освіти: **розвиток природних здібностей, інтересів, обдарувань учнів, формування компетентностей, необхідних для їх соціалізації та громадянської активності, свідомого вибору подальшого життєвого шляху та самореалізації, продовження навчання на рівні профільної освіти або здобуття професії, виховання відповідального, шанобливого ставлення до родини, суспільства, навколишнього природного середовища, національних та культурних цінностей українського народу**.

Пропонуємо учасникам проаналізувати мету базової середньої освіти у порівнянні з поняттям «агентність».

Ще одне завдання, яке пропонує тренер: «Пригадайте власний досвід, використайте щойно отриману інформацію і консолідуйте думки щодо поняття «агентність» за допомогою квадратного словника» (див. рис. 4), який необхідно створити самостійно».

<u>Що?</u>	Як?
Для <u>чого?</u>	<u>Візуалізація -</u> <u>асоціація</u> <u>поняття</u>

Рис. 4. Квадратний словник

Частини словника:

- **Що?** (Ключові слова до поняття).
- **Як?** (За яких умов набувається агентність? Яка роль педагога?).
- **Для чого?** (Потрібно в житті).
- **Візуалізація-асоціація поняття** (Малюнок-символ).

(Орієнтовно 3–5 хв учасники створюють власний квадратний словник)

Сподіваємося, що дослідження поняття «агентність» було для вас значущим і захопливим, а отже, запрошуємо обмінятися думками в командах. Кожен учасник має одну хвилину для того, щоб презентувати власний квадратний словник своїй групі.

Вправа «Педагог-дизайнер».

Час – 20 хв.

Мета: визначити роль учителя у діяльнісному підході, як наскрізному в базовій новій українській школі.

Матеріали: папір А4, маркери, фломастери, олівці, записники, ручки.

Зміст. Діяльнісна взаємодія не відбудеться без усвідомлення педагогом своєї визначальної ролі. Упродовж тренінгу ми неодноразово згадували ті ролі, які сьогодні має опанувати педагог. Пропоную поміркувати і за 7 хвилин створити портрет сучасного педагога-дизайнера, який здатен реалізувати діяльну взаємодію в класі.

(Команди презентують портрети педагога-дизайнера)

Сучасний педагог – це і фасилітатор, і партнер, і тьютор, і наставник, і ментор, і натхненник. Консолідуючи всі ці ролі, можемо стверджувати, що педагог-дизайнер є ще й усвідомленим практиком, який вибудовує взаємодію з учнями, відповідно до їхніх інтересів і потреб з урахуванням освітнього контексту. Основою такої взаємодії і є діяльнісний підхід як наскрізний підхід в освітньому процесі. Дизайн взаємодії з дітьми вибудовується відповідно до п'яти

характеристик, що надає простір для розвитку наскрізних умінь, формування компетентностей дитини та набуття нею досвіду агентності.

Тренер пропонує розглянути інфографіку «Секрети педагога-дизайнера» (див. рис. 5), визначити для себе два секрети, які вже є у професійних портфоліо учасників, а також визначити ті секрети, які ще потребують додаткового гарту, записати їх у своїх записниках та запропонувати конкретні дії, кроки, вчинки, які допоможуть оволодіти цими секретами.

Рис. 5. Секрети педагога-дизайнера

(Обговорення пропозицій. Тренер фасилітує обговорення)

Вправа «Рефлексія».

Час – 10 хв.

Мета: проаналізувати роботу, підвести підсумки.

Матеріали: записники, ручки.

Зміст. Тренер констатує, що професійний розвиток неможливий без рефлексії. Кожну активність, яку педагог пропонує дітям, необхідно аналізувати. Цей аналіз стає відправною точкою для подальшої взаємодії з дітьми. Відповідно рефлексія – це невід’ємна частина уроку і нашого тренінгу зокрема.

Пропонуємо прорефлексувати та підвести підсумки сьогоднішньої зустрічі за допомогою формули «3–2–1» (три ідеї – два запитання – одне побажання):

- запишіть, будь ласка, у своїх записниках, *3 ключові ідеї*, які з’явилися у вас під час сьогоднішньої зустрічі;
- напишіть *2 запитання*, які виникли під час тренінгу та потребують часу для осмислення;
- озвучте *1 побажання* для колег.

А тепер поверніться до своїх записників, до червоного і жовтого стікерів із вашими очікуваннями від тренінгу та від себе. Прокоментуйте їх.

Дякуємо за спілкування й активну взаємодію!

2.4. ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ / ІНТЕГРОВАНІХ КУРСІВ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ (загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

*Автор: Мар'яна СОЛОВЕЙ,
методист лабораторії
суспільно-гуманітарної освіти
Рівненського ОІППО*

Вправа «Сучасний учитель».

Час – 10 хв.

Мета: перевірити емоційну готовність учасників до роботи; зрозуміти, яким має бути сучасний учитель.

Зміст. Учасники обирають картинку, яка, на їхню думку, втілює якості сучасного вчителя, аргументуючи свій вибір.

Рис. 1. «Суперсила»

Коментар. Сучасний учитель – це людина-лідер, яка може вести за собою, любить свою професію, якісно викладає свій предмет, іде в ногу з часом, готова до комунікації з дітьми, батьками, адміністрацією школи, громадськістю. Нова українська школа потребує нового вчителя – успішного і мобільного, готового до змін. Словесник Євген Ільїн зауважує: «Посередній учитель викладає, гарний – пояснює, видатний – показує, великий – надихає». Від роботи вчителя залежить

успіх учнів, а навчатися вони тоді, коли будуть змотивовані. Саме інтеграція має вирішити питання з мотивацією здобувачів освіти.

Займи позицію «Інтеграція – це...» (робота в групах (5–6 осіб) на дошці Jamboard).

Час – 5 хв.

Мета: з'ясувати, в чому полягає суть інтеграції; визначити, більше позитивних чи негативних моментів супроводжують її.

Зміст. Кожна група протягом 5 хвилин записує пояснення інтеграції, визначає позитивні та негативні наслідки її впровадження.

Коментар. Інтеграція – це об'єднання будь-яких елементів в одне ціле, поєднання та координація дій різних частин цілісної системи; процес взаємозближення і взаємодії окремих структур.

Інтеграція навчальних предметів мовно-літературної освітньої галузі передбачає формування в учнів цілісної духовної та мовної картини світу. Вона здійснюється на рівні мети й завдань шкільних програм, а реалізується на рівні змісту кожного компонента і технології проведення уроків.

Мінілекція «Особливості інтеграції навчальних предметів мовно-літературної освітньої галузі».

Час – 20 хв.

Мета: ознайомити учителів із принципами побудови та пріоритетами викладання інтегрованих курсів.

Зміст. Пріоритетами викладання інтегрованого курсу є:

- інтеграція різних видів мовленнєвої діяльності;
- закладення основ дослідницької діяльності в роботі з мовними та літературними явищами;
- прагматична спрямованість видів навчальної діяльності і пропонованого змісту;
- задоволення потреб школярів у взаємодії зі словом і за допомогою слова з іншими для досягнення особистісних та спільних цілей;
- забезпечення творчої самореалізації, академічної свободи учня та становлення його особистості як компетентного мовця і читача, зокрема через залучення до загальнолюдських, національних культурних цінностей, читання творів української та зарубіжних літератур.

Програма інтеграції навчальних предметів мовно-літературної освітньої галузі передбачає реалізацію принципу академічної свободи вчителя та дає можливість залучати школярів до вибору текстів / медіатекстів, що сприяє розвитку здатності виявляти ініціативу, оцінювати ризики, ухвалювати рішення та брати на себе відповідальність.

Логіка представлення пропонованого змісту зумовлена специфікою інтегрованого підходу до навчання і спрямована на розвиток критичного, системного та креативного мислення. Програму структуровано за роками навчання (5-й і 6-й класи), кожен з яких містить 9 розділів, що складаються із 3–4 тем.

Очікувані результати навчання реалізують чотири групи обов'язкових результатів навчання відповідно до Держстандарту та відповідають орієнтирам для оцінювання з мовно-літературної освітньої галузі. У Програмі пропонується обирати зміст та способи поточного та підсумкового оцінювання результатів навчання залежно від дидактичної мети із застосування таких основних форм:

- практичної – завдяки плануванню та виконанню планування й реалізації проєктів;
- письмової – завдяки створенню письмових текстів, тестування, організації роботи з текстами тощо;
- цифрової – завдяки тестуванню в електронному форматі;
- усної – завдяки опитуванню.

Пропонований зміст кожного розділу дає цілісне уявлення про розгортання предметного змісту на основі актуалізації здобутих знань, набутих умінь і сформованих ставлень (повторення), узагальнення та систематизації для забезпечення навчального поступу.

Мозковий штурм «Успішний урок мовно-літературного циклу– це..».

Час – 10 хв.

Мета: ознайомити учасників із 10-ма стратегіями уроку, визначити шляхи втілення окреслених стратегій.

Зміст. Учасники пояснюють суть стратегії та діляться досвідом, як можна поєднати теорію та практику на уроках української мови і літератури, зарубіжної літератури.

Десять найефективніших стратегій сучасного уроку:

1. Формулювання цілей.
2. Структурування уроків.
3. Явне навчання.
4. Напрацьовані приклади.
5. Спільне навчання.
6. Варіантність повторення.
7. Опитування.
8. Зворотний зв'язок.
9. Метакогнітивні стратегії.
10. Диференціація.

«Intermezzo» або музична павза.

Час – 5 хв.

Мета: з'ясувати, як використання музичних творів покращує якість навчання на уроках мовно-літературного циклу.

Зміст. Прослухавши популярні сучасних пісень, учасники визначають, на яких уроках та з якою метою можна використати той чи інший музичний твір. Наприклад, пісня «Стефанія» стане в пригоді, коли вивчатимемо тему «Кличний відмінок іменника», або служитиме для створення емоційного настрою на уроці та для порівняння з поезією «Пісня про рушник» Андрія Малишка.

«Аукціон інноваційних технологій» (робота в групах (5–6 осіб) на дошці Jamboard).

Час – 15 хв.

Мета: визначення дієвих технологій на уроках мовно-літературної освітньої галузі.

Зміст. Кожна група представляє «свою» технологію, розповідає про її ефективність та особливості впровадження на уроках.

Коментар. Сучасна освіта потребує використання нових навчальних технологій, серед яких найефективнішими є: хмарні технології, мобільне навчання, QR-код, STEAM, сторітеллінг, кроссенс, кейс-метод, гейміфікація, біоадекватні технології.

Хмарні технології (з англ. *Cloud Technology*) – парадигма, що передбачає віддалену обробку та зберігання даних. Означена технологія надає користувачам інтернету доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використання програмного забезпечення як онлайн-сервіса.

Мобільне навчання тісно пов'язане з електронним та дистанційним навчанням, потребує використання мобільних пристроїв. Навчання проходить незалежно від місця перебування і відбувається у ході використання портативних технологій. Передумови для мобільного навчання було закладено в 70-х роках XX століття, коли Алан Кей, американський науковець у галузі теорії обчислювальних систем, запропонував використовувати для навчальних цілей комп'ютер розміром як звичайна книжка.

QR-код (з англ. *Quick Response Code* – швидкий відгук) – це графічне зображення, в якому зашифрована певна інформація, посилання на сайт чи окрему його сторінку. Зчитування QR-коду відбувається за допомогою звичайної камери типового смартфона. Для цього на ньому має бути попередньо встановлена відповідна програма-сканер. Принцип такого кодування було створено японською компанією DensoWave у 1994 р. для потреб машинобудування.

STEAM (*S – science, T – technology, E – engineering, A – art, M – mathematics*) – сучасний підхід до навчання, який поєднує природничі науки, технології, інженерію, мистецтво і математику. Мета технології – комплексно формувати ключові фахові і соціально особистісні компетентності молоді, які визначають її конкурентоспроможність на ринку праці.

Сторітеллінг (*story – історія; telling – розповідати*) – ефективний метод донесення інформації до аудиторії шляхом розповідання смішних, зворушливих або повчальних історій з реальними або вигаданими персонажами. Означений метод поєднує в собі психологічні, управлінські та інші аспекти та дозволяє не лише ефективно донести інформацію до аудиторії, а й мотивувати її на певні вчинки й отримати максимально високі результати. Ця методика була розроблена та успішно випробувана на особистому досвіді Девідом Армстронгом, головою міжнародної компанії Armstrong International.

Кейс-метод (або *метод конкретних ситуацій, аналіз ситуацій*) – засіб активного проблемно-ситуаційного аналізу, що ґрунтується на навчанні завдяки розв'язуванню задач-ситуацій (кейсів). Головне призначення методу – не

надання готових знань, а розвиток в учнів здатності розв'язувати проблеми і знаходити їхнє рішення самостійно. Метод case-study уперше з'явився у США у Школі бізнесу Гарвардського університету.

Кроссенс – сучасний методичний прийом візуалізації навчального матеріалу. Термін «кроссенс» дослівно означає «перетин значень» і створений за аналогією зі словом «кросворд». Ця унікальна ідея належить Сергію Федіну, письменнику, педагогу та математику, і Володимиру Бусленку, доктору технічних наук, художнику і філософу. Кроссенс уперше був надрукований у 2002 році в журналі «Наука і життя». Він являє собою асоціативний ланцюжок, замкнутий у стандартне поле із дев'яти квадратів (як у грі «Хрестики-нулики»).

Гейміфікація або ігрофікація – використання окремих елементів ігор у неігрових практиках. Термін «гейміфікація» вперше виник у 1912 р., коли відома компанія «Крекер» у власну продукцію почала вкладати іграшку-сюрприз, що в подальшому стало популярним і серед інших компаній.

Біологічно адекватна методика – сукупність скоординованих дій учителя й учня, спрямованих на активізацію цілісних динамічних образів за навчальними дисциплінами та формування навичок інструментальної роботи з ними. Як результат, це створення мотивації для пізнавальної діяльності.

Гра «Педагогічне бінго».

Час – 10 хв.

Мета: визначити рівень засвоєння інформації та оцінити кожного учасника.

Зміст. Учасники самостійно записують відповіді на 15 запитань у бланку (див. рис. 2). Хто перший виконає ці завдання, той має вигукнути: «Бінго».

1. НУШ – це..	2. Завдання сучасного вчителя...	3. Інтеграція - це?	4. Навчальну програму укладаємо на основі...	5. Інтеграція сприяє...
6. Явне навчання передбачає...	7. Використання музичних творів сприяє?	8. Тип уроку, під час якого ми пояснюємо новий матеріал?	9. Біоадекватна технологія – це ...	10. Планую використати у своїй роботі..
11. Найважливішим етапом на уроці є...	12. STEAM – це?	13. Моє педагогічне кредо...	14. Тренера звати ...	15. Сьогодні день чудовий, бо я...

Рис. 2. Завдання до гри «Педагогічне бінго»

Рефлексія

Час – 5 хв.

Мета: оцінити роботу кожного учасника.

Зміст. Пропонуємо вчителям виконати вправу «Павутинка вдячності». Кожен по черзі, передаючи нитку з клубка, висловлює подяку іншому учаснику.

2.5. ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТА «ІНОЗЕМНА МОВА» МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ (ІНШОМОВНА ОСВІТА)

(загальна тривалість заняття – 2 год 40 хв)

*Автор: Олеся КОЗЛИШИНА,
методист лабораторії
суспільно-гуманітарної освіти,
старший викладач кафедри методики викладання
і змісту освіти Рівненського ОІППО*

Мета заняття: ознайомити учасників з особливостями викладання предмету «Іноземна мова».

Завдання:

- представити ідеї нової української школи;
- розглянути особливості нового Держстандарту базової середньої освіти;
- навчити розрізняти програми, створені для загальної середньої освіти;
- визначити критерії відбору модельної навчальної програми для вивчення першої / другої іноземної мови;
- з'ясувати відмінності між модельною навчальною програмою та навчальною програмою.

Соціально-емоційний check-in

Час: 5 хв.

Мета: усвідомлення і перевірка емоційного стану та включення всіх учасників в роботу.

Зміст. Пропонуємо учасникам обрати картинку, яка найближче відповідає їхньому сьогоднішньому настрою.

За бажанням обговорюємо свій вибір за зразком: *Сьогодні я почуваюсь (I feel ... today, Ich fuehle mich heute...).*

Вправа «Асоціації» (робота в чаті, метод «Асоціативний куш»).

Час – 10 хв.

Мета: продемонструвати власний досвід слухачів, активізувати його.

Зміст. Обговорити з учасниками в робочому чаті питання «Чим для вас є нова українська школа?». Спонукає їх поділитися думками, відповівши на питання:

1. Що я знаю про нову українську школу?
2. Із чим вона мені асоціюється?

Підсумок. Розсортовуємо асоціації за групами, з'ясовуємо, які з них є стійкими, а які – другорядними.

Інформаційний блок «Представлення формули нової української школи».

Час – 10 хв.

Мета: ознайомити учасників із Концепцією «Нова українська школа».

Зміст. Констатуємо, що нове покоління учнів спонукає нас до змін, до застосування нових підходів у навчанні. 27 жовтня 2016 року Колегією МОН України було схвалено Концепцію Нової української школи. В її основу було покладено формулу нової української школи, яка складається з 9 компонентів.

ФОРМУЛА НОВОЇ ШКОЛИ

Ранжування цінностей нової української школи.

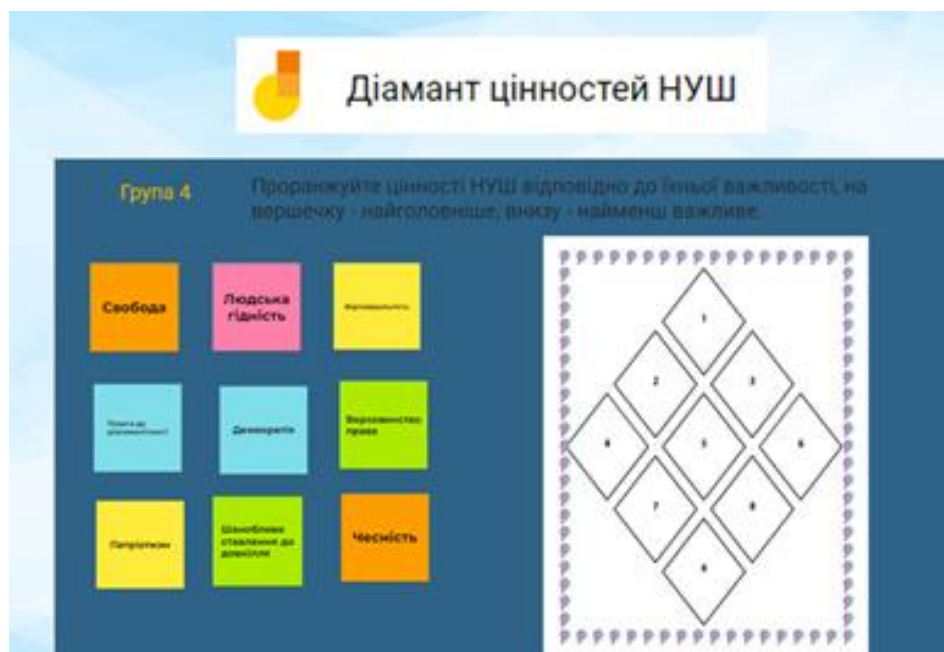
Робота в групах (5–6 осіб) на дошці Jamboard.

Час – 10 хв.

Мета: обговорити цінностей нової української школи, на яких базується наскрізний процес виховання, виокремили найвагоміші з них.

Зміст. Об'єднуємо учасників у групи. Пропонуємо кожній групі проранжувати цінності нової української школи та створити «Діамант цінностей» відповідно до їхньої важливості: зверху – найважливіші, знизу –

МЕНШ ВАЖЛИВІ.

Підсумок. Кожна грань діаманта (як і кожна цінність нової української школи) є однаково важливою, але лише разом вони мають найбільшу привабливість та цінність.

Мінілекція «Держстандарт базової середньої освіти».

Час – 15 хв.

Мета: висвітлити особливості Держстандарту базової середньої освіти (2020) та порівняти його з попереднім його варіантом – Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти (2011).

Зміст. Державний стандарт базової середньої освіти був затверджений 30 вересня 2020 року та вступив у силу 01 вересня 2022 року.

Особливості нового Державного стандарту:

1) в його основу покладено тріаду сучасної парадигми освіти: компетентнісний підхід, діяльнісний підхід та особистісно орієнтований підхід;

2) попередній стандарт ґрунтувався на предметних компетентностях, а новий – на ключових компетентностях;

3) цілісне бачення поступу дитини у навчанні від 1 до 12 класу:

– наступність між рівнями (початковою, базовою і профільною середньою освітою);

– динаміка набуття ключової компетентності за рівнями і циклами (компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі забезпечує формування всіх ключових компетентностей).

4) академічна свобода закладу освіти та вчителя:

– *освітню програму* складає заклад освіти;

– *навчальний план* є узгодженим власним продуктом, спрямованим на задоволення освітніх потреб здобувачів освіти;

– *базовий навчальний план:* мінімальна, рекомендована і максимальна кількість годин дає можливість варіювати в обсягах навчального навантаження з

різних предметів;

– учитель на основі модельної навчальної програми укладає *власну програму*.

Державний стандарт базової середньої освіти визначає:

– вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів на рівні базової середньої освіти;

– загальний обсяг навантаження, розподілений за освітніми галузями;

– структуру і зміст базової середньої освіти.

Для кожної освітньої галузі визначено:

– *мету*, єдину для всіх рівнів загальної середньої освіти;

– *компетентнісний потенціал та базові знання*;

– *обов'язкові результати навчання*;

– *рекомендовану, мінімальну та максимальну кількість навчальних годин* за циклами навчання: 5–6 кл. (адаптаційний); 7–9 кл. (базове предметне навчання).

Самостійне опрацювання Держстандарту

Робота в групах (4–5 осіб) на дошці Padlet.

Час – 15 хв.

Мета: сформувати уявлення про структуру та основні складники нового Державного стандарту.

Зміст. Кожна група працює над окремим питанням та вносить результати пошуку у свою колонку:

Група 1 – ключові компетентності;

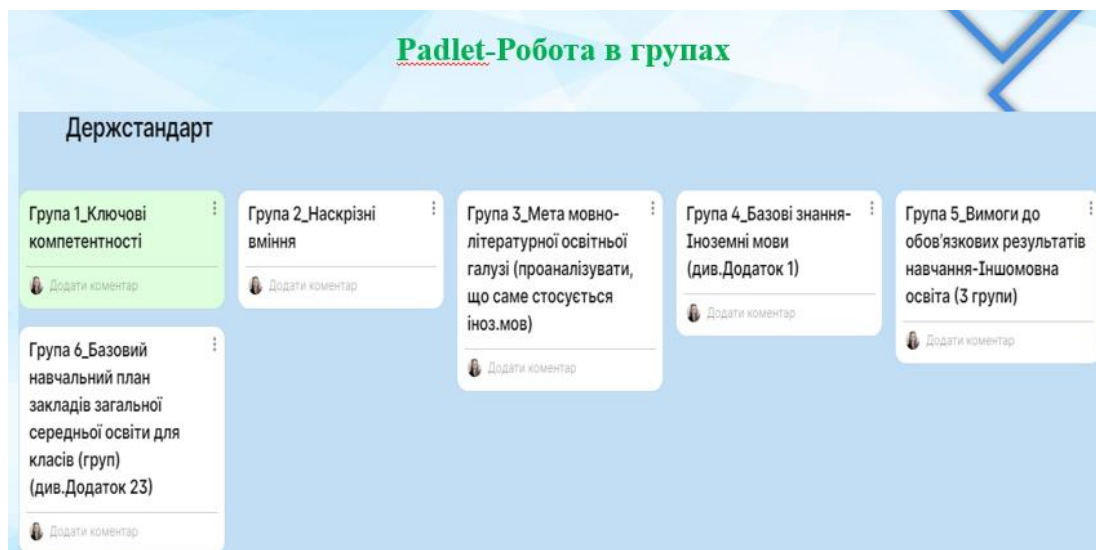
Група 2 – наскрізні вміння;

Група 3 – мета мовно-літературної освітньої галузі;

Група 4 – базові знання (іноземні мови);

Група 5 – вимоги до обов'язкових результатів навчання (іншомовна освіта);

Група 6 – базовий навчальний план закладів ЗСО для класів (груп).

Ознайомлення з «Програмами для загальної середньої освіти».

Час – 15 хв.

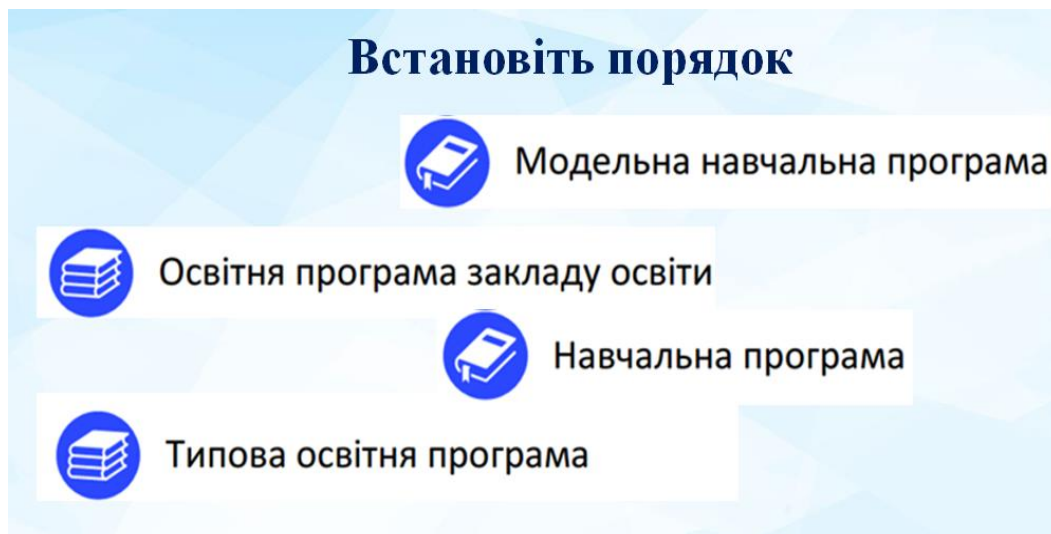
Мета: навчитися розрізняти програми для загальної середньої освіти та прослідковувати взаємозв'язок із Державним стандартом.

Зміст.

Короткий опис програм:

1. Типова освітня програма.
2. Освітня програма закладу освіти.
3. Модельна навчальна програма.
4. Навчальна програма.

Завдання. Встановити ієрархічну послідовність програм та вписати відповідь у робочий чат:

Робота в групах (5–7 осіб) на дошці Jamboard.

Час – 20 хв.

Мета: встановити зв'язок між Модельною програмою та Державним стандартом.

Зміст. Учасники груп співставляють очікувані результати Модельної програми з орієнтирами для оцінювання, взятими із Державного стандарту.

Проставляють відповідні індекси.

Після цього учасників об'єднуємо відповідно до груп загальних результатів – сприймання, взаємодія, висловлювання.

Група 2_Взаємодія (усна, письмова, онлайн)

Усна взаємодія

Реагує на звернення до нього /неї чітко й повільне мовлення у простих повсякденних ситуаціях, якщо співрозмовник докладає певних зусиль, щоб досягти розуміння.

6 ІНО 2.1.1-1

Використовує прості повсякденні ввічливі форми привітання і звертання.

6 ІНО 2.1.1-2

Пропонує, запрошує, просить вибачення.

6 ІНО 2.1.1-4

Розповідає про своє самопочуття, використовуючи прості мовні кліше.

6 ІНО 2.1.1-5

Демонструє те, що слідкує за ходом думок, і визначає, що потрібно зробити, якщо співбесідник докладає певних зусиль, щоб досягти розуміння. [6 ІНО 2.1.2-1]

Запитує просту інформацію щодо подорожі, користування громадським транспортом; запитує й пояснює, як пройти до певного місця; купує квитки. [6 ІНО 2.1.3-1]

Повідомляє, яку покупку хоче зробити і в якій кількості, запитує про ціну, замовляє їжу. [6 ІНО 2.1.3-2]
Запитує та розповідає на базовому рівні про подію. 6 ІНО 2.1.4-4

Письмова взаємодія

Повідомляє особисту стандартну інформацію, представляючи себе. [6 ІНО 2.2.1-1]

Пише короткі, прості листи-подяки та листи-вибачення. [6 ІНО 2.2.1-2]

Пише короткі вітальні листівки. [6 ІНО 2.2.1-4]

Пише короткі, прості записки та повідомлення, що стосуються кола нагальних потреб. 6 ІНО 2.2.2-1

Онлайн взаємодія

Бере участь в онлайн спілкуванні на базовому рівні, використовуючи шаблонні вирази; відповідає на коментарі; простими мовними засобами висловлює вдячність або просить вибачення. 6 ІНО 2.3.1-1

Робить короткі онлайн коментарі, використовуючи елементарні мовні засоби, хоча зазвичай звертається до онлайн словників. [6 ІНО 2.3.1-2]

Вправа «У вас три «ТАК» – ви проходите далі. Обираємо модельну програму».

Час – 15 хв.

Мета: з'ясувати, за якими критеріями варто обирати модельну навчальну програму.

Зміст. Разом з учасниками озвучуємо та аналізуємо наявні модельні програми для першої та другої іноземної мови.

Як упевнитися, що обрана вами модельна навчальна програма підходить вам? Перевіряємо себе за чеклістом для вчителя (автор Ю. Романенко).

Чекліст для вчителя

☐	Я розумію, як досягти очікуваних результатів на завершення теми, семестру, року, циклу.
☐	Я бачу, які види діяльності треба використати для досягнення певних результатів навчання.
☐	Я можу реалізувати цю програму в різних класах за неоднакову кількість годин.
☐	Я розумію, як оцінити результати навчання учнів за групами наприкінці семестру, року.
☐	Я можу знайти низку відмінностей між цією програмою та її попередньою версією (якщо автори брали участь у написанні програм за стандартом 2011 року, які були чинними до початку впровадження реформи НУШ).
☐	Мені зрозуміло, як через пропонувані в програмі види робіт та види діяльності відбуватиметься формування наскрізних умінь та ключових компетентностей.
☐	Мені зручно робити вибір на кожен урок, бо в програмі забезпечено свободу вибору матеріалу та є можливості для реалізації автономії вчителя на рівні змісту та видів діяльності.
☐	Мені імпонує підхід авторів до послідовності досягнення учнями очікуваних результатів.
☐	Я можу увідповіднити будь-який очікуваний результат навчання з програми з орієнтиром для оцінювання з ДСБСО.
☐	Я можу замінити в програмі частину пропонуваного змісту й вибрати інші види навчальної діяльності, але при цьому дотримуватися послідовності досягнення результатів навчання, визначених в МНП.
☐	...

Обговорення «Навчальні програми».

Час – 20 хв.

Мета: визначити основні засади створення навчальних програм.

Зміст. Розглядаємо структуру навчальної програми, порівнюємо навчальну програму з модельною навчальною програмою з предмета / інтегрованого курсу.

Знайомимося з інструментом для створення навчальних програм нової української школи (доступ за покликанням: <http://constructor.nus.org.ua>).

Вправа для самоперевірки «ТАК чи НІ?» (автор Ю. Романенко)

- ☐ Навчальну програму з предмета або інтегрованого курсу можна створювати лише на основі певної модельної навчальної програми.
- ☐ До структури навчальної програми, як і модельної входять очікувані результати навчання.
- ☐ Опис змісту та опис видів навчальної діяльності не входять до структури навчальної програми.
- ☐ Навчальну програму, створену на основі модельної навчальної програми, має схвалити педагогічна рада закладу освіти.
- ☐ Навчальну програму, створену не на основі модельної навчальної програми, потрібно подати на експертизу в Національну академію педагогічних наук України.
- ☐ На основі однієї модельної програми може бути розроблено лише одну навчальну програму.
- ☐ Відмінність між МНП та навчальною програмою, розробленою її, не має перевищувати 25%.
- ☐ У навчальній програмі, на відміну від модельної, обов'язково має бути вказано кількість годин на викладання предмета.
- ☐ Очікувані результати в навчальній програмі ґрунтуються на загальних результатах Державного стандарту базової середньої освіти.
- ☐ Кожен очікуваний результат має бути представлений у навчальній програмі однаку кількість разів у кожній темі.

Практичне застосування

Урок іноземної мови (5–6 класи) в новій українській школі.

Час – 20 хв.

Мета: навчитися застосовувати здобуті знання про Держстандарт та модельні програми на практиці.

Зміст. Пам'ятаємо про важливість використання особистісно орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів.

Аналізуємо завдання з підручників нової української школи для 5–6 класів (Fullblast, Prepare, English – автор О. Карпюк) згідно з критеріями:

- формування ключових компетентностей;
- розвиток наскрізних умінь.

Проставляємо індекси та з'ясовуємо, яких очікуваних результатів

досягаємо.

Орієнтуючись на очікувані результати та використовуючи Backward design, вчимося підбирати завдання і види навчальної діяльності, які сприятимуть найоптимальнішому досягненню очікуваних результатів.

Рефлексія.

Час – 5 хв.

Підведення підсумків.

Рекомендуємо опрацювати

Державний стандарт базової середньої освіти. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.04.2024).

Конструктор навчальних програм. URL: <http://constructor.nus.org.ua> (дата звернення: 16.04.2024).

Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р, зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.04.2024).

Моделні навчальні програми для 5–9 класів Нової української школи. Іноземні мови. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovdzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku> (дата звернення: 12.04.2024).

2.6. ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ТА ГЕОГРАФІЇ

(загальна тривалість тренінгу – 2 год 40 хв)

*Автор: Раїса ШАГІЄВА,
завідувач лабораторії
природничо-математичної освіти та технологій,
координатор природничої освітньої галузі
Рівненського ОІППО*

Вступ, мета, завдання, самопрезентація тренера.

Час – 5 хв.

Мета: проаналізувати навчально-методичне забезпечення інтегрованих курсів природничої освітньої галузі та географії, зміст Державного стандарту базової середньої освіти та визначити вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів у природничій освітній галузі.

Завдання 1. Навчально-методичне забезпечення інтегрованих курсів природничої освітньої галузі та географії.

Мета: проаналізувати навчально-методичне забезпечення викладання інтегрованих курсів «Пізнаємо природу», «Природничі науки», «Довкілля» та географії.

Час – 20 хв.

Зміст. Аналізуємо вибірково навчально-методичне забезпечення, користуючись матеріалами, розміщеними на ресурсах за покликаннями:

– Навчально-методичний комплекс з інтегрованого курсу «Пізнаємо природу». 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (автори: Біда Д., Гільберг Т., Колісник Я.; доступ за покликанням: <https://www.geneza.ua/product/1095>).

– Навчально-методичний комплекс з інтегрованого курсу «Пізнаємо природу». 6 клас» для закладів загальної середньої освіти (автори: Гільберг Т., Балан П., Крячко І., Стократний С.; доступ за покликанням: <https://www.geneza.ua/product/1136>).

– Навчально-методичний комплекс з інтегрованого курсу «Природничі науки». 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (автори: Засекіна Т., Білик Ж., Грома В., Лашевська Г.; доступ за покликанням: <https://yakistosviti.com.ua/uk/Prirodnichi-nauki>).

– Навчально-методичний комплекс з інтегрованого курсу «Довкілля. 5 клас» для закладів загальної середньої освіти (автори: Григорович О., Болотіна Ю., Романов М.; доступ за покликанням: <https://ua.izzi.digital/#/>).

– Навчально-методичний комплекс з інтегрованого курсу «Пізнаємо природу». 6 клас» для закладів загальної середньої освіти (автор Біда Д.; доступ за покликанням: <https://yakistosviti.com.ua/uk/Piznaiu-prirodu>).

– Навчально-методичний комплекс «Географія. 6 клас» (автори: Гільберг Т., Довгань А., Совенко В.; доступ за покликанням: <https://www.geneza.ua/product/1128>).

– Навчально-методичний комплекс «Географія. 6 клас» (автор Довгань Г.; доступ за покликанням: <https://ua.izzi.digital/#/>).

Додаткова інформація для тренера

В освітньому процесі можна використовувати підручники різних авторів у разі співпадіння тем, незалежно від обраних модельних навчальних програм (Методичні рекомендації 2022/2023 н.р. «Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році (лист МОН від 19.08.2022 № 1/9530-22)).

Завдання 2. Державний стандарт базової середньої освіти (далі – ДСБСО) та освітній процес

Мета: проаналізувати Державний стандарт базової середньої освіти та розглянути, як реалізувати положення Державного стандарту базової середньої освіти в освітньому процесі.

Час – 45 хв.

Зміст. Запропонуйте учасникам назвати складові частини Державного стандарту базової середньої освіти.

У Державному стандарті кожна галузь, зокрема природнича, розкрита за однаковим зразком, починаючи від мети і до 4-рівневої ієрархії обов'язкових результатів.

Ці вимоги до обов'язкових результатів навчання в документі визначено на основі компетентнісного підходу. На відміну від попереднього Державного стандарту 2011 року пріоритету набувають ключові компетентності, а не предметна, адже вони сприяють соціалізації і самореалізації особистості в полікультурному просторі. Таких ключових компетентностей визначено одинадцять.

Індикаторами сформованості ключових компетентностей є наскрізні вміння, що формуються під час вивчення всіх інтегрованих курсів чи предметів.

Зверніть увагу на Додаток 9 Державного стандарту базової середньої освіти. Прокоментуйте 1–2 компетентності.

Проаналізуйте результати навчання, орієнтири для оцінювання.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів.

Для природничої освітньої галузі визначено чотири групи споріднених загальних результатів, які мають бути сформовані в учнів по завершенні 9-го класу. Зокрема, це:

1. Пізнання світу природи засобами наукового дослідження (ПРО1).
2. Опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту (ПРО2).

3. Усвідомлення розмаїття і закономірностей природи, ролі природничих наук і техніки в житті людини, відповідальна поведінка для сталого розвитку суспільства (ПРО3).

4. Розвиток наукового мислення, набуття досвіду розв'язання проблем (ПРО4).

Деталізація цих 4-ох груп результатів дає уявлення про загальні результати – це спільні для всіх рівнів (класів) результати навчання, через які реалізується компетентнісний потенціал галузі.

Загальні групи результатів уточнюються за допомогою конкретних результатів для кожного із циклів навчання: адаптаційного (5–6 класи) та базового предметного навчання (7–9 класи).

До конкретних результатів навчання належить уміння учнів самостійно або за допомогою вчителя чи інших осіб розпізнавати проблеми, які можна розв'язати дослідницьким способом. **В основу конкретизації загальних результатів навчання й орієнтирів для оцінювання покладений критерій самостійності від часткової до повної.**

Орієнтири для оцінювання служать основою для визначення рівня досягнення результатів навчання на завершення відповідного циклу і виводять нас на очікувані результати.

Наголосить, що орієнтири для оцінювання є основою для створення модельних навчальних програм і завдань для підсумкового оцінювання.

Активність 1. Групи споріднених і загальних результатів навчання.

Час – 15 хв.

Мета: встановити відповідність між групами споріднених та загальних результатів навчання.

Створюємо з допомогою одного із застосунків (наприклад, learningapps, wordwall) інтерактивну вправу «Групи споріднених та загальних результатів навчання».

Пропонуємо учасникам установити відповідність між групами споріднених та загальних результатів навчання.

Обговорення активності.

Інформація для тренера для створення вправи «Групи споріднених та загальних результатів навчання».

1. Пізнання світу природи засобами наукового дослідження • 1.1. Виявлення та формулювання проблеми дослідження • 1.2. Визначення мети та завдання дослідження, формулювання гіпотези • 1.3. Планування дослідження • 1.4. Дослідження (спостереження, експериментування, моделювання) • 1.5. Аналіз результатів, формулювання висновків, презентація результатів дослідження • 1.6. Здійснення самоаналізу дослідницької діяльності	2. Опрацювання, систематизація та представлення інформації природничого змісту • 2.1. Здійснення пошуку інформації, її оцінка та систематизація • 2.2. Представлення інформації у різних формах	3. Усвідомлення розмаїття і закономірностей природи, ролі природничих наук і техніки в житті людини, відповідальна поведінка для сталого розвитку • 3.1. Усвідомлення розмаїття природи • 3.2. Класифікація об'єктів/явищ природи • 3.3. Виявлення взаємозв'язків об'єктів і явищ природи • 3.4. Усвідомлення значення природничих наук, технологій, техніки	4. Розвиток наукового мислення, набуття досвіду розв'язання проблем • 4.1. Розрізнення наукового та ненаукового мислення • 4.2. Усвідомлення проблеми та її аналіз • 4.3. Розв'язання проблеми • 4.4. Робота в групі для розв'язання проблеми • 4.5. Оцінка власної діяльності/діяльності групи
--	--	---	---

Рис. 1. Групи споріднених та загальних результатів навчання

У Держстандарті використовуються певні індекси для позначення вимог до обов'язкових результатів навчання учнів з кожної освітньої галузі.

Поясніть учасникам, як розшифровуються індекси за зразком індексу 6 ПРО 2.1.1-4.

Рис. 2. Зразок розшифрування індексу обов'язкових результатів навчання

Активність 2. Індеси для позначення вимог до обов'язкових результатів навчання.

Час –15 хв.

Мета: сформувані вміння аналізувати індеси обов'язкових результатів навчання.

Створюємо з допомогою одного із застосунків (наприклад, learningapps, wordwall, Google Docs) інтерактивну вправу.

Пропонуємо кожному учаснику окремий індес з додатка 10 Державного стандарту базової середньої освіти.

Завдання для учасників:

1. Проаналізуйте індеси.
2. Поясніть, як розшифровуються індеси за наданим зразком.

Обговорення активності.

Зворотний зв'язок за завданням 2. Рефлексія.

Завдання 3. Аналіз модельних навчальних програм.

Мета: проаналізувати модельні навчальні програми.

Час – 40 хв.

Зміст. Розглядаємо структуру модельних навчальних програм (доступ за покликанням: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovdzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>).

Аналізуємо очікувані результати теми в модельних навчальних програмах та орієнтовні критерії оцінювання (додаток 10 Державного стандарту базової середньої освіти) шляхом їхнього співставлення.

Активність 3. Аналіз запропонованих тем модельних навчальних програм.

Мета: проаналізувати запропоновані теми модельних навчальних програм.

Час – 30 хв.

Зміст. Об'єднуємо учасників у дві групи, а також надаємо доступ до Google Docs та додатку 10 Державного стандарту базової середньої освіти.

Аналіз модельних навчальних програм пропонуємо здійснити на основі теми «Пізнаємо будову речовини» інтегрованого курсу «Пізнаємо природу» та теми «Атмосфера» предмету «Географія». Розмістіть теми на Google Docs.

Завдання:

1. Проаналізуйте очікувані результати теми та запропоновані види діяльності. Дайте відповідь на запитання «Чи можна досягнути очікуваних результатів за орієнтовними видами діяльності модельної навчальної програми?».

2. Поставте індекси біля кожного очікуваного результату, обираючи індекси з орієнтирів для оцінювання з додатку 10 Державного стандарту базової середньої освіти. Дайте відповідь на запитання: «Чи усі орієнтири для оцінювання відображено у запропонованій темі модельної навчальної програми?»; «Які групи результатів можна відпрацювати упродовж вивчення теми?».

3. Презентуйте свої напрацювання.

Зворотний зв'язок за завданням. Рефлексія.

Інформація для тренера

Розділ 2 «Пізнаємо будову речовини» з модельної навчальної програми «Пізнаємо природу» (авт. Біда Д., Гільберг Т., Колісник Я.) з індексами обов'язкових результатів.

Очікувані результати	Зміст	Пропоновані види діяльності
РОЗДІЛ 2. ПІЗНАЄМО БУДОВУ РЕЧОВИНИ		
Ставить запитання про будову й властивості об'єктів природи, умови виникнення та перебігу природних явищ, їхні ознаки; ПРО1.1.1-1 пропонує і створює самостійно / в групі, з допомогою вчителя чи інших осіб матеріальні навчальні	Тема 1. Тіла та речовини. Фізичні тіла. Частинки речовини – атоми та молекули. Різноманіття речовин, їхні властивості та застосування	–гра-тренінг «Запитуємо про тіла та речовини»; –створення моделей молекул із пластиліну; розпізнавання попереджувальних знаків (небезпечні речовини); –гра «Впізнай речовину». Складання сенканів, віршів, загадок, приказок

моделі для дослідження; ПРО1.4.1-1 створює письмові тексти (зокрема художні тексти, медіатексти) визначених типів, стилів і жанрів, зважаючи на мету, адресата, власний життєвий досвід; ПРО2.2.1 визначає потенційні небезпеки навколишнього середовища для здоров'я і безпеки людини (дорожній рух, забруднення, хімічні речовини, ультрафіолетове випромінювання тощо);		про речовини (на вибір учителя); – складання таблиці «Тіла та речовини»;
ПРО3.3.1-1 ставить запитання про будову й властивості об'єктів природи, умови виникнення та перебігу природних явищ, їхні ознаки; ПРО1.1.1-1 представляє самостійно або з допомогою вчителя чи інших осіб текстову інформацію / аудіоінформацію у формі графічної, табличної інформації або інфографіки; ПРО2.2.1-3 пояснює призначення створених моделей, які використовувалися для досліджень і фіксування результатів; ПРО1.4.2-4 формулює з допомогою вчителя чи інших осіб висновки за результатами дослідження; ПРО 1.5.2-1 дотримується правил безпеки життєдіяльності під час досліджень; ПРО1.4.2-5	Тема 2. Три стани речовини Розташування, рух та взаємодія частинок у твердих тілах, рідинах і газах. Властивості твердих тіл, рідин і газів та їх пояснення на основі знань про будову речовини. Явище дифузії. Вплив температури на швидкість дифузії. Дифузія у природі та організмі людини. Використання властивостей твердих тіл, рідин і газів людиною.	– гра-тренінг «Запитуємо про властивості води»; – моделювання – розташування частинок речовини у твердих тілах, рідинах і газах; – графічне представлення будови твердих тіл, рідин і газів; – спостереження твердого та рідкого станів води; – дослідження властивостей деяких речовин, фіксація результатів дослідження; – моделювання руху частинок у твердих тілах, рідинах і газах; – дослідження властивостей твердих тіл, рідин і газів; – планування інформаційного пошуку з використанням цифрового контенту, обробка й систематизація

представляє результати дослідження в запропонований спосіб, зокрема з використанням цифрових пристроїв; ПРО1.5.3-1 пояснює на основі особистого досвіду, що природу можна пізнавати, досліджуючи її; ПРО1.6.1-1 формулює самостійно або з допомогою вчителя чи інших осіб словесні описи об'єктів, явищі процесів на основі нетекстової інформації; ПРО2.2.1-2 порівнює самостійно або з допомогою вчителя чи інших осіб інформацію природничого змісту, здобуту в різних джерелах; ПРО2.1.1-3 узагальнює самостійно або з допомогою вчителя чи інших осіб опрацьовану інформацію природничого змісту; ПРО2.1.1-4 описує самостійно або з допомогою вчителя чи інших осіб явища та процеси, використовуючи відповідну наукову термінологію; ПРО2.2.1-1 обирає з допомогою вчителя чи інших осіб наукове пояснення явищ природи / фактів / даних; ПРО4.1.1-1 представляє самостійно або з допомогою вчителя чи інших осіб текстову інформацію/ аудіо інформацію у формі графічної, табличної		інформації за двома та більше джерелами на тему –«Використання властивостей твердих тіл, рідин і газів людиною», презентація результатів; – складання таблиці «Порівняння властивостей твердих тіл, рідин і газів»; – дослідження залежності явища дифузії від температури; – спостереження явищ, що підтверджують подільність речовини, рух та взаємодію частинок речовини.
---	--	---

інформації або інфографіки; ПРО 2.2.1-3 створює самостійно / в групі чи з допомогою інших осіб презентації здобутої інформації природничого змісту в запропонований спосіб, зокрема з використанням цифрових технологій і пристроїв; ПРО 2.2.1-4		
--	--	--

Тема «Атмосфера» з модельної навчальної програми «Географія» (авт. Кобернік С., Коваленко Р., Гільберг Т., Даценко Л.) з індексами обов'язкових результатів.

Очікувані результати	Зміст	Пропоновані види діяльності
Учень / учениця: розуміє зміст понять «атмосфера», «озоновий шар», «амплітуда температур повітря», «середні температури», «атмосферний тиск», «сила вітру», «бризи», «погода», «теплові пояси», «клімат»; [6 ПРО 3.1.1-1] розрізняє абсолютну і відносну вологість повітря, види хмар, види опадів; [6 ПРО 3.2.1-1] планує географічне дослідження процесів в атмосфері з допомогою вчителя; [6 ПРО 1.3.2] моделює атмосферні явища самостійно або з допомогою вчителя чи інших осіб; [6 ПРО 1.4.1] добирає математичний апарат для розв'язання навчальних завдань; [6 ПРО 4.3.1]	Тема 2. Атмосфера Склад і будова атмосфери. Нагрівання атмосферного повітря. Добовий і річний хід температури повітря, причини його коливання. Середні температури, амплітуди температур. Атмосферний тиск, його зміни в тропосфері. Вітер: причини виникнення, напрямки, сила, швидкість. Бризи. Роза вітрів. Вода в атмосфері:	2. Моделювання процесів: Нагрівання атмосферного повітря. Дія атмосферного тиску в домашніх умовах. Виникнення вітру. Утворення хмар і опадів. Проектування місця розміщення підприємства, яке викидає шкідливі речовини в атмосферне повітря, у своїй місцевості, з урахуванням розвітрів. Дослідження: Як визначити швидкість вітру за місцевими ознаками? Як впливає парниковий ефект на розвиток овочівництва, квітництва закритого ґрунту у своїй місцевості? Як можна використовувати енергію сонця й вітру? Як запобігти зневодненню організму людини,

будує графічні моделі: графік зміни температури повітря, розу вітрів, діаграм хмарності, опадів; [6 ПРО 2.2.1-4] виконує з допомогою вчителя чи інших осіб спостереження, фіксує одержані результати; [6 ПРО 1.4.2] представляє результати дослідження у запропонований спосіб, зокрема з використанням цифрових пристроїв; [6 ПРО 1.5.3-1] аналізує з допомогою вчителя результати досліджень атмосфери за запропонованими критеріями; [6 ПРО 1.5.1] представляє самостійно або з допомогою вчителя інформацію про погоду і клімат в різних формах; [6 ПРО 2.2.1] встановлює з допомогою вчителя взаємозв'язки явищ і процесів, що відбуваються в атмосфері; [6 ПРО 3.3.1] обирає самостійно або з допомогою вчителя ідеї, способи, засоби для розв'язання навчальної / життєвої проблеми щодо погодних явищ; [6 ПРО 4.3.1] використовує фізичну, кліматичну карту як джерело інформації; [6 ПРО 2.1.1] використовує картографічні онлайн-сервіси та онлайн-ресурси для організації власних географічних досліджень; [6 ПРО 2.1.1-1] використовує термометри, барометри, гігрометр, флюгер для	випаровування, вологість повітря та її зміни. Хмари, їхні форми, хмарність. Туман. Опади, їхні види, вимірювання. Куляста форма Землі і розподіл тепла на її поверхні та в тропосфері. Погода. Клімат. Кліматична карта світу, України. Ресурси атмосфери. Небезпечні і рідкісні атмосферні явища. Людина й атмосфера.	теплового і сонячного удару в умовах спекотної погоди. Глобальне потепління: погляди кліматологів. Мінливість погоди на інтерактивних картах погоди. Робота у групі для розв'язання проблем: Прогнозування погоди за сукупністю народних прикмет. Чому на вершинах гір холодніше, ніж біля їх підніжжя? Робота з інформацією: Презентування інформації з різних джерел: «Як працюють метеорологи?». Чому біля берегів водойм в гарячу пору прохолодніше? Визначення видів хмар за наочними посібниками. Проектна діяльність: Розпізнавання та правила безпечної поведінки під час несприятливих атмосферних явищ, які характерні для вашої місцевості (буклет, постер, флаєр). Практичні роботи: Ведення та аналіз даних календаря погоди замісяць. Складання й аналіз графіка добового і річного ходу температури повітря, рози вітрів, діаграм хмарності й опадів. Характеристика погоди у даній місцевості з використанням
---	---	---

визначення характеристик погоди; [6 ПРО 1.4.1-2] визначає та розпізнає самостійно або з допомогою вчителя види хмар; [6 ПРО 3.2.1] використовує самостійно або з допомогою вчителя здобуті знання і набутий досвід для розв’язання життєвої проблеми, наводить приклади подолання спільними зусиллями громади (жителів вулиці, села, міста) наслідків стихійних атмосферних явищ і процесів; [6 ПРО 4.3.2-1] дотримується правил безпечної поведінки під час грози, граду, ожеледі, урагану та інших несприятливих природних явищ; [6 ПРО 3.3.2 -2] виявляє емоційно-ціннісне ставлення до власних географічних досліджень; [6 ПРО 1.6.2] добирає математичний апарат для розв’язання навчальних завдань. [6 ПРО 4.3.1]		метеоприладів / з допомогою онлайн-застосунків погоди. Користування вимірювальними приладами, розв’язування задач: Зняття показів термометрів, барометрів, гігрометра, флюгера, опадоміра та ін. метеоприладів. Визначення середніх температур повітря, амплітуди температур повітря за певний період часу, зміни температури повітря, атмосферного тиску з висотою.
--	--	--

Завдання 4. Аналіз основних засад створення навчальних програм

Мета: проаналізувати основні особливості укладання та обговорити алгоритм укладання навчальних програм.

Час – 40 хв.

Зміст.

Активність 1.

Мета: проаналізувати основні особливості укладання навчальних програм.

Час – 15 хв.

Створюємо з допомогою одного з застосунків (наприклад Google Форми) інтерактивну вправу «Основні засади створення навчальної програми» та надаємо учасникам покликання на вправу.

Завдання для учасників:

1. Проаналізуйте твердження, установіть його істинність, чи хибність.

2. Оберіть позначку «ТАК» або «НІ» до кожного твердження.

Обговорення активності. Усі з'ясовані таким чином твердження тренер демонструє на екрані та резюмує.

Інформація для тренера

Перелік тверджень для створення інтерактивної вправи «Основні засади створення навчальної програми» з відповідями:

№ з/п	Твердження	Відповідь
1	Навчальну програму з предмета або інтегрованого курсу можна створювати на основі Державного стандарту	Так
2	Навчальну програму з предмета або інтегрованого курсу можна створювати лише на основі певної модельної навчальної програми	Ні
3	До структури навчальної програми, як і модельної, входять очікувані результати навчання	Так
4	Опис змісту та опис видів навчальної діяльності не входять до структури навчальної програми	Ні
5	Опис змісту та опис видів навчальної діяльності входять до структури навчальної програми	Так
6	Навчальну програму, створену на основі модельної навчальної програми, має схвалити педагогічна рада закладу освіти	Так
7	Навчальну програму, створену не на основі модельної навчальної програми, потрібно подати на експертизу в Національну академію педагогічних наук України	Ні
8	Навчальну програму, створену не на основі модельної навчальної програми, потрібно подати на експертизу в Інститут модернізації змісту освіти	Так
9	На основі однієї модельної програми може бути розроблено лише одну навчальну програму	Ні
10	На основі однієї модельної програми можуть бути розроблені різні навчальні програми	Так
11	Відмінність між МНП та навчальною програмою не має перевищувати 25%	Так
12	У навчальній програмі, на відміну від модельної, обов'язково має бути вказано кількість годин на викладання предмета	Так
13	Очікувані результати в навчальній програмі ґрунтуються на загальних результатах Державного стандарту базової середньої освіти	Ні
14	Очікувані результати в навчальній програмі ґрунтуються на орієнтирах для оцінювання з Державного стандарту базової середньої освіти	Так
15	Кожен очікуваний результат має бути представлений у навчальній програмі однаковою кількістю разів у кожній темі	Ні
16	Кожен очікуваний результат може бути представлений у навчальній програмі різну кількість разів у різних темах	Так

Активність 2. «Алгоритм розроблення навчальної програми на основі модельної навчальної програми».

Мета: проаналізувати особливості укладання алгоритму розроблення навчальної програми.

Час – 20 хв.

Зміст. Об'єднуємо учасників у групи по 5–6 учасників. Пропонуємо в застосунку Google Docs укласти «Алгоритм розроблення навчальної програми на основі модельної навчальної програми».

Завдання для учасників:

1. Укладіть алгоритм розроблення навчальної програми на основі модельної навчальної програми.

2. Презентуйте напрацювання групи.

Зворотний зв'язок за завданням.

3. Рефлексія.

Інформація для тренера

Попередньо в застосунку розмістіть запитання-орієнтири, які допоможуть учасникам укласти кроки алгоритму.

Запитання-орієнтири для укладання алгоритму:

1. На скільки годин тижневого навантаження ми розраховуємо?

2. Скільки часу нам потрібно на вивчення кожної теми?

3. Наскільки потрібно деталізувати очікуваний результат у навчальній програмі порівняно з формулюванням у модельній навчальній програмі?

4. Якою має бути кількість, послідовність та частота очікуваних результатів у навчальній програмі?

5. Який зміст ми обираємо? Наскільки ми можемо його змінювати, переформатовувати, із деталізацією змісту, вибором конкретного змісту (зокрема на основі запропонованого в модельній навчальній програмі)?

6. Які види навчальної діяльності ми описуємо в навчальній програмі?

7. Яку роль тут відіграє попередній досвід учнів, вибір певної типової освітньої програми в початковій школі, реальні досягнення школярів щодо певних результатів навчання?

Підсумок заняття.

Час – 10 хв.

Обговоріть важливість Держстандарту як базового документа в організації освітнього процесу для кожного рівня здобуття освіти та необхідність його виконання для всіх закладів загальної середньої освіти.

Зворотний зв'язок.

Рефлексія.

Рекомендуємо опрацювати

Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>.

Матеріали для регіональних координаторів / тренерів, надані командою підтримки відновлення та реформ МОН України. URL:

https://drive.google.com/drive/folders/1x5LoHfnDo9HaIEbH1B2KymNDAag-_ppa?usp=sharing.

Модельні навчальні програми інтегрованих курсів природничої освітньої галузі та географії. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.

2.7. ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ / ІНТЕГРОВАНИХ КУРСІВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

(2 заняття, загальна тривалість – 2 год 40 хв)

*Автор: Олена ПИШКО,
кандидат педагогічних наук,
завідувач лабораторії суспільно-гуманітарної освіти
Рівненського ОІППО*

Мета заняття: розвиток професійних компетентностей учителів історії в умовах нової української школи; розуміння педагогами особливостей реалізації Державного стандарту базової середньої освіти та модельних навчальних програм із громадянської й історичної освітньої галузі.

Завдання:

Проаналізувати:

- Державний стандарт базової середньої освіти (далі – ДС) у частині громадянської та історичної освітньої галузі (далі – ГІО) (мета, ключові компетентності, наскрізні вміння);
- компетентнісний потенціал громадянської й історичної освітньої галузі та базові знання, зазначені в додатку 17 Державного стандарту;
- вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів з громадянської та історичної освітньої галузі, зазначені в додатку 18 Державного стандарту.

Ознайомитися з навчально-методичним забезпеченням модельних навчальних програм із предметів / інтегрованих курсів громадянської та історичної освітньої галузі.

Схарактеризувати основні засади створення навчальних програм на основі модельних навчальних програм.

Організаційний момент.

Час – 5 хв.

Мета: перевірка технічної готовності групи до роботи в онлайн-форматі, включення всіх учасників у роботу.

Самопрезентація тренера. Оголошення мети та завдань заняття.

Концептуальні засади Державного стандарту базової середньої освіти.

Час – 25 хв.

Мета: проаналізувати Державний стандарт базової середньої освіти в частині громадянської та історичної освітньої галузі (мета, ключові компетентності, наскрізні вміння).

Зміст. *Метою громадянської та історичної освітньої галузі є розвиток особистості учня завдяки осмисленню минулого, сучасного та зв'язків між ними, взаємодії між глобальними, загальноукраїнськими і локальними процесами; формування ідентичності громадянина України, його активної громадянської позиції на засадах демократії, патріотизму, поваги до прав і свобод людини, визнання цінності верховенства права та нетерпимості до корупції.*

Провідним у навчанні історії є *компетентнісний підхід*, який сприяє формуванню / розвитку 11-ти ключових компетентностей, що передбачені Державним стандартом базової середньої освіти.

Компетентнісний потенціал громадянської та історичної освітньої галузі та базові знання зазначені в *додатку 17 Державного стандарту*.

Основою формування ключових компетентностей є особистісні якості, особистий, соціальний, культурний і навчальний досвід учнів, їхні потреби та інтереси, що мотивують до навчання; знання, вміння та ставлення, що формуються в освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищі, в різних життєвих ситуаціях.

Звертаємо увагу й на *наскрізні вміння*, які є спільними для всіх компетентностей: читати з розумінням; висловлювати власну думку в усній і письмовій формі; критично й системно мислити; логічно обґрунтовувати позицію; діяти творчо; виявляти ініціативу; конструктивно керувати емоціями; оцінювати ризики; приймати рішення; розв'язувати проблеми; співпрацювати з іншими.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів у громадянській та історичній освітній галузі містяться в додатку 18 Державного стандарту.

Формування / розвиток ключових компетентностей на уроках навчальних предметів / інтегрованих курсів громадянської та історичної освітньої галузі

Час – 30 хв.

Робота в групах (Zoom, Jamboard).

Учасникам пропонується завдання для виконання в групах (3–5 осіб). Кожній групі визначено ключові компетентності, з якими учасники працюватимуть, а також добірку завдань до кожної ключової компетентності.

Учасники груп представляють:

- 1) суть ключової компетентності відповідно до ДС;
- 2) визначені учасниками групи:
 - орієнтири для оцінювання з ДС (додаток 18);
 - орієнтовні теми, в процесі вивчення яких можна застосувати означене завдання;
 - взаємодію з іншими ключовими компетентностями;

– ідею (приклад: завдання такого типу вчать..., розвивають..., спонукають... і т. д.).

Спільне обговорення складних моментів.

Практичне завдання.

Час – 25 хв.

Мета: змодельовати методичну ситуацію щодо формування / розвитку ключових компетентностей на уроці).

Робота в групах.

Завдання учасникам груп:

1. Обрати одну із запропонованих навчальних тем.

РОБОТА В ГРУПАХ

1. Обрати одну з запропонованих тем:

- Як люди живуть у спільнотах і суспільстві?
- Що таке історичний час та як його виміряти?
- Що розповідають про минуле етнографія та топоніміка?
- У яких джерелах люди шукають інформацію?
- Чому потрібно пам'ятати про Голодомор?
- Як Друга світова змінила життя суспільства?
- Яка роль господарювання та підприємництва в минулому і нині?
- Що таке доброчинність і волонтерство в історії і сьогодні?
- Яку роль в історії відіграють замки, палаці і фортеці?

РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ
ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

2. Змодельовати ситуацію щодо формування / розвитку в учнів однієї з ключових компетентностей у процесі уроку: визначити, на якому **етапі уроку** та за допомогою **яких видів навчальної діяльності** можна **сформувати / розвинути** в здобувачів освіти ключову **компетентність**.

3. Презентувати напрацювання групи.

Обговорення ситуацій учасниками груп.

Модельні навчальні програми та навчальні програми – нові орієнтири розвитку шкільної історичної освіти.

Час – 25 хв.

Мета: проаналізувати модельні навчальні програми з предметів, інтегрованих курсів ГІО та навчально-методичного забезпечення.

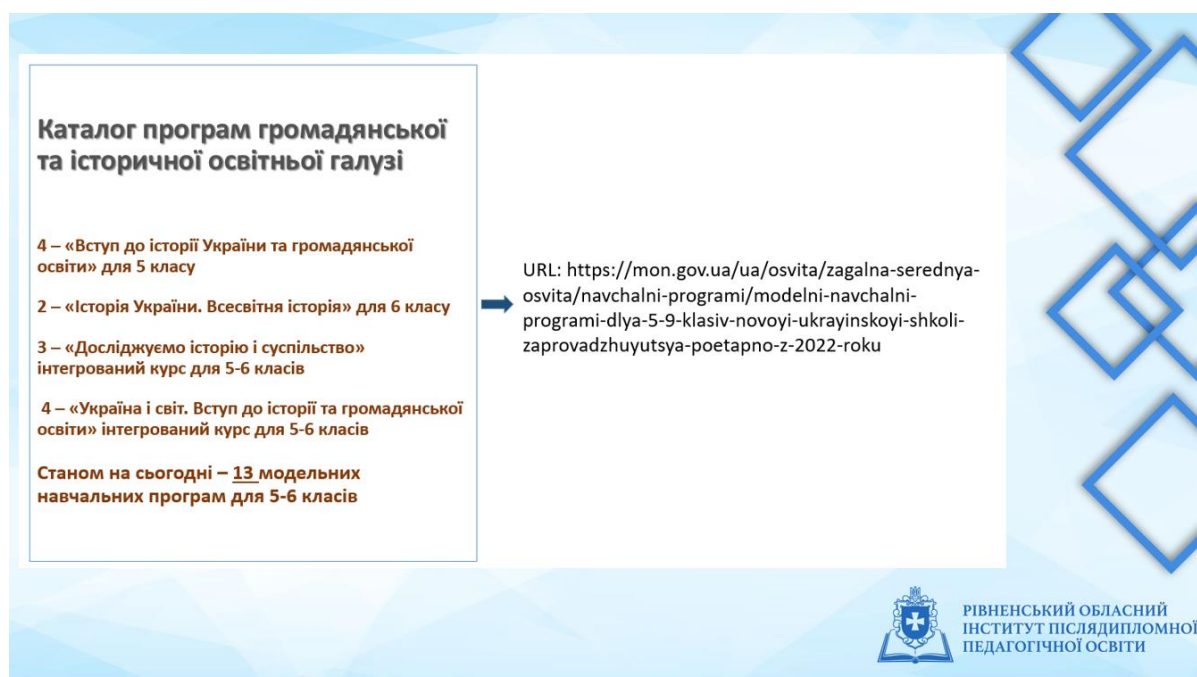
Зміст. Новим викликом для вчителів історії закладів загальної середньої освіти є обрання шляхів вивчення історії на адаптаційному циклі базової середньої освіти (5–6 класи). Відповідно до Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти, затвердженої наказом МОН України від 19.02.2021 № 235 у 5-х класах може вивчатися навчальний предмет «*Вступ*

до історії України та громадянської освіти» або один з інтегрованих курсів: «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи», «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи». Заклад освіти самостійно обирає один із варіантів.

Кількість годин на вивчення предметного матеріалу за темами предметів (інтегрованих курсів) може бути: мінімальною (1 год на тиждень), рекомендованою (1 год на тиждень) та максимальною (2 год на тиждень) (див. додаток 3 до Типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти).

Реалізація концептуальних засад Державного стандарту базової середньої освіти здійснюється відповідно до змісту модельних навчальних програм.

Модельна навчальна програма (далі – МНП) – документ, що визначає орієнтовну діяльність досягнення очікуваних результатів навчання учнів, зміст навчального предмета (інтегрованого курсу) та види навчальної діяльності учнів, рекомендований для використання в освітньому процесі в порядку, визначеному законодавством (Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX).

Каталог програм громадянської та історичної освітньої галузі

- 4 – «Вступ до історії України та громадянської освіти» для 5 класу
- 2 – «Історія України. Всесвітня історія» для 6 класу
- 3 – «Досліджуємо історію і суспільство» інтегрований курс для 5-6 класів
- 4 – «Україна і світ. Вступ до історії та громадянської освіти» інтегрований курс для 5-6 класів

Станом на сьогодні – 13 модельних навчальних програм для 5-6 класів

URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoyi-ukrayinskoyi-shkoli-zaprovadzhuysya-poetapno-z-2022-roku>

РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Вибір модельної навчальної програми здійснює заклад освіти та відображає у своїй освітній програмі.

Під час вибору модельної навчальної програми вчителів історії варто врахувати наступне:

- співвіднесення обсягів історичної та громадянської складових програми;
- доступність / складність опанування учнями 5–6 класів запропонованого в програмі понятійного апарату;
- чіткість та повнота опису змісту модельної навчальної програми, ступінь розуміння вчителем можливості поділу розділів програми на навчальні теми уроків;

– різноманітність та відповідність віковим особливостям здобувачів освіти запропонованих форм та методів навчальної діяльності.

Для орієнтування вчителів у програмно-методичному забезпеченні предметів та інтегрованих курсів ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» створено *ресурс «Навчально-методична скарбниця. НУШ 5–6 класи»*, де містяться модельні навчальні програми, підручники, навчальні посібники для 5–6 класів закладів загальної середньої освіти (доступ за покликанням: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mC99CMIln4MEbhW_G4v62ptgK8i0MpJA_v/edit#gid=1559956736). Запропонований контент пройшов комплексну експертизу та рекомендований / схвалений для використання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

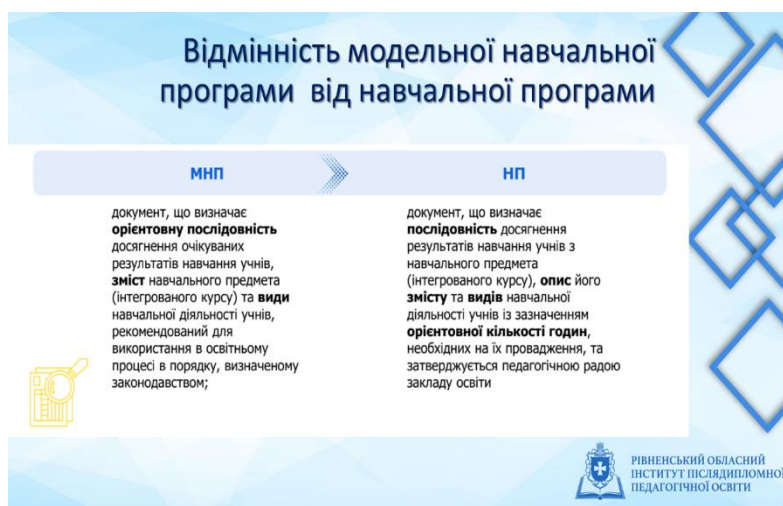
Академічна свобода: укладання навчальної програми.

Час – 15 хв.

Мета: обговорити особливості укладання навчальних програм на основі модельних навчальних програм.

Зміст. Відповідно до статті 54 Закону України «Про освіту» педагогічні працівники мають право на *академічну свободу*, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну, науково-педагогічну та наукову діяльність, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі. Тому кожен / кожна учитель / учителька може не лише використати готову модельну навчальну програму, а й на її основі на засадах академічної доброчесності укласти *навчальну програму* тоді, коли хоче вибудувати в межах навчальної програми власний алгоритм роботи з учнями / ученицями, зокрема акцентувати увагу на певних навчальних цілях, змістових елементах, змінити послідовність вивчення матеріалу, додати матеріал з історії рідного краю, доповнити тематику практичних і творчих робіт тощо.

Навчальна програма – документ, що визначає послідовність досягнення результатів навчання учнів із навчального предмета (інтегрованого курсу), опис його змісту та видів навчальної діяльності учнів із зазначенням орієнтовної кількості годин, необхідних на їхнє провадження, та затверджується педагогічною радою закладу освіти.

Навчальна програма оформляється за зразком модельної навчальної програми. На титульному аркуші зазначається назва та авторський колектив модельної навчальної програми, на основі якої створено навчальну програму.

Навчальні програми, розроблені на основі модельних навчальних програм, затверджуються педагогічною радою / керівником закладу освіти.

Укладаючи власну навчальну програму, важливо врахувати всі результати навчання, передбачені Державним стандартом, для адаптаційного циклу 5–6 класів та можливість їх реалізувати.

Отож модельна навчальна програма визначає орієнтовну послідовність та окреслює очікувані результати навчання учнів, а навчальна – конкретизує ці послідовності та результати, а також чітко їх визначає.

Вправа. Учасникам пропонується розмістити програми в правильній послідовності.

Час – 5 хв.

Тренер наприкінці вправи демонструє на екрані правильно розміщені програми та резюмує.

Алгоритм розроблення навчальної програми на основі Модельної навчальної програми*.

Час – 5 хв.

Мета: обговорення алгоритму розроблення навчальної програми на основі МНП.

Створюємо навчальну програму на основі модельної

- ✓ На скільки годин тижневого навантаження ми розраховуємо?
- ✓ Скільки часу нам потрібно на вивчення кожної теми?
- ✓ Наскільки потрібно деталізувати очікуваний результат в навчальній програмі порівняно з формулюванням у модельній навчальній програмі?
- ✓ Якою має бути кількість, послідовність та частота очікуваних результатів у навчальній програмі?
- ✓ Який зміст ми обираємо? На скільки ми можемо його змінювати, переформатовувати, із деталізацією змісту, вибором конкретного змісту (зокрема на основі запропонованого в модельній навчальній програмі)?
- ✓ Які види навчальної діяльності ми описуємо в навчальній програмі?
- ✓ Яку роль тут відіграє попередній досвід учнів, вибір певної типової освітньої програми в початковій школі, реальні досягнення школярів щодо певних результатів навчання?

РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ
ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Вправа «ТАК / НІ».

Час – 8 хв.

Мета: аналіз основних засад створення навчальних програм.

Аналіз основних засад створення навчальних програм

Перелік тверджень:

- ☐ Навчальну програму з предмета або інтегрованого курсу можна створювати лише на основі певної модельної навчальної програми.
- ☐ До структури навчальної програми як і модельної навчальної програми входять очікувані результати навчання.
- ☐ Опис змісту та опис видів навчальної діяльності не входять до структури навчальної програми.
- ☐ Навчальну програму, створену на основі модельної навчальної програми, має схвалити педагогічна рада закладу освіти.
- ☐ Навчальну програму, створену не на основі модельної навчальної програми, потрібно подати на експертизу в Національну академію педагогічних наук України.
- ☐ На основі однієї модельної навчальної програми може бути розроблено лише одну навчальну програму.
- ☐ Відмінність між МНП та навчальною програмою, розробленою на основі МНП, не має перевищувати 25%.
- ☐ У навчальній програмі, на відміну від модельної, обов'язково має бути вказано кількість годин на викладання предмета/інтегрованого курсу.
- ☐ Очікувані результати в навчальній програмі ґрунтуються на загальних результатах Державного стандарту базової середньої освіти.
- ☐ Кожен очікуваний результат має бути представлений у навчальній програмі однаковою кількістю разів у кожній темі.

«Вправа ТАК/НІ»

РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ
ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Усі з'ясовані істинні твердження тренер наприкінці вправи демонструє на екрані та резюмує.

Обговорення: переваги й виклики створення власних навчальних програм.

Час – 7 хв.

Зміст. Учасникам пропонується в групах вказати до 5 переваг і до 5 викликів, пов'язаних із досвідом або намірами створення навчальних програм.

Колективне обговорення, фіксація переваг і недоліків, озвучених учасниками.

**Використано матеріали Юлії Романенко, проєктної менеджерки з розроблення освітніх та навчальних програм нової української школи Команди підтримки відновлення та реформ МОН України.*

Підбиття підсумків та рефлексія.

Час – 10 хв.

Мета: підбиття підсумків заняття, отримання зворотного зв'язку та рефлексія за допомогою формули «3 М».

Завдання.

Запишіть у своїх записниках та за бажанням озвучте:

- три моменти, які здивували вас у процесі заняття та про які б ви хотіли дізнатися більше;
- три моменти, які пов'язані міцно з раніше опрацьованим матеріалом;
- три моменти, під час яких ви зіткнулися з труднощами, та запропонуйте, як їх подолав / подолала або не зміг / не змогла подолати.

Рекомендуємо опрацювати

Державний стандарт базової середньої освіти. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.03.2024).

Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 18.03.2024).

Про освіту: Закон України від 30.11.2020 № 2145–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 19.03.2024).

Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 19.03.2024).

Ремех Т. О., Пишко О. Л. Концептуальні засади та новели Державного стандарту базової середньої освіти. *Наукові дослідження: парадигма інноваційного розвитку*: збірник тез наукових праць X Міжнародної наукової конференції (Прага, 29 черв. 2022 р.). Прага : Видавничий дім «Інтернаука», 2022. С. 58–62.

Ремех Т., Пишко О. Модельна навчальна програма як основа для розроблення вчителем навчальної програми інтегрованого курсу. *Методологічні та методичні аспекти навчання в освітньому процесі НУШ*: збірник матеріалів доповідей (статей, тез) учасників Всеукр. інтернет-конф. (м. Луцьк, 15 черв. 2023 р.). Луцьк : ВІППО, 2023. С. 24–28.

Типова освітня програма для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти: наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/fd3/0bc/602fd30bccb01131290234.pdf> (дата звернення: 18.03.2024).

Рубрика «Громадянська та історична освітня галузь» на сайті Рівненського ОІППО. URL: <https://roippo.org.ua/ua/hromadianska-ta-istorychna-osvitnia-haluz> (дата звернення: 18.03.2024).

*Тільки разом до реалізації
Державного стандарту базової середньої освіти
та модельних навчальних програм
із громадянської та історичної освітньої галузі
в новій українській школі!*

2.8. СТРУКТУРА І ПЛАНУВАННЯ СУЧАСНОГО УРОКУ (загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

*Автор: В'ячеслав ДОЛІД,
кандидат історичних наук, доцент,
заступник директора з науково-педагогічної
та навчальної роботи Рівненського ОІППО*

Вправа «Енерджайзер».

Час – 10 хв.

Мета: перевірка технічної готовності групи до роботи в онлайн-форматі та включення всіх учасників у роботу.

Зміст. Знайомимося і розповідаємо учасникам та учасницям про різні способи «Вигляду» в ZOOM (про опцію «Галерея», яку новачки часто не знають). Усім учасникам пропонується увімкнути свої камери та бути готовими ввімкнути мікрофони. Завдання полягає в тому, щоб учасники групи по черзі порахували від 1 до 30 (цифра має відповідати кількості учасників). При озвученні цифри учасник присвоює собі обрану цифру. Інший учасник – називає за порядком наступну цифру. Якщо два учасники одночасно ввімкнули мікрофон і назвали одну й ту ж цифру, то відлік розпочинається з початку допоки група не порахує від 1 до 30 без помилок (у випадку значних труднощів можна злегка пропускати помилки).

Мінілекція «Зворотний дизайн: формування спільного розуміння»

Час – 30 хв.

Мета: ознайомлення учасників із принципом зворотного дизайну.

Зміст. Наголошуємо учасникам на тому, що педагогічні працівники мають право на академічну свободу, включаючи свободу викладання, свободу від втручання в педагогічну діяльність, вільний вибір форм, методів і засобів навчання, що відповідають освітній програмі (Закон України «Про освіту» стаття 1, наказ МОН України від 20.04.2018 № 405 «Про затвердження типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти II ступеня»).

При плануванні чи проектуванні навчальної діяльності важливо правильно побудувати означений процес. Доволі часто ми сприймаємо планування як

даність, орієнтуючись на готові набори календарно-тематичних планів, або на зміст підручника. Так, маючи перелік тем занять, ми плануємо підсумкові контрольні заходи і сподіваємось досягти результатів навчання, передбачених навчальною програмою.

Натомість, зворотний підхід передбачає першочергове формулювання чи вибір результатів навчання, визначення заходів з оцінювання досягнення цих результатів, а тоді – добір навчальних матеріалів та діяльностей, що підготують учнів до успішної демонстрації своїх досягнень.

Отже, тематика навчальних занять, календарно-тематичне планування стає не початковою точкою проєктування освітнього процесу, а допоміжним орієнтиром, яким і має бути.

Розглянемо цей процес докладніше, зокрема те, як сформулювати результати навчання?

Найпростіший спосіб – переглянути (модельні) навчальні програми або Державний стандарт освіти. Залежно від типу документа, у ньому можна знайти загальні чи конкретні результати навчання, а, можливо, навіть орієнтири для оцінювання. Відберіть ті з них, що є актуальними для учнів на певному етапі навчання.

Альтернативно можна спробувати сформулювати результати навчання самостійно. Для цього можна скористатися списками дієслів, що відповідають різним рівням пізнавальної діяльності (за Б. Блумом).

ПИТАЛЬНІ СЛОВА ТА ДІЄСЛОВА ДЛЯ РІЗНОГО РІВНЯ НАВЧАЛЬНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Рівень мислення/ навчального результату учня	Питальні слова, за допомогою яких формулюється запитання цього рівня	Дієслова, з використанням яких можна побудувати діяльність учнів на різному рівні мислення
ЗНАННЯ	• Що таке...? Де...? Коли...? • Що саме...? • Скільки...? • Які приклади відомі?	Визначте, повторіть, складіть список, знайдіть, покажіть, перекажіть, перерахуйте, запам'ятайте, назвіть, відтворіть, зафіксуйте, розкажіть
РОЗУМІННЯ	• Як передати іншими словами...? • Як ви розумієте...? • Як пояснити іншими словами...?	Поясніть, опишіть, розпізнайте, розташуйте, оберіть, перекладіть, перекажіть своїми словами, підкресліть
ЗАСТОСУВАННЯ	• У яких ще ситуаціях можна застосувати...? • Хто може використовувати...? • Чим може бути корисне...? • Що може зашкодити...?	Застосуйте, використайте, продемонструйте, поясніть, обчисліть, виберіть, завершіть, дослідіть, проведіть експеримент, проілюструйте, розрахуйте

АНАЛІЗ	• Які основні елементи..? • З чого складається..? • До якої групи відноситься..? • Які причини..? • Як влаштоване..? • Які функції..? • У чому схожість (відмінність)..? • Що спільного між..? • Як пов'язані..? • У чому зв'язок між..?	Визначте частини ознаки, причини, наслідки, встановіть послідовність, розділіть, розбийте, розберіть, структуруйте, порівняйте, зіставте
СИНТЕЗ	• Про що говорить наявність таких елементів, як-от..? • Який висновок можна зробити з фактів..? • Поясніть, чому..? • Що потрібно..? • Чому ви думаєте..? • Як зробити..? • Чому ви вважаєте..?	Згрупуйте, зберіть, скомбінуйте, складіть, створіть, розробіть, сформулюйте, узагальніть, об'єднайте, придумайте, змініть, організуйте, сплануйте, підготуйте, запропонуйте, перегрупуйте, перепишіть, встановіть, замініть
ОЦІНЮВАННЯ	• Добре чи погано..? • Які переваги або недоліки..? • Правильно чи помилково..? • Ефективно чи неефективно..? • Чи згодні ви, що..., чому..? • Чи правильно, що..., чому..?	Оцініть, порівняйте, що найкраще, хто правий, чому це саме важливе, доведіть, переконайте, обґрунтуйте, порекомендуйте, підтримайте, перевірте, оцініть

Важливо уникати формулювання таких результатів навчання, які є не спостережуваними і не вимірюваними. Натомість варто намагатися формулювати їх так, щоб можна було побачити і оцінити досягнення цих результатів учнями.

Наприклад, результат навчання «знає правила безпеки» краще сформулювати як «називає правила безпеки», «наводить приклади правил безпеки», «описує ситуації, які можуть бути небезпечними», «називає дії, які можна і не можна виконувати в потенційно небезпечних ситуаціях» тощо. Бачимо, що в кожному з цих формулювань замість слова «знає», яке насправді неможливо побачити (як ми дізнаємось, що учень щось знає?), вживається інше дієслово, яке відповідає фактично тому ж змістовому наповненню, але однозначно є спостережуваним і вимірюваним. По суті, ми формуємо для учнів перелік завдань, які необхідно вміти виконати як результат процесу навчання.

Варто зауважити, що результати навчання можуть бути сформульовані по-різному. Для вчителів це може бути більш спеціалізована термінологія, тоді як для учнів важливо знати про ці очікувані результати навчання у більш зрозумілому формулюванні. Найчастіше для цього використовуються твердження «Я можу / Я вмію», які учень / учениця мали б підтверджувати наприкінці навчального періоду. Наприклад, «Я можу назвати три правила безпеки», «Я можу описати три ситуації, які можуть бути небезпечними», «Я можу назвати по дві дії, які можна і не можна виконувати в небезпечних ситуаціях» тощо.

Результати навчання	Твердження "Я можу/Я вмію"	Навчальні діяльності
	"Я можу назвати 3 правила безпеки". "Я можу описати 3 ситуації, які можуть бути небезпечними". "Я можу назвати по 2 дії, які можна і не можна виконувати в небезпечних ситуаціях".	

Як бачимо, корисним є додавання конкретних показників майстерності (в означеному випадку – числових). Це перший крок до створення критеріїв оцінювання. Отже, достатньо спланувати, як саме ми зможемо переконатись у тому, що учні досягли очікуваних результатів, тобто обрати способи оцінювання результатів навчання. Наприклад, це може бути виконання практичних завдань, контрольна робота, тестування, створення інформаційного продукту (залежно від обраного формату роботи, потрібно сформулювати завдання, інструкції, підготувати шаблони чи зразки). Альтернативно можна використати спостереження за роботою учнів (особливо, якщо результати навчання більш поведінкові, як «дотримується правил роботи з цифровими пристроями»), а також залучити само- та взаємооцінювання учнів.

На етапі планування важливо визначити: як допомогти учневі опанувати очікувані результати, які навчальні матеріали для цього потрібні (перелік правил, опис ситуацій), які навчальні діяльності будуть формувати відповідні вміння (вивчення напам'ять, ситуативні ігри, створення плакату із правилами тощо).

Важливо зауважити, що при такому плануванні освітнього процесу не обов'язково відбувається відмова від вивчення змісту чи скорочення його обсягів. Проте дуже часто саме зворотний дизайн дає змогу виявити матеріал, який зовсім не впливає на досягнення результатів навчання, запланованих програмами та стандартами. Його цілком можна віднести на додаткове вивчення, особливо в умовах, коли необхідно скоротити обсяг навчального матеріалу.

Робота в групах (3–5 осіб) на дошці Jamboard.

Час – 20 хв.

Мета: попрактикуватися формулювати результати навчання, обґрунтовувати твердження «Я можу» і підбирати навчальну діяльність.

Зміст. Кожна група обирає тему, яку вони найбільше люблять або не люблять (клас – 5 або 6). Формулюють до теми кілька результатів навчання (можна взяти із модельних навчальних програм чи Державного стандарту);

додають твердження учнів «Я можу / Я вмію»; пропонують навчальну діяльність, яка може допомогти учням досягати означених результатів навчання.

Презентація напрацювань. Спільне обговорення складних моментів.

Коментар. Отже, ми визначилися, які вміння хочемо сформувати в учня / учениці та що він / вона може зробити для цього. Залишається запропонувати їм певний матеріал, завдання, вправи, ресурси, які б призвели до бажаного результату.

Із цією метою ми маємо не викладати, а створити умови для навчання. За цієї умови важливо розуміти, що весь матеріал важливий для досягнення очікуваного результату, а підручник потрібен не в якості практично календарного плану, а як довідник-задачник. У ньому подані корисні матеріали, які потрібно «підлаштувати» під заплановані результати навчання. На цьому етапі будуть корисними всі наші методичні родзинки, інтерактивні вправи, проекти, що є основою для досягнення результатів.

Зважаючи на зазначене вище, варто зауважити, що завдання вчителя суттєво змінюється: не «пройти підручник» чи «вчитати програму», а створити умови для досягнення учнями результатів навчання. За цієї умови важливого значення набуває зворотний дизайн, за якого учень працює і зростає та відбувається важливий перерозподіл сфер відповідальності.

Для планування за підходом зворотного дизайну можна скористатися представленим шаблоном:

Результати навчання (з модельної навчальної програми, зі Стандарту)	Контекст застосування за межами навчання	Ключові питання
	знання	уміння
Способи оцінювання	практичні завдання	інші методи
Навчальні ресурси	матеріали	діяльності

Отже, сьогодні місія вчителя – не тільки давати учням знання зі свого предмета, а й навчати аналізувати, критично оцінювати інформацію, висловлювати власну думку, спілкуватися, співпрацювати в команді. Щоб сформувати такі вміння та навички, дуже важливо застосовувати інтерактивні методи навчання.

Робота в групах (4–5 осіб) на дошці Jamboard.

Час – 20 хв.

Мета: проаналізувати якомога більше інтерактивних методів навчання.

Зміст. На дошці Jamboard є три колонки і «плашки» з назвами інтерактивних методів. Потрібно перетягнути «плашки» до відповідної колонки:

1. Методи, які ви вже використовували.
2. Методи, які ви особисто не використовували, але їх можна застосувати.
3. Методи, які неможливо використати в школі.
4. Методи, які вам невідомі.

Презентація напрацювань. Спільне обговорення питань:

1. Які інтерактивні методи неможливо застосувати онлайн (якщо в когось у цій колонці будуть зазначені методи, необхідно звернутися до груп, які їх внесли в першу чи другу колонку за коментарями).
2. Четверта колонка – рекомендація курсу «Успішне вчителювання».
3. Як учні реагують на застосування вами методів із першої колонки? З чим виникають труднощі? Що приносить вам і учням задоволення?
4. Чи варто, на вашу думку, застосовувати методи із третьої колонки? Які труднощі виникали у процесі застосування цих методів?
5. Чи використовуєте ви методи, які не були представлені на дошці?

2.9. ПРОЄКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ – МОДЕЛЬ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ (загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

*Автор: Валентина ЛЮШИНА,
методист лабораторії
природничо-математичної освіти
та технологій Рівненського ОІППО*

*Проектна діяльність – це спосіб розвитку
творчості, самостійності, прагнення до
ідеально-перспективного перетворення
світу за допомогою креативних дій
та операцій у процесі створення
конкретного продукту –
проєкту ідеального та реального.
Людмила Хоружа, професор*

Технологічна освітня галузь, як і інші галузі Державного стандарту базової середньої освіти, має базові знання. Вони згруповані за логікою груп результатів галузі, з тією лише різницею, що ці знання більш деталізовані у зв'язку з **проектною діяльністю** учнів.

За своєю суттю саме проектна діяльність об'єднує у собі нові знання, вміння та життєвий досвід дитини. Учні виконують навчальні, а згодом і творчі проєкти, в основі яких лежить розвиток творчого мислення, пізнавальних навичок, уміння конструювати свої знання й орієнтуватися в інформаційному

просторі, оригінально й неординарно мислити, унікальність та самобутність кожного учасника освітнього процесу, що дає можливість кожній дитині будувати власну освітню траєкторію. І як стверджує німецький педагог А. Флітнер, проєктна діяльність – це навчальний процес, в якому обов’язково беруть участь розум, серце і руки.

**Від Державного стандарту базової середньої освіти
до результатів навчання
або «для чого вчителю потрібно знати Державний стандарт?»**

Мета заняття: сприяти аналізу змісту Державного стандарту базової середньої освіти та визначити вимоги до обов’язкових результатів навчання учнів у технологічній освітній галузі під час реалізації проєктної діяльності.

Час – 20 хв.

Зміст. Об’єднуємо учасників у чотири групи за порами року: «зима», «весна», «літо», «осінь».

Завдання 1. Проаналізуйте зміст Державного стандарту базової середньої освіти та визначте основні його складники. Знання та розуміння яких з означених складників є, на вашу думку, найголовнішими для вчителя.

Тренер пропонує групам по черзі окреслити складники Державного стандарту базової середньої освіти, водночас фіксує їх на фліп-чарті. Учасники та тренер проводять рефлексію.

Завдання 2. Використовуючи Додаток 12 до Державного стандарту, визначте обов’язкові результати навчання учнів у технологічній освітній галузі, уточнюючи їх в порядку від груп споріднених загальних результатів до орієнтирів для оцінювання.

Час – 15–20 хв

Робота в групах попереднього складу.

Додаток 12
до Державного стандарту

ВИМОГИ

до обов’язкових результатів навчання учнів у технологічній освітній галузі

Загальні результати	5–6 класи		7–9 класи	
	конкретні результати	орієнтири для оцінювання	конкретні результати	орієнтири для оцінювання
1. Втілення задуму в готовий продукт за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності				

Загальні результати	5–6 класи		7–9 класи	
	конкретні результати	орієнтири для оцінювання	конкретні результати	орієнтири для оцінювання
Проектує особистісно і соціально значущий виріб [ТЕО 1.1]	генерує задум та обирає об'єкт проектування для його втілення з допомогою вчителя чи інших осіб, пояснює свій вибір [6 ТЕО 1.1.1]	обговорює спільно з учителем чи іншими особами особистісно та соціально важливі потреби у створенні виробів, спираючись на власні знання та судження [6 ТЕО 1.1.1-1]	генерує та обґрунтовує творчу ідею або виявлену проблему та обирає об'єкт проектування для її реалізації / розв'язання [9 ТЕО 1.1.1]	знаходить, відбирає та оцінює актуальну інформацію для виявлення творчого задуму [проблеми], визначає достовірність джерел [9 ТЕО 1.1.1-1] обговорює спільно з іншими особами наявні особистісно та соціально важливі проблеми для розв'язання їх у проєкті [9 ТЕО 1.1.1-2]

Вимоги до чотирьох обов'язкових результатів навчання в межах технологічної освітньої галузі визначені в загальних, конкретних результатах навчання та орієнтирах для їхнього оцінювання з Державного стандарту.

Перший обов'язковий результат навчання технологічної базової освіти передбачає виконання проєктів за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності. Для ефективного виконання проєктів учням необхідно опанувати базові знання другого, третього і четвертого обов'язкових результатів навчання, набуті відповідного освітнього досвіду.

Зміст технологічної освітньої галузі Державного стандарту визначений у результатах навчання.

Завдання 3. Обов'язкові загальні й конкретні результати навчання учнів, а також орієнтири для оцінювання в Державному стандарті позначені індексами. Розшифруйте індекси за зразком індексу [6 ТЕО 1.1.1-1].

Робота в парах.

Час: 10–15 хв.

ТЕО – скорочений буквенний запис, що позначає **технологічну освітню галузь**, до якої належить обов'язковий результат навчання;

6 – цифра на початку індексу вказує на порядковий номер року навчання (класу), на завершення якого очікується досягнення результату навчання;

1 – перша цифра після буквеного запису до крапки означає порядковий номер групи результатів;

1 – друга цифра після буквеного запису означає порядковий номер загального результату;

1 – третя цифра після буквеного запису означає порядковий номер конкретного результату;

1 – остання цифра означає номер орієнтира для оцінювання відповідного навчального результату.

Коментар тренера. У технологічній освітній галузі Державного стандарту відображено структуру навчального проєкту, його понятійний апарат.

Базовий навчальний предмет «Технології» технологічної освітньої галузі передбачає реалізацію вимог Державного стандарту до чотирьох обов'язкових результатів навчання:

1. Формулює ідею та втілює задум у готовий продукт за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності.

2. Творчо застосовує традиційні та сучасні технології декоративно-ужиткового мистецтва.

3. Ефективно використовує техніку, технології та матеріали без заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу.

4. Турбується про власний побут, задоволення власних потреб і потреб інших осіб.

Перший обов'язковий результат навчання містить структуру навчального проєкту як завершеного циклу проєктно-технологічної діяльності стосовно обов'язкового створення нових виробів. Ця структура має **три основні складники**, сформульовані в загальних результатах навчання:

1. Проєктує особистісно і соціально значущий виріб [ТЕО 1.1].

2. Виготовляє проєктований виріб за визначеною технологічною послідовністю [ТЕО 1.2].

3. Оцінює і презентує результати проєктно-технологічної діяльності [ТЕО 1.3].

Вправа «Пріоритетні результати».

Встановити відповідності між орієнтирами для оцінювання і групами споріднених результатів на прикладі проєкту «Брелок».

Час – 40 хв.

Зміст. Об'єднуємо учасників у чотири групи за першими чотирма днями тижня.

Для цієї вправи тренер готує картки з орієнтирами для оцінювання у 5–6 класах за всіма групами результатів технологічної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти.

Обов'язкові результати навчання учнів у технологічній освітній галузі

1. Утілення задуму в готовий продукт за алгоритмом проєктно-технологічної діяльності:

– обговорює спільно з учителем чи іншими особами особистісно та соціально важливі потреби у створенні виробів, спираючись на власні знання та судження [6 ТЕО 1.1.1-1];

– обговорює спільно з учителем чи іншими особами мету проєктно-технологічної діяльності [6 ТЕО 1.1.2-1];

– критично оцінює власні можливості, наявний досвід для виконання поставлених завдань, зокрема в групі [6 ТЕО 1.1.2-3];

- описує ймовірні труднощі та ризики у процесі реалізації задуму в готовий виріб [6 ТЕО 1.1.2-4];
- обговорює і визначає спільно з учителем та іншими особами раціональне застосування цифрових пристроїв на різних етапах проектно-технологічної діяльності [6 ТЕО 1.1.2-5];
- визначає потреби та смаки споживачів обраного об'єкта проектування, особливості його конструкції, функційності, естетичності за допомогою проведення невеликих за обсягом і масштабом маркетингових досліджень [6 ТЕО 1.1.3-1];
- здійснює пошук актуальної інформації про об'єкт проектування і упорядковує її [6 ТЕО 1.1.3-2];
- розробляє за допомогою вчителя чи інших осіб критерії, яким має відповідати об'єкт проектування, та визначає його параметри [6 ТЕО 1.1.3-3];
- здійснює пошук та обирає моделі-аналоги відповідно до запланованого об'єкта проектування [6 ТЕО 1.1.4-1];
- обговорює ідеї, конструктивно взаємодіє з іншими особами у процесі комбінування власної моделі на основі аналізу найкращих ознак моделей-аналогів [6 ТЕО 1.1.4-2];
- застосовує методи проектування відповідно до індивідуальних здібностей та власних інтересів з метою втілення творчих ідей в конструкції виробу [6 ТЕО 1.1.4-3];
- продукує та відображає творчий задум у зручній формі [6 ТЕО 1.1.4-4];
- оцінює власні результати художнього конструювання виробу [6 ТЕО 1.1.4-5];
- планує послідовність дій для виготовлення моделі виробу, орієнтовні строки їх виконання, можливості використання цифрових засобів [6 ТЕО 1.1.5-1];
- визначає технічні характеристики моделі виробу (технічний опис об'єкта проектування) [6 ТЕО 1.1.5-2];
- виконує технічний малюнок або ескіз деталей моделі виробу, зазначає інформацію, необхідну для його виготовлення [6 ТЕО 1.1.5-3];
- добирає матеріали для виготовлення виробу та розраховує витрати на них [6 ТЕО 1.1.6-1];
- визначає самотійно або за допомогою інших осіб послідовність технологічних операцій виготовлення проєктованого виробу [6 ТЕО 1.1.7-1];
- добирає необхідні інструменти і пристосування відповідно до визначеної технологічної послідовності [6 ТЕО 1.1.7-2];
- створює технологічну картку, застосовує (у разі потреби) цифрові пристрої та графічні редактори [6 ТЕО 1.1.7-3];
- готує потрібні інструменти і пристосування для роботи самотійно або за допомогою вчителя чи інших осіб [6 ТЕО 1.2.1-1];
- працює самотійно чи спільно з іншими особами відповідно до наданої інструкції, за потреби розподіляючи частини роботи [6 ТЕО 1.2.1-2];

- використовує інструменти та пристосування самостійно або за допомогою інших, дотримуючись правил безпечної праці та санітарних норм [6 ТЕО 1.2.1-3];
- аргументовано добирає способи оброблення матеріалів відповідно до їх властивостей і характеристик [6 ТЕО 1.2.2-1];
- виконує заплановані технологічні операції у визначеній послідовності, раціонально розподіляючи час [6 ТЕО 1.2.3-1];
- оцінює ризики, пов'язані з виготовленням виробу, за потреби знаходить способи їх усунення самостійно або з допомогою вчителя чи інших осіб [6 ТЕО 1.2.4-1];
- демонструє в роботі зосередженість, акуратність, обережність, відповідальність тощо [6 ТЕО 1.2.5-1];
- контролює та оцінює процес і якість виготовлення виробу, у разі потреби виправляючи недоліки [6 ТЕО 1.2.5-2];
- виявляє повагу до власних або чужих результатів проєктно-технологічної діяльності [6 ТЕО 1.2.5-3];
- аналізує відповідність результатів власної чи спільної проєктно-технологічної діяльності її меті та виробленим критеріям [6 ТЕО 1.3.1-1];
- визначає ефективність використання матеріальних і часових ресурсів, способів організації проєктно-технологічної діяльності [6 ТЕО 1.3.1-2];
- оцінює особистісну і соціальну важливість створеного виробу [6 ТЕО 1.3.1-3];
- критично формулює власні судження, аргументовано обстоює їх з урахуванням пропозицій інших осіб [6 ТЕО 1.3.1-4];
- виявляє недоліки і виправляє допущені помилки, аналізує їх та робить відповідні висновки [6 ТЕО 1.3.1-5];
- добирає відповідно до мети і змісту проєктно-технологічної діяльності форми та засоби презентації [6 ТЕО 1.3.2-1];
- представляє результати власної / спільної проєктно-технологічної діяльності [6 ТЕО 1.3.2-2];
- виявляє повагу до власних чи спільних результатів проєктно-технологічної діяльності [6 ТЕО 1.3.2-3];
- застосовує цифрові пристрої та інформаційне середовище у разі потреби для презентації результатів проєктування [6 ТЕО 1.3.2-4];
- спільно з учителем чи іншими особами визначає свій рівень навчальних досягнень [6 ТЕО 1.3.3-1];
- обговорює перспективи подальшої проєктно-технологічної діяльності, способи її вдосконалення [6 ТЕО 1.3.3-2];
- планує подальшу проєктно-технологічну діяльність на основі набутого досвіду для реалізації власних інтересів, здібностей, можливостей [6 ТЕО 1.3.3-3].

2. Творче застосування традиційних і сучасних технологій декоративно-ужиткового мистецтва:

- розпізнає матеріали та інструменти, які використовуються в основних видах декоративно-ужиткового мистецтва, спираючись на власні знання, [6 ТЕО 2.1.1-1];
- називає твори відомих українських майстрів декоративно-ужиткового мистецтва [6 ТЕО 2.1.1-2];
- використовує кілька джерел інформації про традиції та сучасні тенденції в декоративно-ужитковому мистецтві, визначає її достовірність [6 ТЕО 2.1.2-1];
- оцінює та обґрунтовує значення декоративно-ужиткового мистецтва у власному житті на основі зібраної інформації [6 ТЕО 2.1.3-1];
- вирізняє автентичні вироби декоративно-ужиткового мистецтва за характерними ознаками під час роботи над проєктом [6 ТЕО 2.1.3-2];
- використовує опрацьовану культурологічну інформацію про технології декоративно-ужиткового мистецтва і техніки художнього оздоблення у проєктуванні виробів [6 ТЕО 2.2.1-1];
- застосовує технології і техніки декоративно-ужиткового мистецтва у процесі виготовлення та відповідно оздоблення готових виробів, естетизації власного побуту тощо [6 ТЕО 2.2.2-1];
- виявляє ініціативність і партнерську взаємодію у процесі спільної роботи із створення виробу техніками декоративно-ужиткового мистецтва [6 ТЕО 2.2.2-2].

3. Ефективне використання техніки і матеріалів без заподіяння шкоди навколишньому середовищу:

- осмислено наводить приклади глобалізаційних процесів, які докорінно змінили світ у ХХІ столітті [6 ТЕО 3.1.1-1];
- обговорює ймовірний розвиток технологій у різних сферах діяльності людини [6 ТЕО 3.1.1-2];
- пояснює доцільність відмови людства від використання одноразових виробів із синтетичних та інших шкідливих матеріалів [6 ТЕО 3.1.1-3];
- генерує ідеї, які можуть бути корисними для збереження навколишнього середовища і сталого (збалансованого) розвитку [6 ТЕО 3.1.1-4];
- доводить переваги використання вторинних матеріальних ресурсів у реалізації нових проєктів [6 ТЕО 3.1.1-5];
- розпізнає основні види конструкційних матеріалів за їх властивостями (технологічними, механічними, фізичними, гігієнічними) [6 ТЕО 3.1.2-1];
- із розумінням визначає цінність гігієнічних властивостей матеріалів натурального походження для здоров'я людини та покращення якості життя [6 ТЕО 3.1.2-2];
- створює екологічні вироби з урахуванням гігієнічних властивостей матеріалів [6 ТЕО 3.1.2-3];
- розрізняє достовірну і недостовірну інформацію про матеріали і техніку, звертаючись до першоджерел [6 ТЕО 3.1.3-1];
- аналізує інформацію про матеріали і техніку, використовує її для розв'язання практичних завдань у побуті [6 ТЕО 3.1.3-2];
- з розумінням читає та розшифровує маркування товарів, товарні та інші знаки, зокрема з використанням цифрових пристроїв [6 ТЕО 3.1.3-3];

- аргументує вичерпність природних ресурсів [6 ТЕО 3.2.1-1];
- висловлює судження стосовно наслідків власних дій для навколишнього середовища [6 ТЕО 3.2.1-2];
- аргументовано і доцільно замінює природні матеріали вторинними матеріальними ресурсами [6 ТЕО 3.2.1-3];
- дотримується правил сортування відходів під час роботи над проектом і в побуті [6 ТЕО 3.2.1-4];
- пояснює перевірену інформацію про доцільність застосування різних матеріалів, їх повторне використання [6 ТЕО 3.2.2-1];
- аналізує ефективність дібраних матеріалів для створення виробу і вказує на ризики їх використання [6 ТЕО 3.2.2-2];
- розраховує потрібну кількість матеріалів для виготовлення спроектованого виробу [6 ТЕО 3.2.2-3];
- використовує ощадно матеріали під час виготовлення виробу [6 ТЕО 3.2.2-4];
- застосовує технології обробки вторинних матеріалів для створення нових виробів [6 ТЕО 3.2.2-5].

4. Турбота про власний побут, задоволення власних потреб і потреб інших осіб:

- визначає власні / чужі потреби в організації побуту [6 ТЕО 4.1.1-1];
- аналізує власний досвід і можливості в побутовій діяльності [6 ТЕО 4.1.1-2];
- планує трудові дії для виконання побутових завдань самостійно або у співпраці з іншими особами [6 ТЕО 4.1.1-3];
- розрізняє та описує основні стилі в різних сферах життєдіяльності людини [6 ТЕО 4.1.2-1];
- розрізняє корисні для здоров'я елементи життєвого простору, обґрунтовує раціональність їх використання [6 ТЕО 4.1.2-2];
- оцінює споживацькі якості, естетичний вигляд і корисність для здоров'я обраного чи створеного виробу [6 ТЕО 4.1.2-3];
- провадить проектно-технологічну діяльність стосовно розв'язання побутових проблем, самообслуговування [6 ТЕО 4.1.2-4];
- облаштовує або вдосконалює власний життєвий простір з урахуванням власних потреб, потреб інших осіб [6 ТЕО 4.1.2-5];
- усвідомлено формулює завдання у співпраці з іншими особами відповідно до власних потреб у побуті [6 ТЕО 4.2.1-1];
- розрізняє види побутової техніки за функціональним призначенням відповідно до визначених завдань [6 ТЕО 4.2.1-2];
- читає та пояснює своїми словами технічну інформацію, схеми, інші графічні зображення про побутову техніку в інструкціях із застосуванням інформаційних джерел і використанням цифрових пристроїв [6 ТЕО 4.2.1-3];
- пропонує способи використання різних видів побутової техніки для вирішення побутових завдань [6 ТЕО 4.2.2-1];
- пояснює загальні принципи роботи побутової техніки відповідно до її функцій та призначення [6 ТЕО 4.2.2-2];

– дотримується встановлених вимог до техніки безпеки під час експлуатації технічних пристроїв у побутових умовах [6 ТЕО 4.2.3-1].

Учасники кожного осередку отримують набори карток однієї групи результатів і мають обрати з них п'ять-вісім результатів, які вони вважають пріоритетними (кількість результатів визначає тренер на початку вправи). Кожна група по черзі презентує свої напрацювання.

Коментар тренера. Означені три складники навчального проєкту деталізуються в конкретних результатах навчання технологічної освітньої галузі Державного стандарту.

Етапи проєктування:

- генерує задум та обирає об'єкт проєктування для його втілення з допомогою вчителя чи інших осіб, пояснює свій вибір [6 ТЕО 1.1.1];
- формулює самостійно або з допомогою вчителя чи інших осіб мету проєктно-технологічної діяльності [6 ТЕО 1.1.2];
- здійснює маркетингові дослідження та пошук інформації про об'єкт проєктування [6 ТЕО 1.1.3];
- здійснює художнє конструювання виробу з використанням методів проєктування [6 ТЕО 1.1.4];
- конструює об'єкт проєктування, читає та використовує графічні зображення [6 ТЕО 1.1.5];
- орієнтується в доборі матеріалів, визначає їх кількість і вартість [6 ТЕО 1.1.6];
- визначає послідовність технологічних операцій для реалізації проєктованого виробу самостійно або за допомогою вчителя чи інших осіб [6 ТЕО 1.1.7].

Етапи реалізації проєктованого (виготовленого) виробу:

- організовує самостійно або за допомогою вчителя чи інших осіб роботу для виготовлення проєктованого виробу за визначеною послідовністю [6 ТЕО 1.2.1];
- застосовує технології обробки різних матеріалів [6 ТЕО 1.2.2];
- розраховує час на виконання технологічних операцій [6 ТЕО 1.2.3];
- оцінює ризики, пов'язані з виготовленням проєктованого виробу [6 ТЕО 1.2.4];
- демонструє в роботі під час виготовлення виробу належні особистісні якості [6 ТЕО 1.2.5].

Етапи рефлексії (оцінювання і презентація):

- оцінює результати власної чи спільної проєктно-технологічної діяльності на основі заданих критеріїв, усуває наслідки допущених помилок [6 ТЕО 1.3.1];
- презентує результати власної чи спільної проєктно-технологічної діяльності [6 ТЕО 1.3.2];
- відстежує власний навчальний поступ, аналізує набутий освітній досвід як стимул для подальших досягнень [6 ТЕО 1.3.3].

Вправа «Список «ТОП –10».

Кожна із груп отримує завдання. Тренер пропонує сформулювати 10 варіантів відповідей.

Час – 30 хв.

Зміст. Об'єднуємо учасників у три групи за назвами трьох вибраних геометричних фігур.

I. Важливими факторами успішної реалізації проєктної діяльності в освітньому процесі є Свою відповідь обґрунтуйте.

II. Проєктна робота як спосіб реалізації діяльнісного підходу забезпечує набуття учнями 5–6 класів таких умінь Зазначте, невід'ємними складниками яких компетентностей вони є.

III. Проєктна технологія навчання дозволяє формувати й розвивати низку специфічних навичок учнів, а саме З'ясуйте, в чому їхній компетентнісний потенціал.

Кожна група по черзі презентує свої напрацювання.

Підбиття підсумків заняття з використанням **методу «ДРІД»**:

Д – **досвід** (які знання, вміння з теми заняття зацікавили найбільше?)

Р – **рефлексія** (які відчуття, реакцію вони викликали?)

І – **інформація** (яку нову інформацію отримали?)

Д – **дії** (як ви будете діяти надалі?)

Учасникам пропонується висловити свої думки щодо кожного запитання.

Рекомендуємо опрацювати

Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.03.2024).

Навігатор професійного розвитку вчителя : практичний довідник. ГС «Освіторія». 2020. URL: <https://cutt.ly/Gw289jka> (дата звернення: 21.03.2024).

НУШ: базова середня освіта : путівник онлайн-курсу. ГС «Освіторія». 2023. URL: <https://nushub.org.ua/resource/putivnyk-onlajn-kursu-nush-bazova-serednya-osvita/> (дата звернення: 20.03.2024).

Туташинський В. І., Тарара А. М., Мачача Т. С., Вдовченко В. В. Методичні засади реалізації змісту технологічної освіти у 5–6 класах : методичний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2022. 137 с. URL: <https://cutt.ly/tw284Ek2> (дата звернення: 20.03.2024).

2.10. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

(загальна тривалість онлайн-заняття – 1 год 20 хв)

*Автор: Оксана ТИМОЩУК,
методист кабінету освітнього адміністрування
Рівненського ОІППО*

Тренувальна мінівправа «Яка ти паляниця?».

Час – 15 хв.

Мета: перевірити технічну й психологічну готовність групи до роботи в онлайн-форматі.

Зміст. Усім учасникам пропонуємо увімкнути камери, а за потреби – й мікрофони. Розповідаємо учасникам про різні види паляниць (див. рис.), представлених у ZOOM або Google Meet. Завдання полягає в тому, щоб учасники групи обрали ту паляницю, яка найбільше відповідає їхньому стану чи настрою або зараз, на цей момент, або загалом по життю (те, що резонує із внутрішнім станом). Номер паляниці пропонується додати у чат онлайн-зустрічі та, ввімкнувши камеру й мікрофон, прокоментувати свій вибір та потребу, що виникла у зв'язку з відповідним станом. Наприклад, я зараз себе асоціюю з паляничкою «Сильна духом», продовжую рухатися до мети навіть, коли важко і потреба моя, яка за цим стоїть – це потреба у впливі. Мені важливо зараз впливати, хоч на щось в своєму житті: на те, як я працюю, як проводжу заняття, тренінги, як я впливаю на інших людей і це мені допомагає рухатися до мети: давати якісні знання, зменшувати освітні втрати.

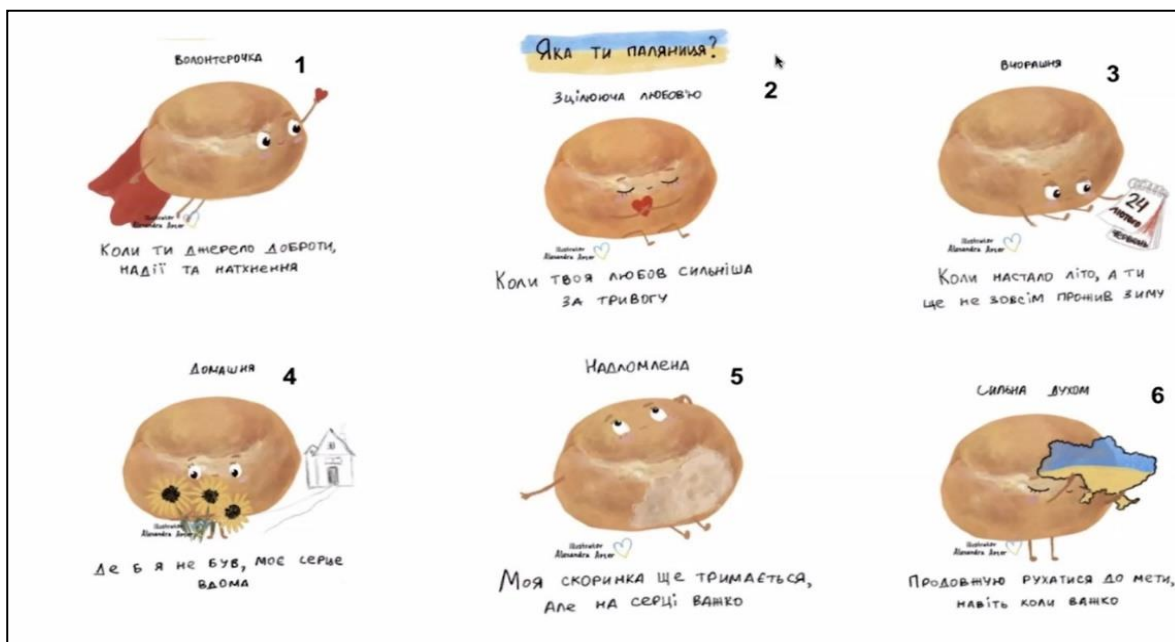

Рис. Вправа «Яка ти паляниця?»

Практична мінілекція.

Час – 25 хв.

Мета: ознайомити учасників з алгоритмами штучного інтелекту, використанням нейромереж у педагогічній діяльності.

Зміст. Штучний інтелект (*далі – ШІ*) – розділ комп'ютерної лінгвістики та інформатики, який швидко розвивається та зосереджений на розробці інтелектуальних машин, здатних виконувати завдання, що зазвичай потребують людського інтелекту. Ці завдання можуть варіюватися від простих дій, як-от розпізнавання мови чи зображень, до більш складних завдань, серед яких – ігри чи водіння автомобіля.

Нейронна мережа (нейромережа) – один із напрямів штучного інтелекту, метою якого є моделювання аналітичних механізмів, що здійснюються людським мозком. Нейромережі здатні самостійно навчатися і розвиватися, формуючи власний досвід. Вони можуть не тільки аналізувати вхідну інформацію, а й відтворювати її з власної пам'яті, тобто під нейромережею варто розуміти машинну інтерпретацію мозку людини, в якому знаходяться мільйони нейронів, що передають інформацію у вигляді електричних імпульсів. Нейромережі на відміну від інших алгоритмів штучного інтелекту не програмуються на виконання конкретних завдань, а просто налаштовуються на вивчення інформації. Майже всі ресурси мають в адресі сайту закінчення **.ai** (*artificial intelligence – штучний інтелект*). Нейромережі зручно використовувати для створення зображень, колекції карток, аудіо- та відеоматеріалів, казок, віршів, інших текстів.

Під час створення зображень нейромережі дозволяють копіювати стилі художників, перетворювати ескізи на фотореалістичні ілюстрації, «оживляти» портрети та створювати нові зображення. Для різних завдань використовуються різні інструменти. Наприклад, китайська нейромережа **h5.tu.qq.com** може перетворити фото людини на аніме. На сайті (на який краще заходити з телефону або вертикального вікна браузера) можна завантажити власне фото або ж фото відомих особистостей і за кілька секунд отримати аніме-арт. Крім того, нейромережа може робити «арти» не лише з портретів людей, вона здатна створити незвичайний арт і з домашніми тваринами.

30 листопада 2022 року компанія OpenAI представила нейромережу **ChatGPT** – чат-бот, який відповідає на складні запитання у діалоговому режимі. Також OpenAI відома своєю моделлю глибокого навчання **DALL-E**, що генерує зображення з текстових інструкцій.

Google Bard – розмовний чат-бот із породжувальним штучним інтелектом, розроблений Google, який спочатку базувався на великих мовних моделях LaMDA, а згодом – на PaLM. Означений чат-бот був розроблений у відповідь на зростання популярності ChatGPT та випущений в обмеженій кількості у березні 2023 року [5].

Практична робота.

Час – 25 хв.

Мета: навчити учасників формувати промти (запити) у ChatGPT та Google Bard.

Зміст. Підготовка промтів для використання із системами, наприклад, ChatGPT у парі з Bard, дещо відрізняється від стандартного формулювання завдань для учнів.

Пропонуємо ознайомитися із порадами для педагогів, які готують промпти для використання ChatGPT із Bard:

1. *Конкретність та чіткість.* Сформулюйте ваш промпт так, щоб він був чітким і конкретним. Зазначте, що саме ви хочете від ChatGPT або Bard.

2. *Структурованість.* Розділіть завдання на кілька кроків чи запитань, щоб забезпечити більш структуровану відповідь.

3. *Формат відповіді.* Зазначте, який формат відповіді ви очікуєте: текст, список, діаграма, код тощо.

4. *Мова.* Уникайте неоднозначності. Використовуйте просту та зрозумілу мову, краще англійську.

5. *Мотиваційні аспекти.* Включіть у промпт мотиваційні аспекти для стимулювання творчості та зацікавленості.

6. *Творчі тексти.* Зазначте тему, стиль чи інші елементи, які потрібно додати.

7. *Тестування різних варіантів.* Спробуйте різні формулювання промтів та тестуйте їх, щоб обрати для себе найефективніші.

Приклади промтів для ChatGPT та Bard,

які може використати у своїй роботі вчитель інформатики

– Створи п'ять запитань на встановлення правильної послідовності з теми «Безпека в інтернеті» для учнів 5 класу.

– Підготуй план уроку з теми «Розгалуження в Python» для учнів 7 класу (середній рівень).

– Зазнач перелік кроків, як підготуватися до уроку – «Алгоритми з повторенням».

– Підготуй пояснення для учнів 6 класу стосовно циклів програмування. Використай художній стиль.

– Підготуй п'ять запитань із чотирма варіантами відповіді з теми «Excel – автозаповнення» для учнів 7 класу (початок вивчення теми). Зазнач правильну відповідь.

– Створи п'ять запитань із пропущеними словами з теми «Фішинг» для учнів 5 класу. Дій як учитель-методист.

– Знайди список проходження навчальних курсів, які будуть корисними для вчителя інформатики.

– Довідайся, як учитель може використати сервіс Padlet на уроці?

– Створи презентацію про штучний інтелект та нейромережі. Додай список літератури.

На відміну від ChatGPT Bard може розпізнавати зображення, тому в Bard можна додати будь-яке зображення, а після цього сформулювати промпт «Опиши це зображення».

Для ширшого оволодіння інформацією щодо використання інструментів ChatGPT, Bard та Claude рекомендуємо переглянути такі навчальні вебінари:

– Вебінар № 1 «Штучний Інтелект в освіті» (доступ за покликанням: <https://www.youtube.com/live/pv-1HN52S0c?si=pS2B5DkoaO826nVc>);

– Вебінар № 2 «Як Штучний Інтелект може допомагати педагогу при підготовці до уроку (створення завдань, пошук матеріалів тощо)?» (доступ за покликанням: https://youtube.com/live/1_C7hpG1C4Q?feature=share);

– Вебінар № 3 «Як виявити, що домашнє завдання виконане за допомогою Штучного Інтелекту?» (доступ за покликанням: <https://youtube.com/live/2mMLYc20IL4>);

– Вебінар № 4 «Як навчити ШІ генерувати точну інформацію (створення якісних prompts)?» (доступ за покликанням: <https://youtube.com/live/0JYzRP5dWDk>).

Практична мінілекція.

Час – 20 хв.

Мета: навчити учасників використовувати Персональний помічник учителя «На урок».

Зміст. Команда Освітнього проєкту «На Урок» створила для освітян України перший Персональний помічник учителя на базі штучного інтелекту. У ході проведення практичної мінілекції викладач презентує інструмент Персональний помічник «На Урок» та демонструє роботу з ним.

Рефлексія.

Час – 15 хв.

Мета: проаналізувати заняття й закріпити отримані знання про штучний інтелект та неймережі.

Дайте відповіді на запитання:

- Чи сподобалося вам заняття? (оберіть відповідний смайл).
- Що сподобалося найбільше? (напишіть у чаті).
- Які труднощі у вас виникали під час виконання практичних завдань?
- Хто допоміг подолати ці труднощі?

Рекомендуємо опрацювати

Інтенсив у записі «ШІ та інші неймережі». 2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rD8tUcN4qdk> (дата звернення: 11.01.2024).

Методичний посібник «Педагогічна інтернатура: разом до професійного зростання». 2023. URL: <http://surl.li/pdqdf> (дата звернення: 11.01.2024).

Хіжінська Я. Сучасний урок : тренінг. 2023. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1Vu461gxJjnUskx8AxYXTRUXzhU4mVRAk> (дата звернення: 10.01.2024).

Штучний інтелект. Вікіпедія : вільна енциклопедія. URL: <http://surl.li/awzv> (дата звернення: 11.01.2024).

Google Bard. Вікіпедія : вільна енциклопедія. URL:
https://uk.wikipedia.org/wiki/Google_Bard (дата звернення: 11.01.2024).

2.11. ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

(2 заняття, тривалість – 2 год 40 хв)

***Автор:** Раїса ШАГІЄВА,
завідувач лабораторії
природничо-математичної освіти та технологій,
координатор природничої освітньої галузі
Рівненського ОІППО*

Вступ, мета, завдання, самопрезентація тренера.

Час – 5 хв.

Мета: проаналізувати особливості здійснення процесу оцінювання навчальних досягнень учнів під час вивчення інтегрованих курсів природничої освітньої галузі та географії.

Завдання 1. Оцінювання в новій українській школі: зміст понять оцінювання й оцінка.

Мета: з'ясувати зміст понять оцінювання та оцінка.

Час – 35 хв.

Зміст.

Питання для обговорення:

1. Які види оцінювання результатів навчання учнів є в базовій середній освіті?
2. У чому відмінність понять «оцінка» й «оцінювання»?
3. Що підлягає оцінюванню та як часто потрібно його здійснювати?

Додаткова інформація для тренера

Ціннісні орієнтири нової української школи, новий Державний стандарт базової середньої освіти передбачають цілком нові підходи не лише до організації освітнього процесу, але й до оцінювання результатів навчання учнів.

Згідно з Державним стандартом базової середньої освіти, п. 27 «У базовій загальній середній освіті передбачено такі види оцінювання:

– поточне та **формувальне оцінювання** з метою відстеження особистісного розвитку учнів, їхнього навчального поступу, процесу здобуття навчального досвіду як основи компетентності для розроблення індивідуальної освітньої траєкторії учнів;

– **підсумкове оцінювання**, під час якого результати навчання здобувачів освіти співвідносяться з обов'язковими результатами, визначеними цим Державним стандартом».

Слід зазначити, що використання двох термінів «поточне» і «формувальне» з визначеною тією самою метою для них робить подвійну термінологію зайвою. Говорячи про види оцінювання в НУШ, достатньо використовувати лише терміни формувальне та підсумкове оцінювання.

В оновленому змісті освіти та підходах до навчання питання оцінювання є доволі дискусійним, тож важливо усвідомлювати, що **оцінка й оцінювання – поняття не тотожні.**

Оцінювання й оцінка

Оцінювання дозволяє отримувати інформацію про те, якого рівня розуміння досягли учні, та є важливою частиною процесу планування. **Заходи з оцінювання слід планувати й добирати раніше, ніж учень / учениця розпочне безпосередню навчальну діяльність.**

Оцінювання – це збирання й вивчення інформації про те, що учень / учениця знає, що вміє робити та чого навчається робити. **Процес оцінювання інформує** вчителів про те, що учні знають і що вони можуть зробити з огляду на результати навчання.

Оцінку часто плутають з оцінюванням. **Оцінка** – це судження (думка) щодо якості, значення або цінності відповіді, результату або успішності учня, яка формується відповідно до встановлених критеріїв і стандартів освітньої програми. Завдяки оцінці учні отримують чітке уявлення про те, наскільки добре вони навчаються з огляду на результати навчання.

Критерії оцінювання визначають певні еталони, з якими порівнюють кожне навчальне досягнення / результат навчання конкретного учня. Щоб здійснювати оцінювання на основі цілей та критеріїв, **учителі мають розробляти власні критерії оцінювання окремих тем та видів діяльності** на основі загальнонаціональних. Державний стандарт: вимоги до обов'язкових результатів навчання галузі.

Активність. «Оцінюємо: для чого? коли? як?»

Мета: з'ясувати для чого, коли і як потрібно здійснювати оцінювання.

Час – 20 хв.

Зміст. Об'єднуємо учасників у 3 групи, створюємо завдання у застосунку Google Docs (або інтерактивна онлайн-дошка).

Пропонуємо учасникам заповнити таблицю: «Для чого, коли і як потрібно здійснювати оцінювання?»

Оцінюємо		
Для чого?	Коли?	Як?

Презентація: перша група – перша колонка, друга група – друга колонка, третя група – третя колонка.

Підсумок активності за ключем, що представлений у таблиці.

Ключ для перевірки:

Оцінюємо		
Для чого?	Коли?	Як?

– щоб мати постійний зворотний зв'язок із учнями щодо їхнього навчального поступу; – щоб підтримувати учнів у навчальному поступі та позитивній поведінці; – щоб визначити наявний рівень компетентності учнів, рівень досягнення ними вимог державних стандартів	– постійно, але це не тотожне поурочному виставленню оцінок; – формувальне оцінювання здійснюємо повсякчас, надаючи учням зворотній зв'язок; – підсумкове оцінювання проводимо періодично, за окремими видами діяльності	– із урахуванням принципів оцінювання; – на засадах компетентнісного підходу (завдання мають бути практико орієнтованими); – учні мають розуміти критерії, брати участь у розробленні їх для окремих завдань, здійснювати само- та взаємооцінювання
---	--	---

Завдання 2. Формувальне та підсумкове оцінювання.

Мета: з'ясувати особливості формувального та підсумкового оцінювання.

Час – 60 хв.

Зміст. Пропонуємо учасникам обговорити питання «Особливості оцінювання результатів навчання учнів нової української школи у базовій школі».

Питання для обговорення:

1. Що таке оцінювання для навчання?
2. Що таке оцінювання результатів навчання?

Додаткова інформація для тренера

Система оцінювання має на меті допомогти вчителю конкретизувати навчальні досягнення учнів і надати необхідні інструменти для впровадження об'єктивного й справедливих оцінювання результатів навчання.

В оцінюванні навчальних досягнень учнів важливо розрізняти **поточне формувальне оцінювання** (оцінювання для навчання) та **підсумкове оцінювання** (тематичне, семестрове, річне). Поточне формувальне оцінювання здійснюють з метою допомогти учням усвідомити способи досягнення кращих результатів навчання. Підсумкове оцінювання здійснюють з метою отримання даних про рівень досягнення учнями результатів навчання після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів.

Періодичність і процедури здійснення тематичного оцінювання й види діяльності, результати яких підлягають проміжному оцінюванню, визначають педагогічні працівники закладу освіти залежно від дидактичної мети та з урахуванням відповідної навчальної програми.

Тренер пропонує учасникам відповісти на запитання:

Що таке формувальне оцінювання (далі – ФО)?

Метою ФО є відстеження індивідуального освітнього поступу учнів, надання їм допомоги у визначенні найближчих цілей навчання, виявлення помилок та своєчасне усунення їх. **ФО спрямоване на подальше навчання («для**

навчання») і передбачає оцінювання не учнів, а їхньої роботи, з увагою до позитивних сторін, здобутків, успіхів.

Основні ознаки ФО:

- навчальна ціль полягає в тому, щоб досягти майстерності, а не разового успіху;
- критерії оцінювання мають бути зрозумілі для учнів;
- оцінюють набуті вміння дитини, а не кількість допущених помилок;
- оцінку розглядають як точку подальшого зростання, а не вердикт;
- відстежується індивідуальний поступ кожної дитини, рейтинги результатів на рівні класу чи школи не ведуть, у такий спосіб активується мотивація «Подолай нову вершину!» замість «Не відставай від інших».

Активність 1. Характеристика формувального та підсумкового оцінювання.

Мета: схарактеризувати формувальне та підсумкове оцінювання на основі ознак.

Час – 10 хв.

Зміст. Створюємо з допомогою одного із застосунків (наприклад: learningapps, wordwall) інтерактивну вправу «Ознаки формувального та підсумкового оцінювання».

Пропонуємо учасникам визначити ознаки формувального та підсумкового оцінювання.

Підсумок активності.

Інформація для створення вправи «Ознаки формувального та підсумкового оцінювання»:

Ознаки формувального оцінювання	Ознаки підсумкового оцінювання
Учитель відстежує процес навчання, щоб з'ясувати поточний рівень, а потім надає пропозиції щодо майбутніх дій	Учитель відстежує, що було вивчено на сьогодні.
Є процесом, невіддільним від викладання (з позиції вчителя / вчительки) та навчання (з позиції учня / учениці)	Призначене для інформування тих, хто безпосередньо не залучений до щоденного навчання та викладання (наприклад, адміністрація школи, батьки, психолог, соціальний педагог)
Призначене для допомоги вчителям і учням, поліпшення навчання	Представлене у підсумкових звітах відповідно до вимог ведення документації закладу загальної середньої освіти
Використовують для описового зворотного зв'язку. Зазвичай учитель використовує детальний, конкретний та описовий зворотний зв'язок	Зазвичай учитель компілює дані в одне число (бал або оцінку) відповідно до вимог ведення документації закладу загальної середньої освіти

Зазвичай сфокусоване на покращенні порівняно з попередніми найкращими досягненнями учня / учениці	Зазвичай порівнює навчання учня / учениці з навчанням інших учнів, наприклад, із прив'язкою до критеріїв оцінювання відповідних навчальних умінь, визначених нормативними документами
Передбачає активне залучення учнів	Не завжди залучає учня / ученицю

Активність 2. «Критерії оцінювання».

Мета: розробити аркуш само оцінювання / взаємооцінювання різноманітних видів робіт.

Час – 30 хв.

Зміст. Створюємо завдання у застосунку Google Docs (інтерактивна онлайн-дошка).

Завдання для учасників:

1. Оберіть вид роботи (презентація, дискусія, робота в групах, проєкт, моделювання, дослідження з модельної навчальної програми) та 5–6 орієнтирів для оцінювання з відповідної групи результатів (додаток 10 Державного стандарту базової середньої освіти). *Тренер може для кожної групи підібрати вид роботи.*

2. Розробіть аркуш самооцінювання / взаємооцінювання для учнів 5/6 класу, орієнтуючись на орієнтири для оцінювання. Впишіть в аркуш 5–6 критеріїв оцінювання та шкалу оцінювання, яка відображає рівні досягнень критеріїв.

3. Презентуйте напрацювання групи.

У застосунку Google Docs розміщуємо аркуш самооцінювання / взаємооцінювання.

«Аркуш самооцінювання / взаємооцінювання»

Вид роботи _____

Критерії оцінювання	Шкала оцінювання (від 3 до 5 характеристик)				

Зворотний зв'язок за завданням 2.

Рефлексія.

Завдання 3. Алгоритм спільного з учнями / ученицями розроблення критеріїв оцінювання.

Мета: укласти алгоритм спільного з учнями / ученицями розроблення критеріїв оцінювання.

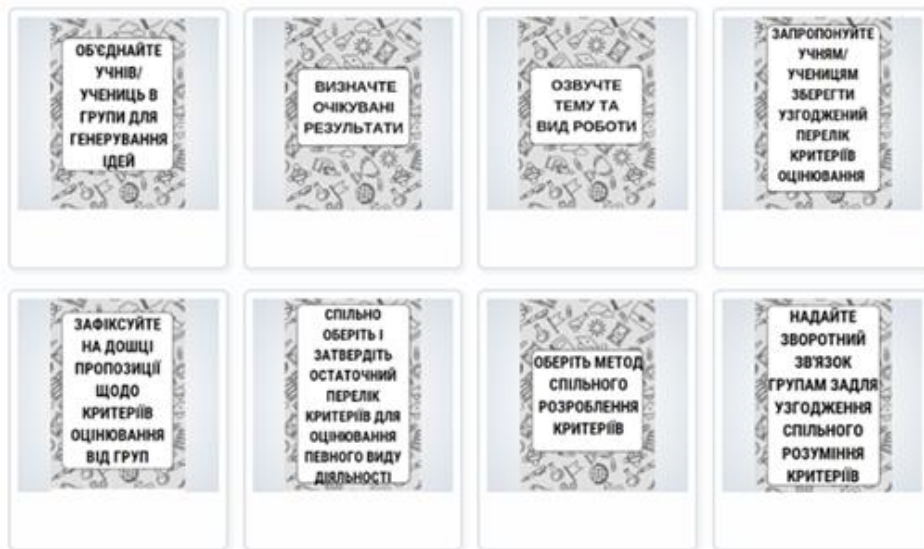
Час – 20 хв.

Зміст. Критерії оцінювання варто обговорювати з учнями. Це робить процес оцінювання прозорим і зрозумілим. **Потрібно ознайомлювати учнів із цими критеріями до початку роботи над завданням.** Чим конкретніше сформульовано критерії оцінювання, тим зрозумілішою для учнів буде умова завдання.

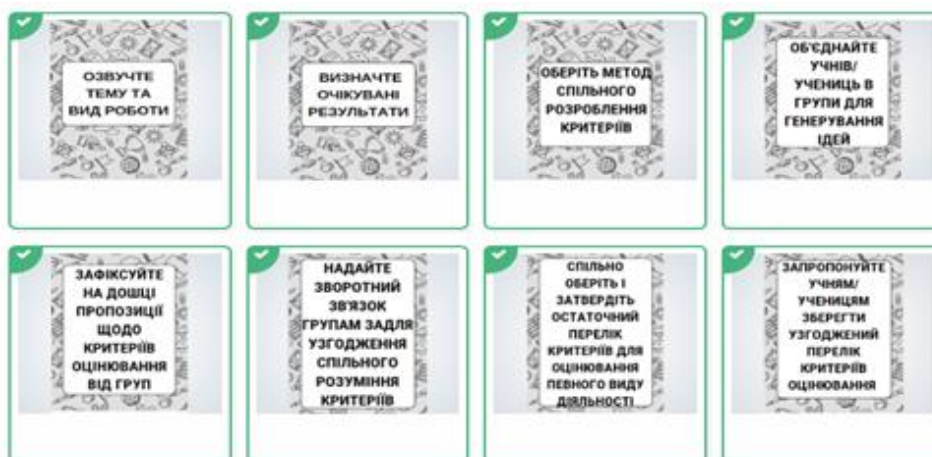
Створюємо за допомогою одного із застосунків (наприклад, learningapps, wordwall) інтерактивну вправу.

Завдання для учасників:

Розташуйте зображення відповідно до алгоритму розробки критеріїв:

Ключ до завдань:

Демонструємо для учасників алгоритм розробки критеріїв (ключ) та обговорюємо алгоритм.

Тренер пропонує учасникам відповісти на запитання:

Як педагоги застосовують формувальне оцінювання?

Інформація для тренера

1. Педагоги систематично відстежують та фіксують результати навчання кожного учня.

2. Учителі регулярно надають учням ефективний зворотний зв'язок щодо їхньої роботи.

3. Для поступу в навчанні педагоги пропонують учням такі види роботи, які відповідають очікуваному розвитку учнів у найближчому майбутньому.

4. Педагоги заохочують учнів самостійно визначати власні освітні цілі, формулювати очікування від власної роботи, здійснювати само- та взаємооцінювання.

5. Необхідно визначати освітні цілі спільно з учнями, ураховуючи їхні потреби.

Зворотний зв'язок за завданням 3.

Рефлексія.

Завдання 4. Підсумкове оцінювання.

Мета: проаналізувати завдання для підсумкового оцінювання.

Час – 30 хв.

Зміст. Якщо формувальне (поточне) оцінювання можна розглядати як систематичне точкове, що має допомогти відстежити поступ кожного учня чи учениці й визначити напрям докладання подальших зусиль в актуальному часі, то підсумкове оцінювання, або, як інколи його називають сумативне оцінювання, є комплексним, адже ним має бути охоплено більший обсяг попередньо вивченого матеріалу, а також максимально можливу й водночас оптимальну кількість результатів навчання, визначених Державним стандартом базової середньої освіти.

Запропонуйте учасникам запитання до обговорення:

1. Як ви здійснюєте підсумкове оцінювання?
2. Які групи результатів з Державного стандарту підлягають оцінюванню?
3. Чим керуєтесь при укладанні завдань для підсумкових робіт? (якими критеріями, схемами)
4. Яким чином виставляєте тематичні та семестрові оцінки?

Інформація для тренера

1. Підсумкові роботи мають забезпечувати охоплення всіх груп результатів, визначених у Державному стандарті базової середньої освіти, у межах вивченого в класі впродовж певного періоду.

2. Підсумкові роботи мають бути забезпечені чіткими критеріями й схемами оцінювання, насамперед зрозумілими для учнів / учениць, але водночас такими, що забезпечують об'єктивність оцінювання.

3. Підсумкові роботи як діагностичні мають давати якнайбільше інформації учасникам та учасницям освітнього процесу щодо того, чого вже досягнуто, а над чим ще варто працювати.

Активність. Аналіз завдань для підсумкового оцінювання.

Мета: здійснити аналіз завдань підсумкового оцінювання.

Підбираємо завдання для підсумкового оцінювання. Розміщуємо завдання для груп у застосунку Google Docs (інтерактивна онлайн-дошка) та пропонуємо виконати.

Завдання для груп:

1. Проаналізуйте завдання до підсумкової роботи: якість та кількість завдань.
2. Визначте групу результатів до кожного завдання, час необхідний для виконання, запропонуйте шкалу оцінювання.
3. Занотуйте представлену інформацію в таблицю, розміщену нижче.

Завдання для підсумкового оцінювання (заповнює тренер)	Група результатів	Час для виконання завдання	Шкала оцінювання

4. Зворотний зв'язок за завданням 4.

Рефлексія.

Підсумок заняття.

Час – 10 хв.

Зворотний зв'язок.

Рефлексія.

Рекомендуємо опрацювати

Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n16>.

Матеріали для регіональних координаторів/тренерів, надані командою підтримки відновлення та реформ МОН України. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1x5LoHfnDo9HaIEbH1B2KymNDAag-ppa?usp=sharing>.

Матеріали онлайн-курсу «ФОКУС: Формувальне Оцінювання – Кооперація, Успіх, Самореалізація», розробленим програмою підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа», яка реалізується Європейським центром імені Вергеланда у партнерстві з Міністерством освіти і науки України та Центром освітніх ініціатив. URL: <https://e-learning.theewc.org/enrol/index.php?id=20>.

2.12. ОЦІНЮВАННЯ ОBOB'ЯЗKOBИХ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ ЗА НОВИМ ДЕРЖАВНИМ СТАНДАРТОМ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

(загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

***Автор:** Надія МЕЛЬНИК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки
й освітніх інновацій Рівненського ОІППО*

Мета заняття: визначити та обговорити концептуальні засади методології оцінювання обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту базової середньої освіти.

Цілі заняття: розкрити особливості оцінювання обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти за новим Державним стандартом базової середньої освіти; запропонувати інноваційні стратегії формуального оцінювання, методи і прийоми оцінювання обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти в умовах компетентнісної освіти; сприяти набуттю професійних компетентностей, наскрізних умінь та ставлень щодо оцінювання результатів навчання учнів як індикатора вдосконалення якості освітньої діяльності для розбудови у кожному закладі ЗСО системи оцінювання навчальних досягнень учнів.

Основні питання для розгляду

1. Сучасні підходи до оцінювання обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти в контексті компетентнісної освіти.

2. Основні компоненти вимог та індекси обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти в умовах Державного стандарту базової середньої освіти.

3. Система оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти у закладі ЗСО: особливості розбудови та впровадження, основні компоненти.

4. Відмінність понять «оцінка» й «оцінювання». Мета, цінність, особливості та сучасні інструменти формуального оцінювання.

5. Методологічні принципи системи оцінювання обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти.

Вправа «Запитання на випередження».

Час – 5 хв.

Мета: з'ясувати актуальні проблеми, що хвилюють керівників і заступників керівників закладів ЗСО щодо оцінювання обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти в умовах Державного стандарту базової середньої освіти, щоб акцентувати увагу на них під час заняття.

Формулювання учасниками заняття запитань і запис їх у чат.

Теоретико-практичний блок «Сучасні підходи до оцінювання обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти в контексті компетентнісної освіти».

Актуальність теми «Оцінювання обов'язкових результатів навчання за новим Державним стандартом базової середньої освіти» в тому, що прийняття Концепції «Нова українська школа», законів України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», нового Державного стандарту базової середньої освіти зумовило перехід на компетентнісне спрямування освіти, на оновлення підходів до організації освітнього процесу та водночас і до оцінювання обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти.

Завдання. Визначення причин основних змін філософії оцінювання (форма навчальної взаємодії – фронтальна; метод – мозковий штурм).

Час – 5 хв.

Мета: з'ясувати рівень обізнаності з основними причинами змін філософії оцінювання в контексті компетентнісної освіти.

Узагальнені результати представлено в таблиці «Причини основних змін філософії оцінювання здобувачів освіти»:

- швидкозмінний цифровий світ;
- нові дослідження роботи мозку людини, закономірностей навчання та механізмів навчальної діяльності;
- сучасне покоління здобувачів освіти;
- реформа освіти в Україні.

Державний стандарт базової середньої освіти визначає мету та принципи освітнього процесу в закладах базової середньої освіти, пояснює вимоги до обов'язкових результатів навчання на основі компетентнісного підходу та орієнтири для їхнього оцінювання.

Обов'язкові результати навчання, згідно з визначенням, поданим у стандарті, – це сукупність знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей здобувачів базової освіти, які відповідають загальним результатам навчання та які можна ідентифікувати, кількісно оцінити й виміряти, вказують на рівень розвитку кожного вміння на завершення циклу (5–6 класи, 7–9 класи). Отже, оцінювання результатів навчання учнів в умовах компетентнісної освіти зорієнтоване на ключові компетентності та наскрізні вміння й вимоги до обов'язкових результатів навчання у відповідній освітній галузі. В умовах реалізації нових освітніх стандартів оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти розглядається як індикатор удосконалення якості освітньої діяльності, як інструмент розвитку кожного учня, як мотиваційний чинник і показник його прогресу.

Завдання. Визначення сучасних підходів до оцінювання обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти в контексті компетентнісної освіти (форма навчальної взаємодії – фронтальна; прийом – мікрофон).

Час – 10 хв.

Мета: означити сучасні підходи до оцінювання обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти в контексті реформи НУШ.

Узагальнені результати:

- для забезпечення цілісності освітнього процесу необхідно враховувати результати оцінювання навчальних досягнень учнів у доборі змісту, форм і методів роботи для кожного навчального заняття;
- формувати в учнів уміння аналізувати власну роботу, результати навчання, визначати подальші завдання; щодня виконувати завдання за результатами оцінювання, самооцінювання та взаємооцінювання;
- під час оцінювання навчальних досягнень враховувати дотримання учнями принципів академічної доброчесності;
- маючи академічну свободу у виборі змісту, форм і методів роботи, педагогічним працівникам використовувати самостійно визначені або розроблені способи фіксації зворотного зв'язку з учнями задля досягнення очікуваних результатів учнями;
- оцінювання учнів має бути зорієнтованим у першу чергу на обов'язкові результати навчання й орієнтири їх оцінювання, визначені Державним стандартом базової середньої освіти, та на очікувані результати навчання, передбачені навчальною програмою з відповідного предмета чи інтегрованого курсу;
- критерії для формувального оцінювання розробляються вчителем самостійно до кожного виду роботи та виду навчальної взаємодії учнів;
- оцінка результатів навчання учнів є конфіденційною інформацією, яку можна повідомляти лише учневі, батькам або іншим законним представникам;
- оцінювання результатів навчання здійснювати відповідно до нормативно-правових документів, інструкцій та рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів;
- здійснювати оцінювання заклад освіти може за власною шкалою оцінювання результатів навчання учнів або за системою оцінювання, визначеною законодавством; інструментарій оцінювання описується в освітній програмі закладу освіти.

Теоретико-практичний блок «Основні компоненти вимог та індекси обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти в умовах Державного стандарту базової середньої освіти».

У Державному стандарті базової середньої освіти для кожної освітньої галузі визначено:

- мету, єдину для всіх рівнів загальної середньої освіти;
- компетентнісний потенціал, що позначає здатність кожної освітньої галузі формувати всі ключові компетентності через розвиток умінь і ставлень та базові знання;
- обов'язкові результати навчання учнів; рекомендовану, мінімальну та максимальну кількість навчальних годин за циклами навчання.

Основні компоненти вимог до обов'язкових результатів навчання учнів у Державному стандарті базової середньої освіти:

- групи результатів навчання учнів, що охоплюють споріднені загальні результати;

- спільні для всіх рівнів загальної середньої освіти загальні результати навчання учнів, через які реалізується компетентнісний потенціал галузі;
- конкретні результати навчання учнів, що визначають їх навчальний прогрес за освітніми циклами;

- орієнтири для оцінювання, на основі яких визначається рівень досягнення учнями результатів навчання на завершення відповідного циклу.

Індекси обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти у Державному стандарті базової середньої освіти:

- скорочений буквений запис означає освітню галузь, до якої належить обов'язковий результат навчання;

- цифра на початку індексу вказує на порядковий номер року навчання (класу), на завершення якого очікується досягнення результату навчання;

- перша цифра після буквеного запису до крапки означає номер групи результатів навчання;

- цифра після крапки означає номер загального результату навчання;

- наступна цифра означає номер конкретного результату навчання;

- остання цифра означає номер орієнтира для оцінювання відповідного навчального результату.

Прийом «Питання до змісту».

Час – 5 хв.

Мета: дати відповіді на питання щодо розуміння та використання в практичній діяльності основних компонентів вимог та індексів обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти в умовах Державного стандарту базової середньої освіти.

Теоретико-практичний блок «Відмінність понять «оцінка» й «оцінювання». Мета, цінність, особливості і сучасні інструменти формульовального оцінювання».

Оцінювання обов'язкових результатів навчання за Державним стандартом базової середньої освіти – це збирання й вивчення інформації про те, що учень / учениця знає, що вміє та чого навчається робити. Заходи з оцінювання слід планувати й добирати раніше, ніж учень / учениця розпочне безпосередню навчальну діяльність. Оцінювання використовують з метою отримання інформації про те, що учні знають або вміють робити; для внесення змін до навчання і покращення рівня навчальних досягнень здобувачів освіти. Кінцева мета оцінювання полягає в тому, щоб виховати незалежних осіб, які будуть навчатися впродовж усього життя, а також систематично контролювати й оцінювати власний навчальний прогрес.

Оцінка обов'язкових результатів навчання – це судження (думка) щодо якості, значення або цінності відповіді, результату або успішності учня, яка формується відповідно до встановлених критеріїв і стандартів навчальної програми. Завдяки оцінці учні отримують чітке уявлення про те, наскільки добре вони навчаються з огляду на результати навчання.

Формульовальне оцінювання – це оцінювання під час навчання і «для навчання» (з англ. – *assessment for learning*). «Формульовальне» (з англ. –

«formative») тому, що має на меті формування (або форматування) освітнього процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня задля більш ефективного формування необхідних знань, умінь та ставлень. У контексті компетентнісного підходу формувальне оцінювання відбувається постійно, на кожному уроці і під час позаурочної навчальної діяльності (проектна діяльність, виконання домашнього завдання тощо) у різних формах (оцінювання вчителем, взаємооцінювання, самооцінювання). Формувальне оцінювання відбиває реальний учнівський навчальний досвід, який можна фіксувати через спостереження, приклади дитячих робіт, портфоліо тощо. Перехід до справжнього формувального оцінювання в українській школі вимагає серйозної зміни культурних норм, педагогічних звичок і парадигм.

Завдання: укласти алгоритм діяльності вчителя під час **формувального оцінювання** (форма навчальної взаємодії – фронтальна; метод – вузлик на пам'ять).

Час – 10 хв.

Мета: усвідомити цінності та особливості формувального оцінювання в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти, важливість застосування формувального оцінювання вчителями для визначення подальших кроків щодо покращення результатів навчання здобувачів освіти.

Узагальнені результати:

- формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів цілей навчання / очікуваних результатів;
- ознайомлення учнів із критеріями оцінювання та поступове напрацювання їх разом з учнями;
- надання учням зворотного зв'язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей;
- відстеження навчального поступу кожного учня, щоб з'ясувати поточний рівень, а потім надати пропозиції щодо майбутніх дій;
- створення умов для формування вміння учнів аналізувати власну навчальну діяльність (рефлексивне оцінювання);
- здійснення оцінювання із застосуванням критеріїв, зокрема шляхом самооцінювання та взаємооцінювання;
- корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання та спільне визначення подальших кроків для покращення результатів навчання...

Найбільша цінність формувального оцінювання в сприянні у реалізації ціннісного орієнтиру щодо навчання впродовж життя, можливості оцінити індивідуальний поступ кожного здобувача освіти, прогрес у набутті ключових компетентностей. Ключовим чинником в оцінювальній діяльності формувального характеру постає постійний зворотній зв'язок, який повинен забезпечуватися спеціальним інструментарієм, різноманітними методичними прийомами й засобами; спрямовувати увагу на прогнозування навчання, вказуючи на сильні сторони та пропонуючи конкретні кроки для вдосконалення;

відбуватися під час навчання, до виставлення бала, тобто тоді, коли ще є час щось удосконалити; має бути обмеженим, оскільки за один раз варто давати дитині стільки інформації, скільки вона може опанувати та виправити.

Формувальне оцінювання потребує системності, використання інструментів самооцінювання та взаємооцінювання, оскільки сприяє реалізації індивідуальної траєкторії кожного здобувача освіти, рівному доступу до якісної освіти незалежно від соціально-економічного статусу.

Стратегії формувального оцінювання:

1. З'ясування та розуміння очікуваних результатів та критеріїв успіху.

«Якщо ви не знаєте, куди йдете, то ніколи туди не потрапите» (Вільям Ділан). Учителю й учням потрібно чітко визначити цілі навчання та критерії їх досягнення. Із цим завданням гарно впорається техніка формувального оцінювання «З–Х–Д» (Знаю – Хочу дізнатися – Дізнався).

2. Моніторинг прогресу в навчанні учнів.

Використання онлайн-інструментів Google Forms, LearningApps, Kahoot!, Mentimeter, Classtime, Quizelize для опитування, щоб отримати результати прогресу учнів із теми.

3. Надання зворотного зв'язку.

Використання онлайн-інструментів, що надають автоматизований фідбек. Формувальне оцінювання не передбачає виставлення оцінки. Онлайн-сервіси LearningApps, Classtime та інші дають можливість виконувати завдання декілька разів, доки учень не зрозуміє свої помилки.

4. Активізація учнів як навчального ресурсу одне для одного.

Використання кооперативного навчання, групової роботи (без чітких групових цілей учні працюють у групі, а не як група; внесок кожного учня має бути кількісно визначеним, щоб він не міг присвоїти результати решти групи і навпаки. Техніки і вправи: «Запитай трьох до мене», «Головні новини. Підсумки», «Повернись і поговори», «Форум»; онлайн-інструмент Padlet або Mentimeter.

5. Посилення відповідальності за власне навчання.

Ведення щоденника рефлексій / успіху за допомогою інструменту Google-Blogger; Classdojo. Використання Mentimeter (помічник для проведення рефлексивних вправ із короткими відповідями).

Формувальне оцінювання сприяє розвитку в учнів метакогнітивних навичок, тобто вміння планувати, регулювати, аналізувати власну навчальну діяльність, визначати причини труднощів та можливі шляхи їхнього подолання, що, зі свого боку, розвиває внутрішню мотивацію. Це стає можливим, зокрема, завдяки концентрації уваги на процесі та цілях навчання, орієнтації на результат, застосуванню технік самооцінювання і взаємооцінювання. Розвиток учнями метакогнітивних навичок і навичок саморегуляції дає їм можливість досягти результатів навчання, що в середньому на сім місяців випереджають навчальний поступ інших учнів. Цінність формувального оцінювання в тому, що воно

підвищує мотивацію, розвиває вміння вчитися та допомагає учням досягати кращих результатів навчання.

Теоретико-практичний блок «Система оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти у закладі ЗСО: особливості розбудови та впровадження, основні компоненти».

Метою оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти є створення сприятливих умов для розвитку їх здібностей, формування компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних особливостей розвитку й потреб, забезпечення просування індивідуальними освітніми траєкторіями, а також визначення ступеня якості освітнього процесу та шляхів підвищення його ефективності. Для реалізації означеної мети виникла необхідність у кожному закладі ЗСО розробити та впроваджувати нову систему оцінювання навчальних досягнень учнів. Потреба такої системи визначена і в Порядку проведення інституційного аудиту закладів ЗСО, де наголошено на потребі систематичного відстеження результатів навчання кожного учня з метою надання підтримки, запропоновано критерії та індикатори оцінювання результатів навчання учнів та виписані вимоги: інформувати учнів про критерії, правила та процедури оцінювання результатів навчання, які оприлюднені у закладі освіти; застосовувати систему оцінювання результатів навчання учнів, спрямовану на реалізацію компетентнісного підходу; створювати умови для справедливого, неупередженого, об'єктивного і доброчесного оцінювання; систематично відстежувати результати навчання кожного учня, здійснювати аналіз та надавати підтримку в навчанні; впроваджувати систему формувального оцінювання, використовувати прийоми самооцінювання та взаємооцінювання тощо.

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» заклад освіти має право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання і може здійснювати оцінювання за власною шкалою або за системою оцінювання, визначеною законодавством. Питання розбудови та впровадження системи оцінювання навчальних досягнень учнів має обговорюватися на засіданні педагогічної ради закладу ЗСО.

Система оцінювання в закладі ЗСО, як множина взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле, взаємодіють із середовищем та між собою, і мають мету, має бути відкрита і прозора, спрямована на формування в здобувачів освіти відповідальності за результати свого навчання, здатності до само- та взаємооцінювання, відстеження прогресу та рівня задоволеності учнів освітнім процесом.

Розбудова системи оцінювання результатів навчання учнів у закладі ЗСО потребує визначення, а згодом і реалізації таких основних складників, як: принципи, функції, цілі й об'єкти оцінювання, види, форми, способи і методи оцінювання, визначення шкали, критеріїв, правил і процедур, за якими здійснюватиметься оцінювання, а також інструментарію та ціннісних орієнтирів оцінювання в новій українській школі.

Вправа «Складання цілого з частин: складники системи оцінювання навчальних досягнень учнів» (робота в групах).

Час – 10 хв.

Завдання для груп: 1 група – принципи оцінювання в НУШ; 2 група – функції оцінювання; 3 група – об'єкти та видів оцінювання; 4 група – форми, способи і методи оцінювання; 5 група – інструментарій та ціннісні орієнтири оцінювання в НУШ.

Мета: формування навичок і вмінь працювати в команді, спільно обговорювати проблеми і приймати рішення, презентувати результати своєї роботи аудиторії.

Узагальнені результати груп:

Принципи, на яких має ґрунтуватися оцінювання: дитиноцентризму, об'єктивності, доброчесності, справедливості, неупередженості, систематичності, критеріальності, гнучкості, перспективності, диференційованості, конфіденційності, чіткості, прозорості, відкритості, доброзичливості, різноманітності, конфіденційності.

Функції оцінювання: формувальна, мотиваційно-стимулювальна, діагностувальна, коригувальна, прогностична, розвивальна, навчальна, констатувальна, виховна, управлінська та інші.

Об'єкти оцінювання: знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності та інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, виміряти й оцінити та які особа здатна продемонструвати після опанування модельної навчальної програми або окремих освітніх компонентів.

Види оцінювання: формувальне, поточне, підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання, державна підсумкова атестація, зовнішнє незалежне оцінювання.

Форми, способи і методи оцінювання: усна (індивідуальне, групове та фронтальне опитування), письмова (діагностичні, самостійні та контрольні роботи, тестування, організація роботи з текстами, діаграмами, таблицями, графіками, схемами, контурними картами тощо), цифрова (тестування в електронному форматі), практична (виконання різних видів експериментальних досліджень та навчальних проєктів, виготовлення виробів, роботи з біологічними об'єктами, хімічними речовинами тощо); методи: спостереження, бесіда, тестування, інтерв'ювання, портфоліо, аналіз письмових робіт учнів, усне опитування, усний аналіз результатів навчання тощо.

Ціннісні орієнтири оцінювання: оцінювання має бути справедливим, об'єктивним, незалежним, доброчесним; оцінювання є частиною освітнього процесу; оцінювання має здійснюватися на засадах компетентнісного підходу; залучення учнів до розроблення критеріїв оцінювання, здійснення само- та взаємооцінювання; кожен заклад освіти та вчитель мають право на власну систему оцінювання.

Формування нової системи оцінювання навчальних досягнень учнів як стратегічна ціль закладу ЗСО має бути передбачена у Стратегії розвитку закладу освіти і містити перелік операційних цілей.

У плані роботи закладу освіти на навчальний рік варто передбачити розгляд питання про формування чи розбудову системи оцінювання навчальних досягнень учнів на педагогічній раді, а також на засіданнях педагогічних професійних спільнот. На педагогічній раді варто також обговорити питання оцінювання / неоцінювання результатів навчання складників вибіркового освітнього компонента; визначення (за потреби) адаптаційного періоду, впродовж якого не здійснюватиметься поточне та тематичне оцінювання; оцінювання / неоцінювання навчальних досягнень учнів із предметів освітніх галузей «Мистецтво», «Соціальна та здоров'язбережувальна», «Фізична культура»; системи заходів методичної роботи, яка реалізовуватиметься представниками різних професійних спільнот закладу ЗСО, її зорієнтованість на визначення базових форм та інструментів поточного, формувального й підсумкового оцінювання навчальних досягнень учнів із певної освітньої галузі / предмета тощо.

Очікувані результати навчання є основним орієнтиром і під час проектування освітньої програми. Освітня програма закладу ЗСО повинна містити комплекс освітніх компонентів, спланованих та організованих закладом освіти для досягнення учнями визначених програмою очікуваних результатів навчання, *зокрема*: види, форми та способи оцінювання здобувачів освіти, опис інструментарію оцінювання, критерії та шкали, процедури та правила. Загальну основу критеріїв оцінювання складають національні критерії, втім у закладі освіти мають бути наявні адаптовані для учнів, доповнені та конкретизовані вчителями критерії, та критерії, напрацьовані спільно з учнями, які залучаються також до розроблення критеріїв само- та взаємооцінювання. Загальні адаптовані критерії можна подати у додатку до освітньої програми, проте критерії, що розробляються для оцінювання різних видів завдань, для різних занять або навчальних тем, додавати до освітньої програми не потрібно – достатньо зазначити про їх наявність і вказати, де вони розміщені. Опис інструментарію оцінювання має містити також інформацію про те, яку шкалу оцінювання використовує заклад освіти: якщо це власна шкала, то освітня програма має містити її короткий опис і способи переведення у національну шкалу.

Підсумкове оцінювання здійснюється з метою співвіднесення навчальних досягнень учнів з обов'язковими / очікуваними результатами навчання, визначеними державними стандартами / освітньою програмою.

Тематичне оцінювання має на меті фіксацію результатів навчання учнів у межах однієї структурної одиниці навчальної програми (теми / модуля / розділу) відбувається з урахуванням груп результатів навчання, охоплених певною темою.

Семестрове оцінювання передбачає оцінювання загальних груп результатів та загальну оцінку за кожен предмет; загальна оцінка за предмет виставляється на основі оцінювання загальних груп результатів, які діагностуються у тематичному підсумковому оцінюванні.

Річне оцінювання здійснюється за результатами двох семестрових оцінок, з урахуванням загальних груп результатів відповідно до системи оцінювання, визначеної законодавством.

Кожен учитель-предметник повинен бути обізнаний із критеріями та індикаторами оцінювання напряму «Система оцінювання результатів навчання учнів» та дотримуватися низки вимог:

- інформувати учнів про критерії, правила та процедури оцінювання результатів навчання, які оприлюднені у закладі освіти;
- застосовувати систему оцінювання результатів навчання учнів, спрямовану на реалізацію компетентнісного підходу;
- створювати умови для того, щоб оцінювання результатів навчання учнів було справедливим, неупередженим, об'єктивним, доброчесним;
- систематично відстежувати результати навчання кожного учня, здійснювати аналіз та надавати йому (за потреби) підтримку в навчанні;
- упроваджувати систему формульовального оцінювання, відстежувати особистісний поступ учнів, формувати у них позитивну самооцінку, відзначати досягнення, підтримувати бажання навчатися, запобігати побоюванням помилитися;
- формувати в учнів відповідальне ставлення до процесу навчання, відповідальність за результати свого навчання, здатність до самооцінювання, використовувати прийоми самооцінювання та взаємооцінювання.

Теоретико-практичний блок «Методологічні принципи системи оцінювання обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти».

Згідно із сучасними освітніми вимогами Концепції «Нова українська школа» та нормативних документів система оцінювання навчальних досягнень має вибудовуватися із урахуванням низки методологічних принципів:

- вимоги до оцінювання результатів визначаються з позицій компетентнісного підходу до навчання і визначені у тексті Державного стандарту базової середньої освіти;
- відповідно до принципу академічної автономії педагогічний колектив має право на унормування колективного рішення щодо особливостей оцінювальної діяльності у закладі ЗСО;
- наявність відкритої, прозорої й зрозумілої для здобувачів освіти системи оцінювання їхніх навчальних досягнень;
- принцип обов'язковості поєднання формульовального та поточного (бального чи рівневого) оцінювання;
- спрямованість системи оцінювання на формування у здобувачів освіти відповідальності за результати свого навчання, здатності до самооцінювання;
- дотримання права кожного учня та учениці на справедливе та об'єктивне оцінювання.

Отже, система оцінювання результатів навчання учнів має ґрунтуватися на особистісно орієнтованому та компетентнісному підходах; необхідності враховувати особливості психофізичного розвитку дітей; мати у своїй основі

чіткі та зрозумілі вимоги до навчальних результатів, дозволяти гарантовано досягти і перевищити ці вимоги; заохочувати учнів апробувати різні моделі досягнення результату без ризику отримати за це негативну оцінку; розвивати в учнів упевненість у своїх здібностях і можливостях; використовувати самооцінювання і взаємооцінювання як важливий елемент навчальної діяльності.

Рефлексивне оцінювання.

Час – 5 хв.

Прийом «3–2–1» (три факти, які були новими, цікавими, несподіваними під час заняття; два факти, які були відомі слухачам, здалися нецікавими; один факт, який хотілося б вивчити детальніше, поглибити знання та набути практичних умінь).

Мета: осмислення й усвідомлення навчальної діяльності, її цілей, змісту і результатів (досягнення поставлених на початку заняття цілей) для визначення векторів власного професійного розвитку з питань оцінювання обов'язкових результатів навчання.

2.13. ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

(загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

***Автор:** Оксана МАРЧАК,
методист лабораторії
національного виховання
Рівненського ОІППО*

У 2023/2024 навчальному році продовжується впровадження нового Державного стандарту базової середньої освіти, в якому окреслено мету, вимоги до результатів навчання здобувачів освіти на кожному циклі навчання в межах освітньої галузі, зокрема мистецької. Від моменту набрання чинності Державного стандарту базової середньої освіти 1 вересня 2022 року до сьогодні перед учительством України залишається багато питань без належних ґрунтовних відповідей. Як по-новому оцінити старання учнів? Що таке формувальне оцінювання? Як ним користуватися? Відповіді на усі ці запитання намагатимесь проаналізувати, а також дати щодо означених моментів конструктивні поради й методичні рекомендації.

Очікувані результати: учасники ознайомлюються з нормативними документами, дізнаються більше інформації про оцінювання мистецьких предметів, особливості поточного, підсумкового, формувального оцінювання в 5–6 класах нової української школи з мистецької галузі, отримують практичні поради щодо критеріїв оцінювання мистецьких предметів.

Вправа 1. Визначення цілей заняття.

Час – 5 хв.

Зміст. Тренер пропонує слухачам з'ясувати цілі заняття. Таку вправу повинен робити вчитель на початку кожного уроку, після оголошення теми. На фліпчарті фіксуються цілі, наприклад: «На ці курси мене привела потреба...», «Сьогодні я хочу зрозуміти...», «Сьогодні я маю навчитися...». Після цього учасники та тренер проводять рефлексію.

2. Методична дискусія «Державний стандарт базової середньої освіти».

Мета: проаналізувати зміст Державного стандарту базової середньої освіти та визначити вимоги до обов'язкових результатів навчання учнів мистецької галузі. Визначити мету базової середньої освіти, її реалізацію у мистецькій галузі. Ключові компетентності, їхній розвиток на уроках мистецтва. Проаналізувати наскрізні вміння всіх ключових компетентностей, їх формування та вимоги до результатів навчання мистецької галузі.

Час – 15 хв.

Електронні ресурси до методичної дискусії:

- Державний стандарт базової середньої освіти за покликанням: <https://imzo.gov.ua/derzhavni-standarty-bazovoi-seredn-oi-osvity/>.
- Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 навчальному році: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/89974/
- Рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, наказ Міністерства освіти і науки України від 01.04.2022 № 289: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/

3. Мінілекція «Види оцінювання».

Час – 15 хв.

Зміст. До переліку професійних компетентностей вчителя відповідно до професійному стандарту (Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 №2736-20) Професійний стандарт окреслює 15 професійних компетентностей, яким повинен відповідати вчитель нової української школи. Однак звертаємо увагу на таку компетентність, як «оцінювально-аналітична», що передбачає здатність здійснювати оцінювання результатів навчання учнів, аналізувати результати їхнього навчання, здатність забезпечувати самооцінювання та взаємооцінювання результатів навчання учнів. Учитель повинен володіти цією компетентністю згідно з новими вимогами. На цю компетентність звертають увагу експерти під час сертифікації учителів.

У Державному стандарті базової середньої освіти в пункті 27 зазначено: «У базовій загальній середній освіті передбачено такі види оцінювання:

- поточне та формувальне оцінювання з метою відстеження особистісного розвитку учнів, їхнього навчального поступу, процесу здобуття навчального досвіду як основи компетентності для розроблення індивідуальної освітньої траєкторії учнів;

– підсумкове оцінювання, під час якого результати навчання здобувачів освіти співвідносяться з обов’язковими результатами, визначеними цим Державним стандартом».

Яка ж різниця між формувальним та підсумковим оцінюванням? Проаналізуймо вислів експерта з оцінювання Пола Блека: *«Коли кухар готує суп і куштує його – це формувальне оцінювання. Коли страву пробує клієнт – це підсумкове оцінювання»*. Який висновок? Кухар, готуючи свою страву, пробує, чи все до смаку – сіль, приправи, чи смачна, чого не вистачає. У процесі приготування коректує смак. Так і вчитель, використовуючи формувальне оцінювання, з’ясовує рівень знань дітей та покращує їхні знання. Усе це відбувається у процесі навчання. Відповідно отримані знання впливають на підсумкове оцінювання.

Вправа «Суперсила формувального оцінювання».

Час – 15 хв.

Зміст. Кожна група, переглядаючи відео (доступ за покликанням: <https://youtu.be/Agm21SkpbNs?si=JQlcD97-szhPmsQs>), обирає матеріал, переваги або твердження, що стосуються назви означеної групи. По закінченню роботи тренер поділяє слухачів на 4 групи, які отримують відповідні завдання:

Група 1. Знайти суперсилу для вчителя мистецтва».

Група 2. Знайти суперсилу для учнів.

Група 3. Знайти суперсилу для батьків.

Група 4. З’ясувати, що вчитель може делегувати учням, батькам?

Орієнтовні відповіді груп:

1. *Суперсила для вчителя мистецтва* – індивідуальний підхід, розвиток самооцінки та мотивації, збагачення навчального процесу, підвищення залученості до навчання.

2. *Суперсила для учнів* – індивідуальний підхід, розвиток самооцінки та мотивації, збагачення навчального процесу, підвищення залученості до навчання.

3. *Суперсила для батьків* – розуміння потреб своєї дитини, підтримка її розвитку, співпраця з учителем, виявлення та розвиток талантів дитини.

4. *Що вчитель може делегувати учням* – організація класного простору, проведення презентацій, організація навчальних ігор або активностей, взаємооцінювання та самооцінювання. *Що вчитель може делегувати батькам* – підтримка батьків удома, волонтерство та допомога в школі, класі, збір матеріалів.

Рефлексія «Квітка засвоєння».

Зміст. На фліпчарті намальовані два кола, всередині першого напис – «Формувальне оцінювання», другого – «Підсумкове оцінювання». Групи прикріплюють пелюстки квітки з ознаками одного чи другого оцінювання.

4. Упровадження, оцінювання, розробка критеріїв.

Зміст. Самостійно опрацювати методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (доступ за покликанням: https://osvita.ua/doc/files/news/861/86195/OCINYuVANNYa_OST818.pdf).

Час – 10 хв.

Метод «Мікрофон».

Кожному слухачеві надається можливість висловити свою думку чи позицію, відповідаючи на запитання.

Орієнтовні питання для обговорення:

– Як оцінити досягнення 5–6 класів? (Заклади освіти мають право на свободу вибору форм, змісту та способів оцінювання, це має бути протокольно зафіксовано у рішенні педагогічної ради).

– Які основні види оцінювання результатів навчання НУШ? (Основними видами оцінювання результатів навчання учнів 5-го класу є формувальне, поточне та підсумкове: тематичне, семестрове, річне).

– Яке оцінювання краще: рівневі чи бальне? (Оцінювання здійснюється за системою оцінювання, визначеною законодавством (1–12), або за власною шкалою за вибором закладу. За умови використання власної шкали заклад має визначити правила переведення загальної оцінки результатів навчання семестрового та річного оцінювання до системи, визначеної законодавством, для виставлення у Свідоцтві досягнень).

– Чим відрізняється Свідоцтво досягнень від табеля? (Свідоцтво досягнень розгорнуто окреслює рівень сформованості наскрізних умінь та результатів навчання, за якими можна простежити навчальний поступ учнів / учениць).

– Адаптаційний період. Чи потрібен він у 5–6 класах? (За рішенням педагогічної ради (за потреби) заклад освіти може визначити адаптаційний період, упродовж якого не здійснюється поточне та тематичне оцінювання).

– Як оцінювати мистецтво? (Оцінювання результатів навчання в освітніх галузях «Мистецтво» здійснюється на позитивному ставленні до учня, враховуючи не рівень недоліків та прорахунків, а рівень особистих досягнень і проводиться у відповідних рівнях (високий, достатній, середній, початковий). За рішенням педагогічної ради заклад освіти може відмовитися від оцінювання навчальних досягнень учнів з предмета або визначити власну шкалу оцінювання).

– Прорахуйте плюси та мінуси, коли заклад відмовляється від оцінювання (Власні судження слухачів).

– Існує певна розбіжність між вимогами Інструкції з ведення класного журналу учнів 5–11(12)-х класів закладів загальної середньої освіти та Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти. Чим при цьому керуватися? (З питань оцінювання результатів навчальної діяльності учнів у новому навчальному році потрібно керуватися наказом від 1.04.2022 №289).

Чи чи обов'язково вести «Щоденник спостереження»? (Чинними нормативними документами не передбачено такого «щоденника». Водночас упродовж року вчитель має проводити подібне спостереження. Результати навчальної діяльності учня фіксуються вчителями-предметниками на відповідних сторінках класного журналу.

Творча активність (робота в групах).

Час – 15 хв.

Завдання для всіх груп № 1. Тренер пропонує кожній групі придумати назву, обрати пісню та продемонструвати 1–2 куплети цієї пісні. Можна використовувати хореографічні рухи, елементи пантоміми та театру.

Час на підготовку завдання – 5 хв.

Тренер оцінює групи, використовуючи прийом «Навмисної помилки» з метою привернення педагогів до неякісного та несправедливого оцінювання та думки про те, що для вокально-хорової роботи мають бути створені критерії оцінювання, на які має орієнтуватися як вчитель, так і учні. Результати роботи груп та оцінювання фіксуються на фліпчарті.

Завдання для всіх груп № 2. Створення критеріїв оцінювання «Виконання пісні», зважаючи на загальні критерії оцінювання результатів учнів 5–6 класів, які здобувають освіту відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти. Презентація кожної групи своїх критеріїв оцінювання «Виконання пісні».

Покликання на критерії оцінювання навчальних досягнень, рекомендації МОН України:

<https://osvita.ua/school/estimation/2429/> (мистецтво),

<https://osvita.ua/school/estimation/2428/> (музичне мистецтво),

<https://osvita.ua/school/estimation/89055/> (образотворче мистецтво).

Щоб розробити власні критерії відповідно до етапу діяльності учнів на уроці, потрібно звертатися до таких документів:

Завдання для всіх груп № 3. Виведення спільних критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів під час виконання пісні.

Критерії оцінювання виконання пісні		
Рівні досягнень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів
Початковий	1	Називаю назву пісні з допомогою вчителя та впізнаю її серед інших пісень.
	2	Називаю назву пісні з допомогою вчителя та впізнаю її серед інших пісень. Можу розповісти про що ця пісня.
	3	З допомогою вчителя та допускаючи інтонаційні та ритмічні помилки можу виконати фрагмент пісні.
Середній	4	Неохоче беру участь в колективному виконанні пісні з допомогою вчителя, допускаючи помилки.
	5	Виконую пісню колективно, переважно без допомоги вчителя, але відволікаючись, зі значними помилками.
	6	Виконую пісню переважно без допомоги вчителя, допускаючи небагато інтонаційних та ритмічних помилок.
Рівні досягнень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів
Достатній	7	Можу виконати пісню в хорі та ансамблі, але не самостійно, та відтворити ритмічний або пластичний супровід, запропонований вчителем.
	8	Можу самостійно емоційно під керівництвом вчителя виконати пісню, відтворити до неї запропонований ритмічний чи пластичний супровід. Помиляюся в літературному та музичному тексті пісні.
	9	Самостійно або з колективом емоційно, в характері виконую пісню та ритмічний, інструментальний, пластичний супровід до неї. Не впевнено знаю музичний та літературний текст пісні.
Високий	10	Самостійно або з колективом, в характері виконую пісню, місцями з власним імпровізованим ритмічним, інструментальним, пластичним супроводом. Знаю музичний та літературний текст пісні.
	11	Самостійно, в ансамблі, в хорі активно, емоційно, впевнено виконую пісню з власним імпровізованим ритмічним, інструментальним, пластичним супроводом. Впевнено знаю музичний та літературний текст пісні.
	12	Самостійно, в ансамблі, в хорі активно, емоційно, впевнено, без помилок виконую пісню з власним оригінальним ритмічним, інструментальним чи пластичним супроводом. Допомагаю та підтримую у виконанні товаришів.

Рівні навчальних досягнень	Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з музичного мистецтва
I. Початковий	1	Виконання фальшиве (мелодія, ритм)
	2	Незнання тексту, нечисте, фальшиве інтонування
	3	Знає незначну частину музичного тематичного матеріалу
II. Середній	4	Учень (учениця) здатний виконувати музичні твори на репродуктивному рівні, але не розуміє художньо-образної сфери музичних творів

	5	Допускаються окремі неточності у виконанні мелодії та тексту пісні
	6	Є ритмічні неточності, спів невиразний
	7	Знання мелодійної лінії і тексту пісні
III. Достатній	8	Загалом чисте інтонування, ритмічно правильне
	9	Спів недостатньо виразний
	10	Знання мелодійної лінії та тексту пісні
IV. Високий	11	Чисте інтонування, ритмічно точне виконання
	12	Виразність, емоційність під час виконання пісні.
		Знання мелодійної лінії і тексту пісні, чисте інтонування і ритмічно точне виконання

Завдання для всіх груп № 4. Групи знову виконують пісню, яку обрали і оцінювання відбувається відповідно до створених критеріїв.

5. Рефлексія.

Час – 5 хв.

Зміст. Тренер пропонує слухачам методику «Закінчи речення», щоб виявити результат отриманих знань, думку слухачів.

Орієнтовні початки речень: «Сьогодні ми розглянули...», «Незрозумілим для мене було...», «Новою для мене була інформація про...», «Хочу оцінити свою роботу на...», «Хочу оцінити сьогодні тренера на...».

Відповіді зафіксувати на фліпчарті.

Рекомендуємо опрацювати

Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.03.2024).

Навігатор професійного розвитку вчителя : практичний довідник. Освіторія. URL: <https://cutt.ly/Gw289jka> (дата звернення: 21.03.2024).

НУШ: базова середня освіта : путівник онлайн-курсу. Освіторія. 2023. URL: <https://nushub.org.ua/resource/putivnyk-onlajn-kursu-nush-bazova-serednya-osvita/> (дата звернення: 20.03.2024).

Модельні навчальні програми. Інтегрований курс «Мистецтво». URL: <https://bit.ly/3CsDHNe> (дата звернення: 25.05.2024).

Навчально-методична скарбниця. НУШ 5–6 класи. ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». 2022. URL: <https://bit.ly/3pDZ46P> (дата звернення: 29.05.2024).

РОЗДІЛ 3 УПРАВЛІНСЬКИЙ СУПРОВІД УПРОВАДЖЕННЯ РЕФОРМИ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

3.1. ПСИХОЛОГІЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

***Автор:** Тетяна ГАВЛІТІНА,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки
й освітніх інновацій Рівненського ОІППО*

Мета заняття: розглянути психологічні особливості організаційного розвитку закладу загальної середньої освіти як відкритої педагогічної системи; зосередити увагу на пріоритетах управління змінами для реалізації Державного стандарту базової середньої освіти.

Завдання:

- розглянути нові інноваційні освітні завдання, що відповідають реформі Нової української школи (далі – НУШ);
- обговорити інноваційні зміни та створення відповідних організаційно-психологічних умов у закладі загальної середньої освіти (далі – ЗСО) з метою їхнього впровадження на адаптаційному рівні Державного стандарту базової середньої освіти (далі – ДСБСО);
- передбачити пріоритети ефективного управління закладом нового типу в умовах імплементації Державного стандарту базової середньої освіти;
- виокремити особливості управлінської діяльності та управлінські механізми проєктування процесу впровадження нового компетентнісного змісту базової середньої освіти у закладах ЗСО;
- схарактеризувати інструменти освітнього менеджменту стосовно трансформаційних процесів організаційних змін розвитку закладів ЗСО та упровадження моделей управління змінами в НУШ;
- визначити переваги психологічної підготовки управлінців і педагогів до діяльності в умовах освітніх змін та зміни їх ролей в менеджменті освітньої системи.

Актуалізація уявлень управлінців із окресленої теми.

Вправа 1. «Криголам».

Мета: виявити можливості власного професійного розвитку керівників в умовах реформи НУШ.

Час: 10–15 хв.

Зміст. Учасники отримують завдання та готують відповіді щодо проблеми «Вплив розвитку закладу ЗСО на моє професійне життя».

Відповіді проєктуються за зразком «Протягом першого / другого півріччя цього навчального року у моїй роботі мали місце прояви мого професійного розвитку стосовно» та фіксуються на дошці (в чаті).

Обговорення відповідей:

- аналіз досягнення практичних цілей трансформації діяльності закладу ЗСО, передбачених нормативно-правовими документами;
- узагальнення ситуацій, що склалися у внутрішньому середовищі закладу ЗСО на етапі проєктування процесу та готовності до впровадження ДСБСО.

Підсумок. Необхідність управлінського супроводу процесу впровадження ДСБСО.

Вправа 2. «Психомалюнок».

Мета: покращення мотивації керівників до впровадження інноваційних змін у закладах ЗСО.

Час: 10–15 хв.

Зміст. Учасники об'єднуються в групи, отримують завдання та готують відповідь за зразком «На адаптаційному циклі впровадження ДСБСО ми практикували нововведення стосовно...».

Обговорення відповідей у групах.

За 3–5 хв. формуємо спільне рішення груп щодо переліку вжитих дій з упровадження ДСБСО.

Підсумок. Необхідність ефективного супроводу впровадження освітніх інновацій та нововведень.

Інформаційний блок 1. Коротка інформація про психологію організаційного розвитку освітньої організації.

Змістовий контекст основних характеристик психології організаційного розвитку, за Л. Карамушкою, передбачає: види та напрями організаційного розвитку освітніх організацій; основні ініціатори організаційного розвитку в освітніх організаціях; труднощі організаційного розвитку в освітніх організаціях; роль інноваційних змін в організаційному розвитку; специфіку організаційного розвитку освітніх організацій традиційного та інноваційного типів; напрями, ресурси та умови організаційного розвитку тощо.

Розгляд поняття про освітню організацію як суб'єкта управління та виокремлення для них загальних характеристик стосовно використання основних видів ресурсів. Співставлення ресурсів, які освітня організація використовує для надання освітніх послуг із зовнішнього простору, та їхня реалізація в середовищі закладу освіти. Аналіз використання поділу роботи (горизонтальний, вертикальний) між членами колективу освітньої організації.

Смислове означення організаційної культури та основні її джерела: погляди і цінності закладу і засновника, колективний досвід і колективна відповідальність, нові погляди і ціннісні орієнтири базової середньої освіти.

Порівняння інформації про те, що характерними рисами сучасного етапу розвитку менеджменту освіти є ототожнення організаційної культури (це специфічна для певної організації система зв'язків, дій, взаємовідносин, що

реалізуються в межах управлінського виду діяльності) та управлінської культури (це єдність характерних для нинішнього етапу управлінських знань, почуттів, цінностей, управлінських і організаційних відносин, творчої управлінської діяльності).

Взаємовплив організаційного розвитку та особливостей освітнього менеджменту на основі процесу управління (планування, організації, мотивації, контролю) освітньою організацією з метою ефективного виконання завдань реформи НУШ та багатофункціональної управлінської діяльності керівників закладів ЗСО з використання концептуально-методологічних засад й особливостей упровадження ДСБСО на адаптаційному циклі.

Простеження еволюції поглядів на поняття освітнього менеджменту у вузькому та широкому розумінні: менеджмент як процес планування, організації, мотивації контролю організаційних ресурсів для результативного й ефективного досягнення цілей організації; менеджмент як процес досягнення мети організації за допомогою інших людей; менеджмент як процес прийняття раціональних рішень; менеджмент як вміння досягати поставлених цілей, використовуючи працю, інтелект та мотиви поведінки інших людей.

Управління процесом упровадження ДСБСО як багатофункціональна управлінська діяльність, що вимагає від керівника закладу освіти и створення продуктивної моделі закладу нового типу та команди однодумців, постійного удосконалення професійних компетентностей та готовності створити команду однодумців і довіряти їй у питанні імплементації ДСБСО на адаптаційному циклі. Його можливі етапи: проектування процесів упровадження, планування процесу впровадження, планування впровадження, безпосереднє впровадження, моніторинг ефективності впровадження ДСБСО.

Особливості управління створенням ефективних умов упровадженням ДСБСО можна розглядати на основі загальних функцій управління: організації, координування, контролю, регулювання, обліку та педагогічного аналізу. Планування передбачає визначення завдань, над розв'язанням яких працюватиме колектив закладу ЗСО. Від уміння правильно спланувати роботу значною мірою залежить ефективність освітнього процесу. Для того, щоб план виконувався, його треба чітко організувати: вказати дату проведення запланованих засобів, організаторів або відповідальних за їх проведення. У процесі виконання плану слід координувати діяльність виконавців, тобто узгоджувати їх дії, встановлювати гармонію між частинами системи чи структурними підрозділами. Встановленню відповідності управлінського процесу певним нормам, інструкціям сприяє контроль, проте у процесі його здійснення не тільки констатуються певні факти, але й виявляються причини недоліків і розробляються заходи з їх усунення. Контроль дає можливість забезпечити зворотний зв'язок. Регулювання сприяє усуненню диспропорцій, які можуть виникнути в ході роботи, дає можливість вчасно враховувати і зосередити основні сили на прогнозованому питанні. Цьому значною мірою сприяє оперативне розпорядження керівника закладу, використання матеріального і морального стимулювання, усунення зовнішніх і внутрішніх демотиваторів. Облік роботи дає можливість бачити ефективність вжитих

заходів, дати кількісну та якісну оцінку результатів діяльності. Педагогічний аналіз, що проводиться на основі якісної оцінки освітнього процесу, вивчення тенденцій розвитку, сприяє виробленню рекомендацій щодо та вдосконаленню процесу управління закладом ЗСО.

Наприклад, важливим управлінським процесом у контексті впровадження ДСБСО є планування діяльності закладу освіти. Система планування цього процесу може передбачати в окремо взятому закладі визначення та реалізацію певних управлінських задач з організаційної, аналітичної, інформаційної та методичної роботи з різних напрямів. На адаптаційному циклі впровадження ДСБСО можна виділити такі важливі напрями: розробка освітньої програми, оновлення системи оцінювання; підготовка педагогічного колективу до впровадження нового змісту базової середньої освіти; вдосконалення освітнього середовища для його реалізації, налагодження соціального партнерства з різними соціальними інститутами та освітніми установами; представлення напрямів оновлення змісту освітньої діяльності у відкритому інформаційному просторі; організація психологічної підтримки та адаптації вчителів та учнів до нових вимог; моніторинг ефективності впровадження ДСБСО.

Дискусія «Чи замінить педагогічний моніторинг внутрішньошкільний контроль у новій українській школі?».

Мета: визначити видові ознаки та відмінності між функціями управління закладу ЗСО.

Час: 25–30 хв.

Зміст. Етапи дискусії з висунення аргументів:

- сформулювати проблему з різних сторін та об'єднати учасників у групи: перша – ті, хто підтримує задану позицію в питанні, друга – ті, хто її не підтримує;
- сформулювати та обговорити аргументи обох сторін та визначити переваги і заперечення;
- переформулювати питання так, щоб можна було врахувати потреби обох сторін та потреби НУШ.

Підсумки та рефлексія.

Зважаючи на представлене вище, варто наголосити:

- функції менеджменту, що визначаються на основі практики управління будь-якою організацією в послідовності, утворюють нерозривний цикл менеджменту;
- взаємозалежність спеціальних (за сферами управління) та загальних (за етапами управління) функцій управління відповідно до об'єкта управління та посадових функціональних обов'язків працівників забезпечується управлінськими механізмами менеджменту освітньої системи реформування галузі, управлінською практикою досягнення поставлених цілей, передбачених нормативно-правовими документами та інструментами впливу на інституційний розвиток закладу ЗСО як суб'єкта управління з відповідним забезпеченням автономії;
- на адаптаційному рівні у НУШ важливим є педагогічний нагляд та моніторинг впровадження нового ДСБСО.

Інформаційний блок 2. Психологія управління змінами.

Організаційні зміни, як і будь-які інші зміни в одному або кількох елементах організації на будь-якій стадії її життєвого циклу, можуть проявлятися в перетворенні потенціалу організації, у змінах розмірів, масштабів та цілей її діяльності.

Зміни в організації розглядаємо як: освоєння нової ідей, типу поведінки тощо; освоєння інноваційної технології, створення нового продукту, вдосконалення організаційної структури, навчання і підвищення кваліфікації персоналу, формування корпоративної культури з новими цінностями, традиціями, стилем управлінської діяльності; рух від нинішнього стану через перехідний період до бажаного стану; заміщення одного стану організації, робочої групи, людини, ситуації або інших явищ новим станом, що відрізняється від попереднього впливом різних чинників зовнішнього простору і внутрішнього середовища.

Характеристика моделей управління змінами:

1. *Модель PAEI* Іцхака Адізеса: чотири ролі менеджера: *P* – виробник результатів, *A* – адміністратор, *E* – підприємець, *I* – інтегратор.

2. *Триступенева Модель змін* Курта Левіна: розморожування, рух (зміни), заморожування.

3. *ВерБальна модель* Ларрі Грейнера: процес управління зміною (тиск і спонукання, посередництво на вищому рівні керівництва, діагностика проблемної ділянки та усвідомлення, експеримент із новим рішенням і виявлення, підкріплення на основі позитивних результатів і згоди) тощо.

Управління змінами на основі менеджменту інновацій характеризується теоретичним конструктом, який розкривається у взаємозв'язку один з одним, обґрунтовуючи практику ефективного управління змінами засобами педагогічної інноватики та інноваційного менеджменту. Означена система базових понять:

– педагогічна інноватика – інновація, нововведення, інноваційна діяльність, інноваційний процес, життєвий цикл інновацій;

– інноваційний менеджмент – інноваційний розвиток закладу освіти, інноваційний потенціал закладу освіти, управління інноваційними процесами, управління інноваційним розвитком закладу.

Під поняттям «інноваційний розвиток» розуміємо процес керованих інноваційних змін педагогічної системи школи, її компонентів (освітнього, дидактичного, виховного, управлінського, матеріально-технічного тощо) або їхніх структурних елементів, які призводять до якісно нового рівня освітньої діяльності, значно підвищують результати роботи закладу освіти. Зміни завжди носять інноваційний характер і спрямовані на нововведення та інновації.

Нововведення менеджменту інновацій, за О. Мартновською, здійснюються в закладах освіти як відкритих освітніх організаціях на основі:

– маркетингу інновацій – вивчення попиту на інноваційний продукт та його просування на ринку освітніх послуг (*Чому б нам не заявити про себе?*);

- бренд-стратегії інновацій – стратегічне управління процесом формування привабливого іміджу закладу освіти засобами позиціонування бренду освітньої інновації (*А ми такі!*);
- бенчмаркінгу інновацій – пошук та запозичення кращих освітніх та управлінських інновацій (*Чому інші працюють успішніше, ніж ми?*);
- фронтування інноваційного ринку – формування конкурентних переваг у процесі інноваційної освітньої діяльності задля вигідного позиціонування закладу на ринку освітніх послуг (*Уперед і ми не будемо пасти задніх!*);
- інжинірингу інновацій – замовлення проектно-консультаційних послуг із розроблення інноваційних проектів, програм інноваційної діяльності (*Соціальне партнерство заради змін*);
- реінжинірингу інновацій – замовлення проектно-консультаційних послуг системного характеру, що передбачають кардинальну переорієнтацію закладу освіти (*Партнерство заради змін з розроблення інноваційних продуктів*);
- тимбілдінгу – заради успішного досягнення цілей розвиток формування сильної команди та командної взаємодії та розвиток корпоративної культури закладу (*Разом ми – сила!*);
- рефреймінгу – переосмислення проблем, стратегії, ініціативи під іншим кутом зору, що сприяє саморозвитку суб'єкта управління (*Погляд на проблему з іншого боку*).

Логіка змін у менеджменті інновацій поширюється на інноваційні освітні заклади, що характеризуються системністю інноваційних змін. Складники успіху будь-якої організації: виживання, тобто можливість існувати якомога довше; результативність та ефективність діяльності. Позитивний імідж керівника і закладу ЗСО – завдання управління змін в умовах реформування НУШ.

Вправи-завдання за вибором

Вправа 1. Створення умов для упровадження ДСБСО в новій українській школі за моделлю «Дослідження-дії».

Дослідження – сприйняття та визнання менеджером організації проблем, для діагностування яких та консультацій з їхнього рішення запрошуються спеціалісти з розвитку організації; зворотний зв'язок – основа запланованого співробітництва між менеджером та консультантами; обговорення – структурована консультантами дискусія з групою менеджерів; дії починаються після того, як менеджери та консультанти домовилися про подальший план спільної роботи.

Вправа 2. Моделювання закладу ЗСО «Нова українська школа – продуктивна школа спільних цінностей» для навчання, виховання і розвитку особистості учня з використанням освітніх стратегій.

Зосередження на цінностях, важливих членам команди, та ефективна взаємодія; соціальні активності й допомога іншим, дисципліна розвитку і управління класом для навчання, наставництво вчителів та медіаторство учнів,

особистість здобувача у центрі місії і візії школи, партнерство за робочим трикутником «школа – батьки – учні».

Висновки-рекомендації щодо виконання вправи:

1. Для виявлення готовності закладу ЗСО до впровадження ДСБСО необхідно: визначити сильні та слабкі сторони внутрішнього середовища закладу, які є провідними для реалізації мети та завдань ДСБСО; дослідити можливості та загрози з боку зовнішнього простору закладу освіти, які впливають на впровадження ДСБСО; обґрунтувати стратегічні напрями розвитку закладу щодо реалізації ДСБСО.

2. Розвиток закладу ЗСО доцільно визначити за допомогою SVOT-аналізу за такими напрямками: рівень корпоративної культури закладу, стратегічний підхід до управління; сучасні підходи, форми, методи, техніки та технології навчання, виховання та розвитку; кадровий потенціал, ресурси, БОС, здобувачі освіти.

Інформаційний блок 3. Керівник: менеджер освітньої організації та його нові ролі.

Менеджер як людина, що займає керуючу посаду, наділена повноваженнями і приймає їх у межах рішення за певними видами діяльності організації. Мистецтво управління закладом ЗСО і вміння його керівника залежать від розуміння змін та пристосовуватися до них, ефективного застосовувати методики і практику управління на основі врахування особливостей власного характеру, особливостей підготовки підлеглих до упровадження нового змісту освіти, особливостей упровадження ДСБСО в окремому закладі.

Менеджер організації, спільні та відмінні ознаки їх управлінської діяльності. Ролі менеджерів в організації залежать від формальної влади та статусу керівника.

Міжособові ролі менеджера: головний керівник – символічний голова, в обов'язки якого входить виконання звичайних дій керівника (прийом відвідувачів, участь у церемоніях тощо); лідер – відповідає за наймання, навчання та мотивацію працівників; пов'язуюча ланка – забезпечує зовнішні контакти (листування, участь в нарадах на виїзді тощо); той, хто приймає інформацію, – розшукує і отримує різну інформацію (обробка пошти, особисті контакти, поїздки тощо).

Інформаційні ролі: той, хто приймає інформацію, – розшукує і отримує різну інформацію (обробка пошти, особисті контакти, поїздки тощо); той, хто розподіляє інформацію, – передає отриману інформацію членам організації; представник – передає інформацію для зовнішніх контактів організації, діє як експерт.

Ролі, пов'язані з прийняттям рішень: підприємець – шукає можливості для удосконалень, ініціює нове, забезпечує його реалізацію; той, хто усуває порушення, – забезпечує коригування курсу дій у випадку виникнення відхилень від планів; той, хто розподіляє ресурси, – розподіляє в межах своєї компетенції

ресурси організації (розробка бюджетів); той, хто проводить переговори, – представляє організацію на зовнішніх переговорах.

Керівник НУШ має володіти означеними вище ролями та змінювати їх для себе, передавати (делегувати), за потреби, окремі ролі іншим працівникам. Спільні та відмінні ознаки якостей сучасного менеджера залежать від аналізу функціонального забезпечення реалізації завдань управління закладом ЗСО.

Серед нових трудових функцій керівника відповідно до професійного стандарту: забезпечення стратегічного управління розвитком закладу освіти; забезпечення управління якістю освітньої діяльності; забезпечення партнерської мережевої взаємодії; організація безпечного здорового освітнього середовища; забезпечення власного безперервного професійного розвитку. Кожна функція характеризує низку професійних компетентностей керівника, які необхідно спрямувати на ефективне управління закладом нового типу, що потребує використання продуктивних механізмів щодо реалізації нових управлінських і освітніх технологій.

Психологічна готовність керівників закладів ЗСО до змін, за О. Бондарчук, передбачає: сукупність мотивів, в яких відображено цінності самоактуалізації, гуманістичну спрямованість, орієнтацію на професійне самовдосконалення; сукупність психологічних знань щодо особливостей управлінської діяльності в умовах змін; сукупність вмінь та навичок застосування психологічних знань у практиці управлінської діяльності; якості, значущі для діяльності в умовах змін – креативність, толерантність до невизначеності тощо.

Основними ознаками сучасного менеджменту є демократичний тип управління, партисипативність, автономія в усіх її проявах, розвиток освітніх брендів, академічна доброчесність, націленість на якісні освітні послуги, академічна свобода педагогічних працівників, активна участь громади у розвитку закладу освіти, безпечне середовище, соціальне партнерство.

Відповідно до освітньої реформи в умовах упровадження ДСБСО змінюється функціонально-організаційна структура закладу ЗСО.

Вправа за представленим текстом.

Функціональний підхід до управління закладом освіти знаходиться в органічному взаємозв'язку з іншими підходами: ситуативним, системним, поведінковим, інформаційним тощо та передбачає педагогічну доцільність їхньої інтеграції.

Завдання: продумайте та схарактеризуйте сутність управління за функціями в НУШ; укладіть матрицю управління упровадженням ДСБСО за взаємоузгодженими функціями управління закладом та трудовими функціями керівника.

Підсумок. Реалізація положень ДСБСО на адаптаційному циклі вимагає подальшого розвитку професійних компетентностей керівників та оволодіння ними управлінськими інноваціями і нововведеннями на основі організаційного розвитку та управління змінами в освітніх організаціях.

Отже, подальший поступ освітньої реформи та подолання бар'єрів інновацій у закладах ЗСО як відкритих педагогічних системах, що змінюються,

неможливий без фахового психологічного супроводу освітніх інновацій інструментами сучасного освітнього менеджменту.

Рекомендуємо опрацювати

Афанасьєва Т., Бабко Т. та ін. Особливості управлінської діяльності в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти. URL: <https://znayshov.com/FR/16167/714-41-57.pdf> (дата звернення: 20.04.2024).

Карамушка Л. М. Напрямки, ресурси та умови організаційного розвитку: порівняльний аналіз освітніх організацій традиційного та інноваційного типів. *Актуальні проблеми психології* : зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ : А.С.К., 2011. Т 1. Вип. 30. С. 161–168. URL: https://lib.iitta.gov.ua/2295/1/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%BC%D1%83%D1%88%D0%BA%D0%B0_30.pdf (дата звернення: 18.04.2024).

Концептуальна модель і технологія психологічної підготовки керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін / за наук. ред. О. І. Бондарчук. Київ, 2014. 48 с.

Мариновська О. Я. Педагогічна інноватика. *Менеджмент інновацій*: навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2019. 504 с.

Спільні цінності – продуктивна школа. 2018. URL: <https://nus.org.ua/view/spilni-tsinnosti-produktyvna-shkola/> (дата звернення: 18.04.2024).

3.2. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕФОРМИ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ТА ДОКУМЕНТУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

*Автор: Микола ЛЮШИН,
кандидат педагогічних наук,
методист кабінету
освітнього адміністрування
Рівненського ОІППО*

*Складність полягає не в
прийнятті нових ідей, а у відмові
від старих стереотипів.
Джон Мейнард КЕЙНС*

Мета заняття: науково-методичний супровід підготовки керівників, заступників керівників закладів загальної середньої освіти до повноцінної реалізації реформи «Нова українська школа», підвищення управлінського потенціалу керівних кадрів системи освіти через використання у практичній

діяльності засад реформи Нової української школи та документаційного менеджменту.

Завдання:

- дослідити нормативно-правові основи практичної реалізації масштабної реформи загальної середньої освіти «Нова українська школа»;
- схарактеризувати вимоги сучасних стандартів документування управлінської інформації закладу загальної середньої освіти (далі – ЗСО), особливості організації електронного документообігу;
- висвітлити роль керівника (заступника керівника) закладу освіти в перезавантаженні реформи Нової української школи (далі – НУШ) та налагодженні оптимального документаційного супроводу освітнього й управлінського процесів.

Прогнозування очікуваних результатів: **дерево очікувань** – послуговуємося стікерами самоклеючими (ілюстрація) або визначаємо усно.

НУШ – школа якості: обмін думками.

Робота в групах, метод «світове кафе».

Час – 15 хв.

Мета: з'ясувати сутність реформи загальної середньої освіти «Нова українська школа».

Зміст. Створюємо чотири групи учасників відповідно до форм власності закладів ЗСО, що, залежно від засновників, можуть діяти як державні, комунальні, приватні, корпоративні.

Кожна група отримує завдання: на аркуші для фліп-чарту (кімнаті Zoom) окреслити одну з означених опцій реформи НУШ:

Група «Державні» – виклики, що стоять перед загальною середньою освітою.

Група «Комунальні» – чинники якісної загальної середньої освіти.

Група «Приватні» – мету та стратегію освітньої реформи.

Група «Корпоративні» – ключові компоненти формули нової української школи.

Робота в групах триває 4 хв. За сигналом учасники переходять по колу до іншої групи (зміна завдання), де вони впродовж 1,5–2 хв мають доповнити те, що вже напрацювали колеги. Зміна відбувається доти, доки команда не повернеться до свого аркуша із завданням.

Під час онлайн-занять зміни завдань між групами не відбуваються. Кожна група працює над власною темою впродовж 7 хв.

Презентація напрацювань. Спільне обговорення складних моментів.

Вправа «Аналіз кейсів».

Час – 15 хв.

Мета: схарактеризувати нормативно-правові аспекти реалізації реформи «Нова українська школа».

Зміст. Робота учасників у трьох групах, об'єднаних і названих за типами закладів: початкова школа (школа), гімназія, ліцей. Кожна група отримує свій кейс, ознайомлюється зі змістом відповідних чинних нормативно-правових актів та виконує завдання.

Група «Школа» – за кейсом «Закони України та урядові положення» (Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту», Положення про опорний заклад освіти, Положення про ліцей).

На основі запропонованих документів співставте поняття «якісна освіта» та «компетентнісний підхід». Зазначте не менше п'яти характеристик, які вказують на їхню взаємозалежність.

ВАЖЛИВО ПАМ'ЯТАТИ! У зв'язку з колізією (явною суперечністю) норм базового Закону України «Про освіту» і норм спеціального Закону України «Про повну загальну середню освіту» пріоритет у правозастосуванні мають норми спеціального Закону. Імплементація Закону України «Про повну загальну середню освіту» має завершитися **до 01 вересня 2024 року**.

Група «Гімназія» – за кейсом «Професійні стандарти» (за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Практичний психолог закладу освіти», «Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти»).

Поміркуйте, як впливає якісна і швидка зміна компетентностей на менеджмент фахового зростання педагогів. Обговоріть із колегами, як професійні стандарти запобігають ризикам необ'єктивного оцінювання професійних компетентностей працівників під час їхньої атестації та сертифікації.

ВАЖЛИВО ЗНАТИ! Міністерство освіти і науки України (далі – *МОН України*) розробило та організувало громадське обговорення (лютий–березень 2024 р.) проєкту нової редакції професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти, вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти». Мета ініціативи – приведення професійного стандарту до вимог законодавства у сфері кваліфікацій.

Група «Ліцей» – за кейсом «Державні освітні стандарти» (Державний стандарт початкової освіти, Державний стандарт базової середньої освіти, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти).

Спробуйте визначити спільні основні положення чинних державних освітніх стандартів. З'ясуйте, на яких ціннісних орієнтирах ґрунтується початкова та базова середня освіта. Якими, на вашу думку, мають бути засадничі норми профільної середньої освіти.

АКЦЕНТУЄМО УВАГУ!

Рис. Етапи реформи НУШ
(за вебресурсом НУШ: <https://tinyurl.com/yeme8ce5>)

Презентація робіт учасниками груп. Обговорення та висновки.

ІНФОРМАЦІЙНІ АКЦЕНТИ ТРЕНЕРА

Порядок документування управлінської інформації закладу освіти

Час – 2 хв.

Особливої ваги набувають знання загальних засад документування управлінської інформації закладу освіти, які унормовано Інструкцією з діловодства в закладах загальної середньої освіти (2018 р.) Відповідно на її підставі заклад освіти розробляє власну інструкцію, що затверджує керівник закладу.

Інструкція не містить переліку обов'язкової для закладів ділової документації. Натомість, МОН України листом-роз'ясненням від 03.10.2018 № 1/9-596 «Щодо застосування окремих положень Інструкції з діловодства у закладах загальної середньої освіти» пропонує взяти до відома Примірний перелік документів, що створюються під час діяльності закладів загальної середньої освіти, який містить 48 назв видів документів.

Інструкцією вперше було впорядковано вимоги до оформлення документів, що виготовляються за допомогою комп'ютерної техніки, а також передбачено можливість документування управлінської інформації лише в електронному вигляді за наявності відповідного технічного забезпечення. Наразі це стосується документів тимчасового (до 10 років включно) зберігання.

У 2022 р. з'явилася Інструкція з ведення ділової документації в закладах загальної середньої освіти в електронній формі, всі норми якої наберуть чинності через три місяці з дня припинення або скасування воєнного стану.

Із 1 березня 2024 р. діє ДСТУ 2732:2023 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять», затверджений наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ») від 25.05.2023 № 121 «Про прийняття національного стандарту та скасування національного стандарту».

Організації діловодства у закладі ЗСО керівник підпорядковує такі накази:

1. Про призначення відповідальної особи за організацію діловодства і контроль за своєчасним розглядом та проходженням документів у закладі.
2. Про призначення особи, відповідальної за архів закладу.
3. Про затвердження Положення про експертну комісію закладу та складу експертної комісії.
4. Про призначення відповідальної особи за адміністрування електронної освітньої інформаційної системи.

Серед службових документів закладу ЗСО в чеклісті (Google Документі) виокремлюємо такі:

- Статут закладу освіти.
- Паспорт закладу освіти.
- Штатний розпис закладу освіти.
- Освітня програма (наскрізна або на кожному рівні (циклі) повної загальної середньої освіти).
- Навчальна програма з навчального предмета (інтегрованого курсу).
- Річний навчальний план закладу освіти (один або декілька).
- Розклад навчальних занять.
- Правила внутрішнього розпорядку закладу освіти.
- Правила внутрішнього трудового розпорядку закладу освіти.
- Посадові інструкції працівників закладу освіти.
- Колективний договір.
- Інструкція з діловодства у закладі освіти.
- Положення про філію закладу освіти.
- Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти в закладі загальної середньої освіти.
- Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі освіти.
- Положення про учнівське самоврядування закладу освіти.
- Положення про заохочення і відзначення учнів закладу освіти.
- Положення про преміювання педагогічних та інших працівників закладу освіти.
- Положення про піклувальну раду.
- Стратегія розвитку закладу освіти.
- Річний план роботи закладу освіти.
- План підвищення кваліфікації педагогічних працівників на відповідний рік.
- Календарно-тематичні плани.
- Програма педагогічної інтернатури.
- Програма дослідно-експериментальної роботи на базі закладу освіти.
- Графік проведення засідань атестаційної комісії закладу освіти у 202_/202_ навчальному році.

Завдання для самооцінювання. Користуючись кольорами світлофора, позначте в комірках чекліста (Google Документа), які із запропонованих управлінських документів закладу ЗСО затверджують:

- засновник закладу освіти (уповноважений ним орган) – червоним;
- педагогічна рада – жовтим;
- особисто директор закладу ЗСО – зеленим.

Час – 4 хв.

Переглядаємо разом. Відеозапис «ТОП–10 змін ДСТУ 4163:2020: як тепер оформлювати документи» (KadroLIVE. 31.08.2021. № 66. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ZomqW8j47Ak>).

Час – 10:34.

Вправа «Оформляємо гриф погодження / схвалення документів».

Час – 3 хв.

Якщо документ погоджують / схвалюють іншим документом (листом, протоколом, актом тощо), то гриф погодження / схвалення складається зі слова **ПОГОДЖЕНО / СХВАЛЕНО** (без лапок), назви виду погоджувального / схвалювального документа в називному відмінку, його дати і номера.

Внутрішнє погодження оформляють шляхом проставляння візи, яка включає: особистий підпис, власне ім'я і прізвище посадової особи, яка візує документ, дату візування. У разі потреби може бути зазначена посада особи, яка візує документ.

Гриф погодження / схвалення документа розміщують нижче реквізиту «Підпис» на лицьовому або зворотному боці останнього аркуша документа, якщо місця для нього на лицьовому боці останнього аркуша не вистачає (п. 5.25 Національного стандарту України ДСТУ 4163:2020).

Приклад

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН
з англійської мови в 6–А класі
(вчителька Ольга КОСТЮКОВИЧ)

ПОГОДЖЕНО

*Протокол засідання методичного об'єднання
вчителів іноземних мов
04.09.2023 № 1*

ПОГОДЖУЮ

*Заступник директора з навчально-виховної роботи
Особистий підпис Власне ім'я **ПРИЗВИЩЕ**
06.09.2023*

Вправа «Оформляємо гриф затвердження документів».

Час – 3 хв.

Якщо документ затверджує посадова особа, гриф затвердження документа складається зі слова **ЗАТВЕРДЖУЮ** (без лапок), найменування посади, особистого підпису, власного імені, прізвища особи і дати затвердження.

Гриф затвердження розміщують у правому верхньому куті першого аркуша документа (п. 5.16 Національного стандарту України ДСТУ 4163:2020).

Приклад

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор ліцею № 12

Підпис Власне ім'я ПРИЗВИЩЕ

30.08.2023

ПЛАН РОБОТИ

**Рівненського ліцею № 12 Рівненської міської ради
на 2023/2024 навчальний рік**

СХВАЛЕНО

Протокол засідання

педагогічної ради ліцею № 12

28.08.2023 № 7

ЗАУВАЖТЕ! Якщо створений документ затверджено розпорядчим документом (рішенням, наказом) або документом колегіального органу (протоколом) юридичної особи, то гриф затвердження складається зі слова **ЗАТВЕРДЖЕНО** (без лапок), назви виду затверджувального документа в називному відмінку, його дати і номера.

Приклад

ЗАТВЕРДЖЕНО

Протокол засідання

педагогічної ради гімназії № 17

12.01.2024 № 3

ПЛАН ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

педагогічних працівників

**Рівненської гімназії № 17 Рівненської міської ради
на 2024 рік**

Техніка самооцінювання «Список «ТОП-8». Для аналізу власного сприйняття інформації укладіть перелік восьми обов'язкових вимог до грифа погодження / схвалення / затвердження службового документа.

Час – 3 хв

Практичне завдання.

Робота в чотирьох групах, названих за порами року «весна» – «літо» – «осінь» – «зима».

Час – 15 хв.

Зміст. Відповідно до чинної нормативної бази спроектуйте форму – склад реквізитів, структуру тексту – запропонованого службового документа (матеріали – папір А 4, ручки; час – 5 хв):

Група «Весна» – протоколу загальних зборів (конференції) колективу щодо розгляду річного звіту керівника про його роботу та виконання стратегії розвитку закладу ЗСО.

Група «Літо» – посадової інструкції секретаря (секретаря-друкарки) закладу освіти.

Група «Осінь» – наказу про організацію діяльності групи подовженого дня.

Група «Зима» – журналу реєстрації внутрішніх документів.

Презентація спікерами груп практичної роботи (на групу – до 2 хв).

ВАРТО СКОРИСТАТИСЬ!

Поради на щодень: варіанти відомостей про виконавця

– Горчак Ганна 066 360 22 14

або

Горчак 066 360 22 14

– Будько Микола 067 178 85 11, 050 362 29 81

– Прокопчук Оксана 067 506 74 89

Ткач Іван 066 240 34 24

Поради на щодень: відступи від межі лівого поля документа

– 10 мм – для початку абзаців у тексті;

– 90 мм – для реквізиту «Адресат»;

– 100 мм – для реквізиту «Гриф затвердження документа»;

– 125 мм – для розшифрування підпису в реквізиті «Підпис – Власне ім'я ПРІЗВИЩЕ».

Поради на щодень: не робимо відступ від межі лівого поля документа для реквізитів

– «Дата документа»;

– «Заголовок до тексту документа»;

– «Текст документа без абзаців»;

– «Відмітка про наявність додатків»;

– «Віза документа»;

– «Гриф погодження (схвалення) документа»;

– «Відомості про виконавця документа»;

– «Відмітка про ознайомлення з документом»;

– «Відмітка про виконання документа»;

– Найменування посади в реквізиті «Підпис».

ВАЖЛИВО ПАМ'ЯТАТИ!

Методичні поради «Номенклатура справ»

– 1 раз на рік – складати номенклатуру справ щороку;

– 20 грудня – уточнити номенклатуру справ не пізніше цієї дати;

– 5 років – погоджувати номенклатуру що п'ять років із держархівом або органом управління освітою, якщо немає змін у формі власності, структурі, функціях і характері роботи закладу освіти. Якщо зміни є, погоджувати невідкладно;

– 1 січня – увести в дію номенклатуру справ із цієї дати. Перед тим затвердити документ.

Висновки. Отже, нормативно-правові аспекти реалізації реформи НУШ та нові стандарти документування діяльності закладу ЗСО посідають одне з ключових місць у трансформації системи загальної середньої освіти, тому що:

а) розкривають сутність системи управлінської діяльності;

б) впливають на ухвалення виважених управлінських рішень, мотивацію колективу до професійного вдосконалення;

в) сприяють підвищенню якості освітніх і управлінських процесів.

«Якість – це коли все зроблено правильно, навіть, якщо ніхто не перевіряє», – переконував Генрі Форд.

Підведення підсумків роботи з означеної теми.

Що для вас було найбільш цінним на занятті (висловитися почергово трьома словами щодо досягнення очікуваних результатів).

Рекомендуємо опрацювати

Деякі питання документування управлінської діяльності : постанова Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 № 55, зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

ДСТУ 4163:2020. Уніфікована система організаційно-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів : національний стандарт України, затв. наказом Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (ДП «УкрНДНЦ») від 01.07.2020 № 144. URL: <https://www.kdu.edu.ua/Documents/DSTU41632020v1.pdf> (дата звернення: 12.03.2024).

Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року, схв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.12.2016 № 988-р, зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

Перелік типових документів, що створюються під час діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, інших установ, підприємств та організацій, із зазначенням строків зберігання документів, затв. наказом Міністерства юстиції України від 12.04.2012 № 578/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 17.04.2012 за № 571/20884, зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0571-12#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

План заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа, затв. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 № 903-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

Правила організації діловодства та архівного зберігання документів у державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затв. наказом Міністерства юстиції України від 18.06.2015 № 1000/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 22.06.2015 за № 736/27181, зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0736-15#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

Про внесення змін у додатки до наказу Державної служби якості освіти України від 29.03.2021 № 01-11/25 «Про забезпечення проведення інституційних аудитів закладів загальної середньої освіти» : наказ Державної служби якості освіти України від 08.09.2021 № 01-11/58. URL: <https://sqe.gov.ua/law/nakaz-derzhavnoi-sluzhbi-yakosti-osviti-64/> (дата звернення: 13.03.2024).

Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року. URL: <https://cutt.ly/Bw24rjX6> (дата звернення: 13.03.2024).

Типове положення про експертну комісію державного органу, органу місцевого самоврядування, державного і комунального підприємства, установи та організації, затв. наказом Міністерства юстиції України від 19.06.2013 № 1227/5, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 25.06.2013 за № 1062/23594, зі змінами. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1062-13#Text> (дата звернення: 12.03.2024).

3.3. НОРМАТИВНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

(загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

***Автор:** Лариса МЕРКОТАН,
директор Рівненського ліцею № 18
Рівненської міської ради*

Мета: окреслити компетентнісний потенціал Державного стандарту базової середньої освіти та проаналізувати шляхи його реалізації.

Для чого потрібні стандарти?

Законодавство в сфері освіти України вимагає неупередженого та об'єктивного оцінювання результатів навчання здобувачів освіти, фахової діяльності педагога, освітньої діяльності закладу освіти.

Інтерактивна бесіда: порівняння нормативного оцінювання (сформована в спільноті норма) та оцінювання на основі критеріїв (порівняння зі стандартом, незалежний аудит).

Висновок. Об'єктивність та неупередженість в оцінюванні досягнутих результатів полягає у їхньому порівнянні зі стандартом (у нашому випадку з Державним стандартом базової середньої освіти – робочим документом керівника закладу ЗСО).

Чому складно реалізувати компетентнісний підхід?

У Державному стандарті базової середньої освіти *(далі – ДСБСО)* компетентність визначена як «динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, навичок, умінь, інших особистісних якостей, що визначають здатність особистості успішно провадити професійну або подальшу навчальну діяльність. Згідно зі світовим досвідом компетентність розуміється як інтегрований результат освіти особистості». Формулу компетентнісного підходу визначають як цілісний процес здобуття знань, їхнього застосування та набуття власного досвіду, осмислення цього досвіду та вироблення власних ставлень, формування особистісних цінностей.

Зауважу, що за сім років пілотування нової української школи я впевнено можу стверджувати, що не тільки дізналася, що таке компетентнісний підхід в освіті, а й систематично практикую його, та, головне, виробила власне ставлення до цього інструменту, переконана в його дієвості та ефективності. Означене переконання далось мені та моїм колегам нелегко – через помилки, невдачі та успіхи. Однак наша внутрішня переконаність дає сили продовжувати пілотування, розвиватись та рухатись уперед.

Складність процесу полягає у тому, що компетентності не навчиш. Це привласнення знань, особисте володіння навичкою та особистісна переконаність, особисто сформоване ставлення.

По-перше, повноцінне формування компетентності можливе лише за умови системної роботи, одночасно з такими трьома складовими:

- без фундаменту знань діяльність перетвориться на розвагу і не набуде цінності;
- без діяльності, застосування, практики знання перетворюються на зайвий баласт і зникнуть, не перетворившись на інструмент досягнення успіху;
- без сформованих ставлень знання не стануть важливими, вартісними, а діяльність втратить сенс.

По-друге, ми добре вміємо «давати» знання учням, але формування їхньої дієздатності, створення умов для набуття досвіду та розвиток ставлень поки виглядає фрагментарним, несистемним, з поодинокими успішними кейсами.

Висновок. Отже, найбільш проблемним аспектом реалізації компетентнісного підходу є створення особливих умов (освітнього середовища, навчального контенту, методики навчання), які дозволять оцінити не тільки знаннєвий компонент результатів навчання, визначених у ДСБСО, а й способи мислення, діяльності, особисті якості, погляди та вміння, що є складовими компетентності.

У чому новизна змісту освіти, визначеному в Державному стандарті базової середньої освіти?

Новий зміст освіти презентує сьогодні Державний стандарт базової середньої освіти, який разом із Державним стандартом початкової освіти є, на мою думку, найреволюційнішим документом в історії сучасної української освіти, оскільки вперше передбачає не номінальне, а реальне, інструментальне забезпечення компетентнісного підходу до навчання.

Пропоную розглянути у ДСБСО маркери, що дозволяють нам реалізувати компетентнісний підхід, який ґрунтується на діяльнісному, особистісно орієнтованому підходах, академічній свободі вчителя та автономії закладу ЗСО.

На що важливо звернути увагу?

– Державний стандарт визначає вимоги до обов’язкових результатів навчання учнів на рівні базової середньої освіти, загальний обсяг їхнього навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст базової середньої освіти.

– Державний стандарт є основою для розроблення типових освітніх програм, а також інших освітніх програм згідно з вимогами, передбаченими статтею 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту».

– Базова середня освіта має такі цикли, як адаптаційний (5–6 класи) та базового предметного навчання (7–9 класи), що дають змогу враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку і потреби учнів, а також забезпечити просування індивідуальними освітніми траєкторіями.

Вимоги до обов’язкових результатів навчання визначено на основі компетентнісного підходу. Зокрема, у пункті 22 статті 1 Закону України «Про освіту» результати навчання визначені як «знання, вміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші якості особистості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, виміряти й оцінити та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми чи її компонентів».

11 ключових компетентностей, 11 наскрізних умінь для 9 освітніх галузей. Для кожної галузі визначено знання, вміння та ставлення.

Важливо, що вперше водночас із базовими знаннями визначено також внесок кожної освітньої галузі у формуванні ключових компетентностей. Загальні результати навчання об’єднані у групи, які ми можемо бачити у свідоцтвах досягнень. Звернемо увагу на те, що результат навчання описано у формі дієслова у третій особі, що спонукає нас перевірити не так знання, які здобув учень, як вміння їх застосувати у навчальній діяльності.

Орієнтири для оцінювання – це і є критерії, на основі яких ми перевіряємо сформованість ОРН та на основі яких учитель будує свою діяльність на уроці. Керівнику ці орієнтири допоможуть здійснити моніторинг сформованості ключових компетентностей та наскрізних умінь.

Похідні документи:

Модельні навчальні програми, які визначають послідовність досягнення ОРН. На їхній основі вчителі укладають свою навчальну програму, та, використовуючи право на академічну свободу, визначають кількість годин та порядок вивчення тем, варіативність навчального матеріалу та інструменти оцінювання результатів навчання.

Освітня програма закладу загальної середньої освіти, розроблена на основі Типової освітньої програми, відповідно до частини третьої статті 11 Закону України «Про повну загальну середню освіту», наказу МОН України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти». Документ повинен:

- відповідати структурі Типової освітньої програми та визначеним нею вимогам до осіб, які можуть розпочати навчання за освітньою програмою закладу освіти;

- визначати (в обсязі не меншому ніж встановлено Типовою освітньою програмою) загальний обсяг навчального навантаження на адаптаційному циклі та циклі базового предметного навчання (в годинах), його розподіл між освітніми галузями за роками навчання;

- містити навчальний план, що ґрунтується на одному з варіантів типових навчальних планів Типової освітньої програми і може передбачати перерозподіл годин (у визначеному обсязі) між обов’язковими для вивчення навчальними предметами (крім української мови та фізичної культури) певної освітньої галузі, які можуть вивчатися окремо та/або інтегровано з іншими навчальними предметами;

- містити перелік модельних навчальних програм, що використовуються закладом освіти в освітньому процесі, та/або навчальних програм, затверджених педагогічною радою, що мають містити опис результатів навчання учнів із навчальних предметів (інтегрованих курсів) в обсязі не меншому, ніж встановлено відповідними модельними навчальними програмами;

- опис форм організації освітнього процесу та інструментарію оцінювання.

Акценти: конструктор навчальних планів, їхня варіативність.

Важливим інструментом моделювання індивідуальності кожного закладу є також опис форм організації освітнього процесу та інструментів, видів та процедур оцінювання.

Презентація досвіду роботи

На прикладі роботи у нашому ліцеї проаналізую спроби реалізувати новий зміст освіти, передбачений у ДСБСО.

ДСБСО та Типова освітня програма – логічні, зрозумілі та продуктивні документи.

Нормативно-правова база та супровід у вигляді методичних рекомендацій, листів тощо – суперечливі та надаються невчасно (грифування програм, рекомендації щодо оцінювання).

Підручники, створені до модельних навчальних програм, переважно не відповідають їхньому компетентнісному змісту, а нові, інноваційні підручники не набувають достатньої популярності для здійснення державного замовлення.

Сьогодні, на нашу думку, головними дієвими особами, які здатні забезпечити новий зміст освіти, є вчитель і керівник закладу ЗСО.

Учителі, укладаючи навчальні програми на основі модельних, намагаються балансувати між академічною свободою та відсутністю необхідних матеріалів компетентнісного характеру, наповнюють свої програми діяльнісним змістом, переосмислюють філософію оцінювання. Зважаючи на це, намагаємося консультувати та допомагати.

Учителі базової школи знають, які форми та методи роботи відповідають компетентнісному підходу, адже у ліцеї означена тема є пріоритетною, пройдено багато курсів, прослухано чимало вебінарів. Переважна більшість педагогів розуміє важливість цих методів, проте, за нашими спостереженнями, лише третина вчителів застосовує їх та щоденно практикує. Зважаючи на це, ми практикуємо проведення тренінгів як діяльнісної форми швидкого опанування необхідної навички. Розробляємо їх самотужки, вчимо групу педагогів, які потім проводять тренінги у своїх професійних спільнотах. Тематами таких тренінгів стало формувальне оцінювання, розробка компетентнісних завдань, діяльнісний

підхід тощо. Такий досвід сформував у ліцеї потужну групу експертів та сертифікованих тренерів.

Нове освітнє середовище у класних кімнатах базової школи, яке сприятиме реалізації нового змісту освіти, поки повноцінно створити не вдається, хоча маємо непогане забезпечення ІКТ, однак шкільні меблі, дидактика – застарілі.

Переконана, що роль керівника та адміністрації у реалізації компетентнісного змісту освіти в закладі може стати провідною за умови їхньої переконаності у важливості справи, виявлення лідерства, стратегічного бачення, вміння мотивувати та надихати.

Укладання освітньої програми, де прослідковується індивідуальність закладу, використання варіативності, вибір перспективних модельних програм, цікавих інтегрованих курсів – це фундамент оновлення змісту освіти. Заміна вивчення стану викладання предмета у плануванні на моніторинг сформованості ключових компетентностей та наскрізних умінь, нова процедура самооцінювання діяльності закладу, зміна підходів до спостереження за навчальним заняттям тощо поступово змінює освітній ландшафт закладу, формує нову траєкторію руху. Звичайно існує чимало труднощів, зокрема щодо введення міжгалузевих інтегрованих курсів, фінансування змін освітнього простору, інструментів вимірювання компетентностей та наскрізних умінь тощо.

Аналіз документів, розроблених у ліцеї, що демонструють системний підхід до реалізації компетентнісного потенціалу ДСБСО:

- стратегія розвитку ліцею на 2021–2027 н.р.;
- самооцінювання освітньої діяльності ліцею за напрямом «Система оцінювання здобувачів освіти»;
- моніторинг сформованості екологічної ключової компетентності (наказ, програма моніторингу, результати моніторингу);
- приклади укладених педагогами навчальних програм.

Обговорення кейсів «Формувальне оцінювання» та «Екологічна компетентність»

Рефлексія.

Підведення підсумків.

3.4. МОНІТОРИНГ ВИМІРЮВАННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ, ОСВІТНІХ ВТРАТ ТА ЇХНЄ ПОДОЛАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

(загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

*Автор: Ігор ОПОЛЬСЬКИЙ,
завідувач кабінету ЗНО
та моніторингу якості освіти,
старший викладач кафедри педагогіки
й освітніх інновацій Рівненського ОІППО*

Мета заняття: розглянути суть, причини, наслідки та шляхи подолання освітніх втрат, формування аналітичної культури управлінців щодо подолання втрат в освіті на локальному рівні, підвищення мотивації учнів до подолання прогалин у навчанні.

Завдання:

– опрацювати матеріали Українського центру оцінювання якості освіти щодо наукових підходів у трактуванні термінів про втрати в освіті, розглянувши суть понять «освітні втрати», «навчальні втрати», «навчальні розриви» та причини їх виникнення;

– дослідити офіційні дані доказової педагогіки, проаналізувавши статистичні матеріали УЦОЯО щодо навчальних втрат та поглиблення

навчальних розривів в освітньому процесі на основі даних загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти (2018, 2021 роки) та міжнародного дослідження якості освіти PISA (2018, 2022 роки);

– розглянути стратегію взаємодії адміністрації закладу освіти педагогами, учнями, батьками щодо подолання освітніх втрат, а також шляхи підвищення мотивації дітей до подолання втрат у навчанні.

I. Опрацювання матеріалів посібника Українського центру оцінювання якості освіти «*Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання*» (автори: Ганна Бичко, Василь Терещенко, науковий консультант Тетяна Вакуленко).

У 2020 році, із початком пандемії COVID-19, світ зіткнувся із ситуацією, коли одне з базових прав людини – право на освіту – виявилось під загрозою. Обставини пандемії COVID-19, а згодом широкомасштабної військової агресії росії спричинили появу в науковій літературі та публіцистичних джерелах низки термінологізованих «новотворів», як-от «*освітні втрати*», «*втрати в навчанні*», «*освітні розриви*», «*прогалини в навчанні*» тощо. Їх уживання часто було несистемним, нетермінологічним, що, безперечно, не сприяло належному комунікуванню дійсно складної проблеми задля пошуку шляхів її ефективного розв’язання. Ці поняття **НЕ ТОТОЖНІ !!!**

Оцінити наслідки такого тривалого порушення освітнього процесу в Україні наразі *дуже складно*:

– свого часу не було накопичено достатньо об’єктивних «доковідних» даних про якість вітчизняної освіти (PISA-2018 (15-річні підлітки) і загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти 2018 та 2021 років (випускники початкової школи));

– неможливість проведення повноцінних освітніх вимірювань в умовах повномасштабної війни (наприклад, восени 2022 року Україні вдалося провести основний етап чергового циклу дослідження PISA, однак у ньому змогли взяти участь лише 15-річні підлітки із 18 регіонів країни з-поміж 27, тобто відсутні дані щодо третини регіонів).

Стверджуючи про *освітні втрати*, більшість дослідників зосереджують свою увагу на *втратах у навчанні* (learning losses), що пов’язані з когнітивними навичками учнів, прогалинами в знаннях, недосягненням учнівством очікуваних результатів навчання, що визначені освітніми програмами тощо.

Зосередження саме на навчальному компоненті освіти зрозуміле:

– по-перше, цей аспект підлягає об’єктивному вимірюванню,
– по-друге, навчальні втрати можуть мати найбільш відчутні наслідки як на рівні індивіда, так і на рівні суспільства.

Водночас з огляду на те, що освіту в Україні розуміють як єдність навчання, виховання, розвитку й соціалізації особистості (Закон «Про освіту»), втрати в освіті не варто ототожнювати лише з навчальними втратами. У широкому сенсі *освітні втрати* означають *втрату можливостей* для всебічного розвитку учнів – інтелектуального, соціального, емоційного, психологічного тощо. Відповідно видається доцільним у межах родового поняття «освітні втрати» умовно виділити три взаємопов’язані компоненти:

- навчальні втрати (у розумінні втрати знань, умінь, навичок, ставлень тощо);

- виховні втрати;
- зниження темпу розвитку особистості.

У науковій літературі є значна кількість підходів до визначення навчальних втрат:

- втрата знань і навичок або відхилення в академічному прогресі учня, що найчастіше пов'язано з *перервою* у формальній освіті, пропусками занять тощо;

- втрата *здобутих раніше* знань, коли учні, які досягли певного прогресу в навчанні, погіршують свою успішність (найчастіше це пов'язано з тимчасовою (нетривалою) перервою у формальній освіті, наприклад, літніми канікулами та ін.);

- різниця між тим, *чого навчився учень*, тобто досягнутим ним академічним прогресом, і тим, *чого учень мав би навчитися* на певному етапі свого навчання, наприклад, у певному віці, на рівні певному етапі свого навчання, наприклад, у певному віці, на рівні певного класу тощо.

Отже, **навчальні втрати** – *будь-які втрати знань, умінь, навичок та/або уповільнення чи переривання академічного прогресу через паузи в навчанні конкретного учня.*

Терміном «навчальні розриви» позначають значну та стійку різницю в академічній успішності між різними групами (категоріями) учнівства.

Найчастіше навчальні розриви спостерігаються між такими категоріями:

- учнями з родин із вищими й нижчими доходами;
- хлопцями та дівчатами;
- тими, хто проживає й навчається в місті та селі;
- іммігрантами та автохтонами, а також між учнями з країн із вищим і нижчим доходами тощо.

Зважаючи на викладене вище, **навчальні розриви** – *значна та стійка різниця в академічній успішності між різними групами (категоріями) учнівства.*

Дослідження, які були проведені після початку пандемії, доводять, що *закриття шкіл і перехід унаслідок цього на дистанційне навчання спричинили суттєві навчальні втрати*, але водночас значно *посилили й навчальні розриви*. Так, дослідники Центру глобального розвитку (Center for Global Development), проаналізувавши 40 емпіричних досліджень, здійснених у різних країнах на тему навчальних втрат, дійшли таких висновків: більшість досліджень виявили, що учні знають менше ніж до пандемії (зокрема, це стосується і країн із розвинутою економікою, як-от: Нідерланди, Бельгія, Німеччина, Швейцарія, Велика Британія та США, де учні мали кращий доступ до технічних ресурсів.

В Україні втрати в навчанні учнівства пов'язані не лише з карантинном 2020–2021 років, а й із повномасштабною війною:

- проживання на тимчасово окупованих територіях;
- проживання в зоні активних бойових дій;
- зміна місця проживання;
- руйнування закладів освіти;
- повітряні тривоги;

- відімкнення електроенергії.

Наразі неможливо визначити, як кожен із означених вище чинників впливає на якість освіти та до яких навчальних втрат він призведе, однак деякі аналогії, хай і відносні, в історії можна знайти:

- Akbulut-Yuksel – психічне та фізичне здоров'я вже в дорослих;
- ДСВ – менший заробіток навіть через 40 років після її закінчення.

Як вимірювати навчальні втрати?

Дані, яким володіє Україна на **квітень 2024 року**:

- **початкова школа: скасовано ДПА**; дані моніторингового дослідження 2018 року; дані моніторингового дослідження 2021 року;
- **базова школа: скасовано ДПА**; дані загальнодержавного моніторингового дослідження у закладах ЗСО (учні 6 та 8 класів: українська мова, математика), ДСЯО;
- **старша школа: скасовано ДПА**; дані PISA–2018; дані PISA–2022 (05 грудня 2023 року).

Когнітивні вимірювання мають бути доповнені анкетуванням. Такі опитування можуть розповісти про те, із якими проблемами мали справу ті чи інші учасники освітнього процесу; як дистанційне навчання вплинуло на мотивацію учнів до навчання; які онлайн-ресурси та платформи є найзручнішими для здійснення відділеного навчання тощо. Ці дослідження змальовують реалії шкільного життя в умовах дистанційного навчання та можуть бути корисними для вдосконалення його організації, однак вони жодним чином не є джерелом даних про рівень навчальних втрат.

Отже, щоб мати уявлення про успішність учнівства на різних рівнях освіти й мати змогу вимірювати навчальні втрати (по суті, як і навчальний поступ / прогрес), потрібна цілісна система освітніх вимірювань із використанням стандартизованих інструментів. Такі вимірювання повинні проводитися *регулярно* та *на різних рівнях* – від загальнодержавних досліджень до вимірювань на рівні місцевих громад та/або окремих шкіл.

Ця система має включати, зокрема:

- стандартизовані тестування на всіх або щонайменше на ключових етапах навчання;
- довготривалі загальнодержавні моніторинги якості освіти на репрезентативних вибірках;
- локальні моніторинги успішності окремих категорій учнівства в опануванні окремими предметами, розділами освітніх програм тощо;
- централізовані онлайн-платформи для вимірювання навчальних втрат і надолуження навчального матеріалу.

Серед заходів, які можна розглядати як потенційні для подолання навчальних втрат в Україні, варто виокремити такі:

- другорічництво;
- навчання під час канікул;
- репетиторство за державний кошт;
- створення інтеграційних класів;
- перегляд та адаптація освітніх програм;

- розроблення додаткового контенту з ключових навчальних тем;
- розроблення додаткового якісного освітнього контенту, акцентованого на темах, що потребують надолуження;
- методична підготовка вчителів до роботи з учнями, які мають навчальні втрати;
- посилення шкільної автономії та взаємодії й співпраці вчительства.

II. Офіційна аналітика доказової педагогіки щодо навчальних втрат та поглиблення навчальних розривів в освітньому процесі на основі даних загальнодержавного зовнішнього моніторингу якості початкової освіти (2018, 2021 роки) та міжнародного дослідження якості освіти PISA (2018, 2022 роки).

2.1. Початкова школа (ЗЗМЯПО).

Підтверджує поглиблення навчальних розривів унаслідок пандемії також порівняння результатів першого та другого циклів ЗЗМЯПО, які було проведено відповідно у 2018 та 2021 роках. Отримані дані доводять, що:

- за три роки, що минули після першого циклу, **рівень читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи знизився**: із читання різниця середнього бала становить 3,9 бала, а з математики – 3,1;

- на 3,7% збільшилася частка учнів, які **не подолали базового порогу в оволодінні математичною та читацькою компетентностями**;

- середній бал хлопців із математики на 4,6 бала вищий за відповідний показник дівчат, при цьому результат хлопців за три роки суттєво не змінився, натомість **результат дівчат зменшився у 2021 році порівняно з 2018 роком на 5,9 бала**;

- із **читання дівчата продемонстрували вищі результати**, порівняно з хлопцями, однак середній бал, отриманий у 2021 році на тестуванні із читання хлопцями порівняно з 2018 роком, істотно не змінився, натомість **результат дівчат зменшився більш ніж на 5 балів**;

- суттєво **різняються результати із читання та математики учнів, які навчаються у звичайних школах**, та їхніх однолітків із гімназій, ліцеїв і спеціалізованих шкіл, при цьому середній бал учнів зі звичайних шкіл за три роки знизився, а результати учнів з інших типів закладів освіти суттєво не змінилися;

- тривале навчання поза закладом освіти негативно позначилося на рівні сформованості читацької та математичної компетентностей: різниця в середніх балах учнів, які навчалися віддалено 3-4 місяці, порівняно із середніми балами тих їхніх ровесників, які навчалися в такому форматі менше одного місяця, становить 6,9 бала із читання та 7,6 бала з математики.

2.2. Базова школа. Дослідження ДСЯО у середовищі учнів 6 та 8 класів з української мови та математики.

Загальні висновки:

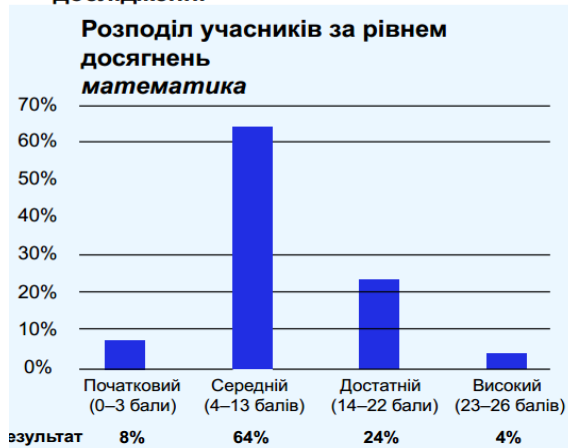
1. Більшість учнів 6-х та 8-х класів закладів ЗСО виконали завдання на «середньому рівні» (набрали від 15% до 50% тестових балів);

2. Учні краще впоралися із завданнями когнітивного виміру «Знання», ніж «Міркування»;

3. Успішність виконання завдань із математики та української мови пов'язана з деякими чинниками, зокрема статтю, місцем проживання і навчання, виконанням учнями домашніх завдань підтримкою і мотивацією учнів вчителями, соціально-економічними чинниками тощо.

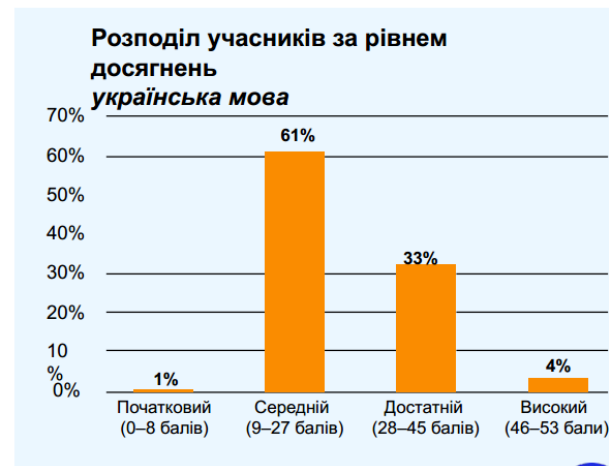
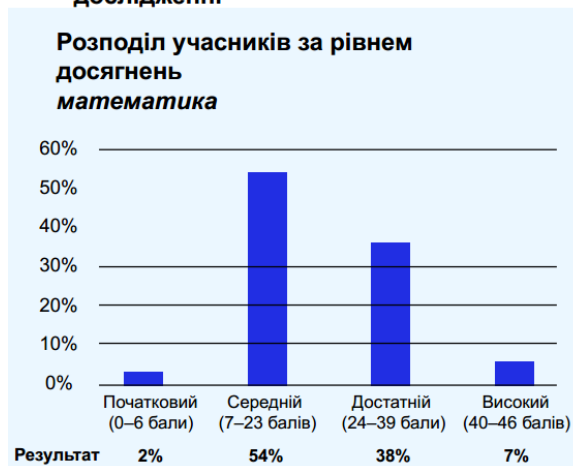
Рівень навчальних досягнень учнів 6 класів

за 4-рівневою шкалою, прийнятою в моніторинговому дослідженні

Рівень навчальних досягнень учнів 8 класів

за 4-рівневою шкалою, прийнятою в моніторинговому дослідженні

2.3. Базова та старша школа – 15-річні (PISA).

PISA-2022 вказала не лише на нижчий, ніж у середньому по країнах ОЕСР, рівень сформованості математичної, читацької та природничо-наукової грамотності українського учнівства, а й на масштаби навчальних втрат порівняно з 2018 р. За стандартами PISA, вони еквівалентні пів року навчання з природничо-наукових дисциплін, одному року навчання з математики та двом рокам – із читання.

PISA-2022 підтвердила наявність значних гендерних розривів у галузі читання та математики серед українського учнівства. У читанні хлопці відстають від дівчат на понад рік навчання (як і у 2018), але випереджають їх на 10 балів з математики (на 7 у 2018). Хоча гендерний розрив із читання трохи скоротився,

однак відбулося це лише тому, що результати дівчат знизилися сильніше, ніж результати хлопців.

Найбільш помітною є різниця в результатах учнів, які мешкають у сільській місцевості та великих містах: різниця в балах з математики цих категорій українських 15-річних підлітків становить 92 бали, що за стандартами PISA2022 еквівалентно більш ніж 4,5 року навчання.

Дані PISA поточного циклу, як і попереднього, виявили проблеми, пов'язані із забезпеченням українських закладів освіти необхідними ресурсами (матеріальними та людськими). Однак PISA послідовно доводить, що не лише наявність ресурсів, але й стратегії їх розподілу мають важливе значення, а тому потрібно докласти зусилля для того, щоб вони були доступними в достатній кількості там, де вони найбільш потрібні.

Результати українських учнів у всіх трьох галузях PISA є нижчими за середні показники по країнах ОЕСР: різниця порівняно із середніми значеннями для країн ОЕСР з математики становить 31 бал, із читання – 48, з природничо-наукових дисциплін – 35.

Із математики та природничо-наукових дисциплін ця різниця близька до еквівалента **півтора року навчання**, а із читання українські школярі відстають від своїх однолітків з країн ОЕСР **майже на два з половиною роки навчання**.

Різниця в балах у PISA відповідає певній мірі навчального прогресу, який учень може показати за певну кількість часу: рік, два чи більше. Раніше в PISA приймалося, що рік навчання «дорівнює» 30 балам. Тобто якщо учні однієї країни набрали в середньому на 30 балів більше за підсумками тестування в певній галузі, ніж учні якоїсь іншої країни, то можна було припустити, що учні першої країни мають перевагу в один рік навчання. Однак цей показник умовний і залежить від багатьох факторів, при цьому він може варіюватися від країни до країни, від року дослідження та інших факторів. Тобто міра в 30 балів не була й не є остаточною для всіх країн та всіх циклів дослідження.

У PISA-2022 мірою **одного року** визначено **20 балів**.

Володіння учнівством уміннями та навичками в кожній з предметних галузей можна інтерпретувати з погляду рівня сформованості відповідних умінь і навичок за шкалою PISA, де рівень 6 – найвищий, а рівень 1 (і нижчі) – найнижчий.

Рівень 2 – особливий, оскільки він співвідносний з базовим рівнем сформованості тієї чи тієї грамотності. Це рівень, на якому учні здатні виконувати завдання, що передбачають принаймні мінімальну підготовленість і спроможність мислити самостійно.

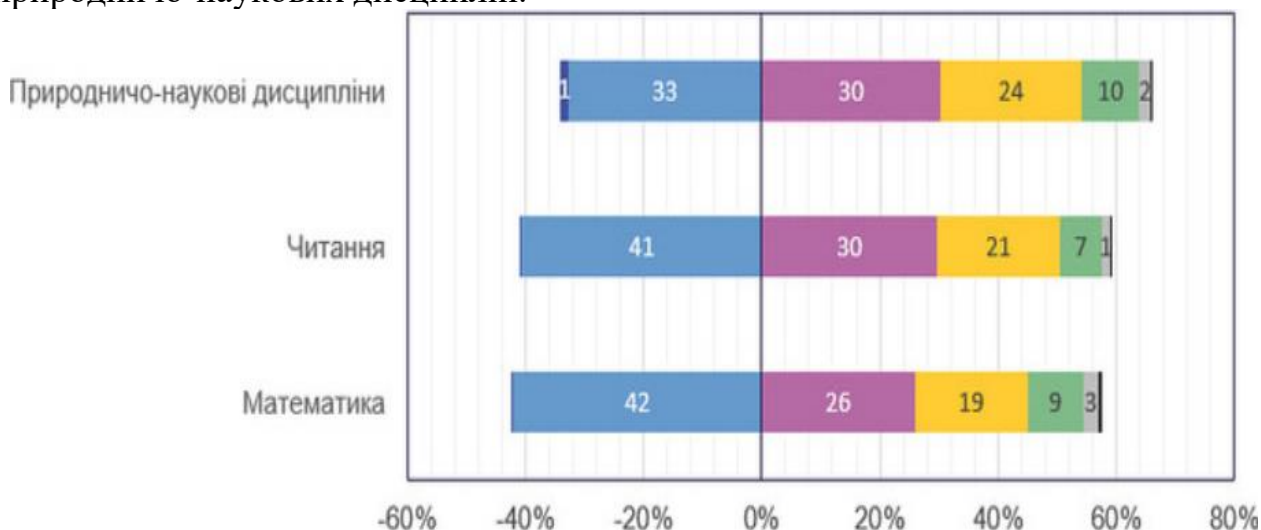
Рівні сформованості математичної, читацької та природничо-наукової грамотності PISA

Нижче рівня 1	Рівень 1	Рівень 2	Рівень 3	Рівень 4	Рівень 5	Рівень 6

В Україні багато 15-річних учнів не досягають базового рівня грамотності з математики, читання та природничо-наукових дисциплін, натомість лише незначна кількість підлітків засвідчує високий рівень грамотності принаймні в одній з галузей PISA.

Лише 58% українських учнів досягли базового рівня математичної грамотності, 59% – базового рівня читацької грамотності та 66% – природничо-наукової грамотності. Ці показники є гіршими за середні значення по країнах ОЕСР, де базового рівня сформованості математичної грамотності досягли 69% підлітків, читацької – 74% та природничо-наукової – 76%.

Частка найуспішніших учнів в Україні (тобто тих, які досягли рівнів 5 і 6 на предметних шкалах PISA) є незначною: 3% – у галузі математики та по 2% – у читанні й природничонаукових дисциплінах відповідно. У середньому по країнах ОЕСР цей показник вищий: 9% – з математики та по 7% – із читання та природничо-наукових дисциплін.

Україна взяла участь у двох циклах PISA–2018 та 2022, що уможливило зіставне вивчення результатів, однак з урахуванням того, що в циклі PISA–2022 нашу країну представляли 18 з-поміж 27 регіонів.

Успішність українських учнів та учениць у 2022 році погіршилася порівняно з показниками попереднього циклу (див. рис. 3): з **математики** результат знизився на 12 балів, з **природничо-наукових дисциплін** – на 19 балів, а із **читання** – на 38 балів.

Освітні втрати українського 15-річного учнівства в галузі читання можна оцінити майже двома роками навчання.

Рисунок 3. Тенденції в середній успішності з математики, читання та природничо-наукових дисциплін в Україні та країнах ОЕСР між циклами PISA 2018 р. та 2022 р.

Між 2018 та 2022 роками зросла також різниця в балах українських учнів з усіх трьох предметних галузей PISA порівняно із середніми балами учнівства по країнах ОЕСР. Найбільш помітним є збільшення розриву в галузі **читання**: у 2018 році – 21 бал, у 2022 – 48 балів (що є еквівалентом більш ніж двох років навчання). Варто водночас відзначити, що показники успішності для країн ОЕСР також знизилися з усіх трьох предметних галузей PISA порівняно із циклом 2018 року, щоправда, різниця в балах там усе ж є меншою, ніж в Україні.

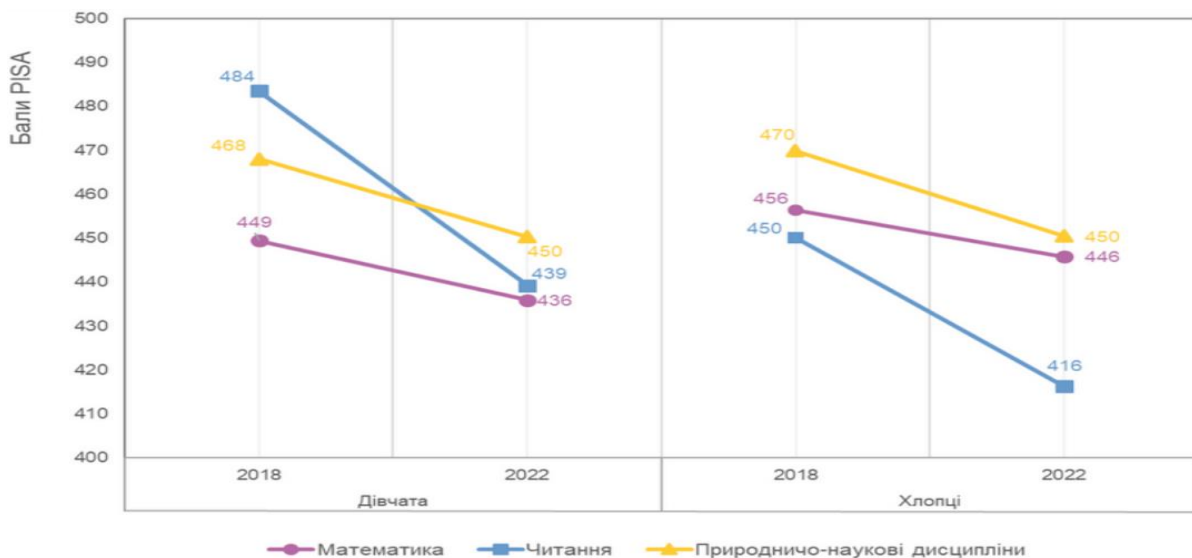

Рисунок 4. Тенденції між циклами PISA 2018 р. та 2022 р. в середній успішності 15-річних підлітків з математики, читання та природничо-наукових дисциплін в Україні, за статтю

III. Подолання навчальних втрат та навчальних розривів. Платформа «Всеукраїнська школа онлайн» (ВШО).

Шлях компенсації освітніх втрат (логіка моніторингового дослідження)

Діагностика

Аналіз та оцінка

План роботи з компенсації

Компенсація ОВ

Повторна діагностика

Як діагностувати навчальні втрати?

1. Визначити результати навчання, які підлягатимуть діагностиці.
2. Розробити (або дібрати) діагностичний інструментарій.
3. Провести діагностичну роботу.
4. Перевірити роботи та надати зворотний зв'язок учням щодо їх результатів.
5. Узагальнити результати щодо успішності виконання діагностичних робіт, визначити навчальні прогалини, утворити групи учнів, які мають схожі навчальні втрати.
6. Спланувати та провести роботу щодо компенсації навчальних втрат.
7. Провести повторну діагностику, проаналізувати динаміки.

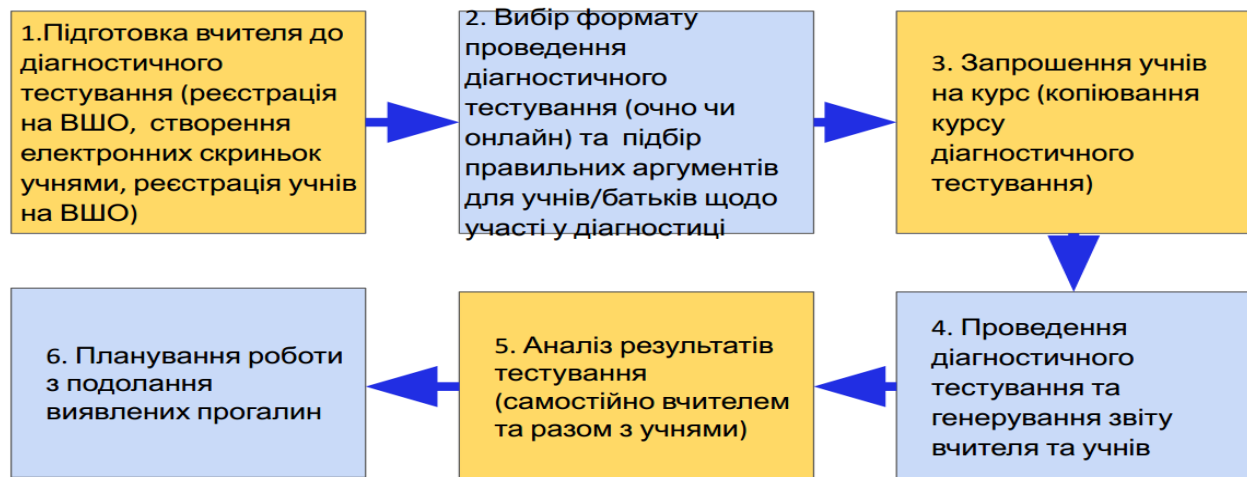
Діагностичний інструмент – тестові завдання ВШО:

1. Додатковий інструмент для вчителя, за допомогою якого можна виявити та надолужити прогалини у знаннях та вміннях учнів і учениць.
2. Відповідь на виклики – більше 3 років учні та учениці мають обмежений доступ до стабільного очного освітнього процесу.
3. Чи достатньо в учнів знань і вмінь для продовження навчання на наступному рівні середньої освіти, з огляду на те, що останні два роки вони могли мати обмежений доступ до освітнього процесу?
4. Діагностику розробили в межах ініціативи «Збереження доступу до шкільної освіти» від проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe).

Як працює інструмент?

1. На сайті ВШО вчитель проводить первинну діагностику (lms.e-school.net.ua).
2. Аналізує отримані результати первинної діагностики (звіти з результатами та графіками отримує автоматично).
3. Планує та організовує допомогу усім та/або окремим учням в опануванні тих навчальних тем, які не були засвоєні на достатньому рівні.
4. Проводить вторинну діагностику (завдання нові, але навчальні теми ті самі).
5. Працює індивідуально з тими учнями, які потребують додаткової підтримки.

Як скористатися діагностичними тестами?

Ролі освітян у процесі подолання навчальних втрат (адміністрація, вчителі, класні керівники), співпраця з батьками та учнями.

Управлінські функції керівника закладу освіти:

1. Організація інформаційно-роз'яснювальної роботи в колективі щодо причин, наслідків навчальних втрат та необхідності їх подолання.
2. Залучення батьків до співпраці, спрямування їх на організацію роботи зі здобувачами щодо необхідності подолання навчальних втрат. Підбір аргументів щодо проходження тестування з дотриманням принципів академічної доброчесності, зокрема:
 - зрозуміти сильні та слабкі сторони в навчанні;
 - визначити рівень, на якому засвоєні теми попередніх років навчання, виявлення з-поміж тем тих, над якими потрібно додатково попрацювати;
 - учням не варто боятись припуститись помилки, оскільки це діагностичний тест, а не контрольна робота. За результатами учні матимуть звіт про рівень знань та матимуть гіперпосилання на матеріали, які варто опрацювати.
3. Організація процесу проведення у виборі формату роботи (залежить від режиму роботи закладу).
4. Контроль за проведенням процесу подолання навчальних втрат.
5. Моніторинг процесу та результатів із подолання здобувачами навчальних втрат.

Функції вчителя (класного керівника) закладу освіти:

1. Організація інформаційно-роз'яснювальної роботи зі здобувачами щодо причин, наслідків навчальних втрат та необхідності їх подолання.
2. Залучення батьків до співпраці, спрямування їх на організацію роботи зі здобувачами щодо необхідності подолання навчальних втрат.
3. Підготовка вчителя до діагностичного тестування: реєстрація на сайті ВШО (доступ за посиланням: <https://lms.e-school.net.ua>) у статусі «вчитель» та активація профілю через електронну скриньку.
4. Сприяння у реєстрації учнів на платформі.

5. Запрошення учнів / учениць на курс.
6. Проведення діагностичного тестування та генерування звіту вчителя й учнів. Співпраця з учнями щодо визначення термінів виконання.
7. Стежить за виконанням завдань діагностичного тестування учнями.
8. Проводить повторне діагностичне тестування, опрацьовує результати.
9. У разі потреби працює індивідуально з окремими учнями.

Функції учнів закладу освіти:

1. Реєструються на платформі ВШО в статусі «учень / учениця», знають (пам'ятають) логін та пароль і до власної електронної скриньки, і до персональної сторінки на ВШО.
2. Проходять онлайн-тестування з предмета із дотриманням правил академічної доброчесності та отримують результат.
3. Домовляються з вчителем про терміни виконання завдань із метою подолання втрат у навчанні.
4. Опрацьовують запропоновані ВШО матеріали, запропоновані в розділі «5. Прогалини».
5. Проходять повторне діагностичне тестування.
6. У разі потреби доопрацьовують індивідуально з вчителем необхідний матеріал.

Функції батьків здобувачів закладу освіти:

1. Беруть участь в організації інформаційно-роз'яснювальної роботи зі здобувачами щодо причин, наслідків навчальних втрат та необхідності їх подолання.
2. Співпрацюють із дітьми, мотивуючи їх долати втрати в навчанні, мотивуючи, наголошуючи на необхідності та важливості цього процесу – подолання навчальних втрат.
3. Сприяють вчителям, забезпечуючи своєчасність реєстрації, дитини на платформі, проходження тестувань (первинне, вторинне), контролюючи дотримання учнем правил академічної доброчесності під час тестування, сприяють в опануванні учнем / ученицею матеріалу з тем, що підлягають під опрацювання.
4. Заохочують дітей бути освіченими, оскільки подолання втрат у навчанні дозволить дитині після завершення навчання ефективно долати труднощі, почуватись більш впевненою в житті.

Отже, вимірювання рівня навчальних втрат на різних рівнях освіти є першочерговим завданням, без виконання якого неможливо говорити про побудову стратегії подолання цих втрат.

Рекомендуємо опрацювати

Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. 2022. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf (дата звернення: 22.03.2024).

Вимірювання та компенсація освітніх втрат дітей на рівні громади й закладу освіти. *Освітній омбудсмен України*. 2023. URL: <https://eo.gov.ua/vymiriuvannia-ta-kompensatsiia-osvitnikh-vtrat-ditey-na-rivni-hromady-ta-zakladu-osvity/2023/01/25/> (дата звернення: 22.03.2024).

Як освітні втрати вплинуть на економіку України. *Освітній омбудсмен України*. 2022. URL: <https://eo.gov.ua/yak-osvitni-vtraty-vplynut-na-ekonomiku-ukrainy/2022/06/10/> (дата звернення: 20.03.2024).

Подолання освітніх втрат з української мови та літератури. Методичні рекомендації. Приклади уроків : посібник. 2023. URL: [Buklet-22Podolannya-osvitnih-vtrat22-2.pdf \(testportal.gov.ua\)](https://testportal.gov.ua/Buklet-22Podolannya-osvitnih-vtrat22-2.pdf) (дата звернення: 05.04.2024).

Ліннік О. Навчальні втрати. Як діагностувати та коригувати. *Матеріали тренінгу «Інструменти виявлення та подолання навчальних втрат»*. 2023.

Стрелюк О. Діагностика навчальних втрат. *Матеріали тренінгу «Інструменти виявлення та подолання навчальних втрат»*. 2023.

3.5. МОНІТОРИНГ ОСВІТНІХ ВТРАТ І ЇХНЄ ПОДОЛАННЯ ЯК АКТУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

(загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

*Автор: Мар'яна СОЛОВЕЙ,
методист лабораторії
суспільно-гуманітарної освіти
Рівненського ОППО*

Вправа «10 відмінностей».

Час – 10 хв.

Мета: перевірка уважності та готовності групи до роботи.

Зміст. Учасникам зустрічі потрібно назвати 10 відмінностей та поміркувати, як це завдання пов'язане з темою тренінгу.

Рис. 1 вправа «10 відмінностей»

Коментар.

1. Усі діти різні, тому, долаючи освітні втрати, потрібно використовувати індивідуальний підхід.

2. Щоб помітити потреби здобувачів освіти та спостерігати за їхнім розвитком, потрібно бути спостережливим.

3. Для швидкого та ефективного подолання освітніх втрат найкраще працювати в команді.

Мозковий штурм «Що ми долаємо: освітні втрати чи навчальні прогалини?»

Мета: пояснення відмінностей між освітніми втратами та навчальними розривами.

Час – 5 хв.

Зміст. Міністр освіти і науки О. Лісовий анонсував дослідження освітніх втрат в Україні, наголосивши, що йдеться саме про втрати, а не розриви.

Освітні втрати – це прогалини в знаннях і навичках, які виникають в учнівства під час освітнього процесу в порівнянні зі стандартами освіти та очікуваними результатами навчальних здобутків.

Навчальні прогалини / розриви у навчанні – відмінності між фактичними результатами, академічним прогресом учня та очікуваними результатами, що встановлюються стандартами чи передбачені середньостатистичними даними.

Мінілекція «Шляхи подолання освітніх втрат».

Час – 20 хв.

Мета: ознайомлення учасників із закордонним досвідом подолання освітніх втрат.

Зміст. Наголошуємо учасникам зустрічі на тому, що подолання освітніх втрат – це довготривалий процес, який потребує сумлінної підготовки. Щоб даремно не витратити час на пошуки нових шляхів, можна скористатися вже наявним досвідом, наприклад, інших країн.

Найуспішніші та найпопулярніші шляхи подолання освітніх втрат:

1. *Подовжене навчання.* На Філіппінах півторамісячні заняття під час канікул призначають учням, які отримують менше ніж 75% правильних відповідей на тестах із читання та математики. У Сенегалі для школярів, які не засвоїли шкільної програми із 1-го чи 5-го класів, створили двомісячні літні курси. В Атланті на три роки подовжили навчальний день на 30 хвилин, а в Лос-Анджелесі додали навчальні дні. У штаті Мериленд також збільшили кількість занять на день та створили суботні й вечірні класи.

2. *Репетиторство.* У Бельгії, Нідерландах та Іспанії започаткували літні школи з веселою математикою та читанням для душі. Великі проекти з державного репетиторства є також у Великій Британії та Чилі. Франція інвестувала 200 млн євро, аби охопити 1 млн учнів за програмою «Канікули з навчанням».

3. *Другорічне навчання.* Австрія, Німеччина та Італія вирішили дати учням стільки часу на навчання, скільки їм потрібно. Так, усім, хто відчуває

невпевненість у своїх знаннях, за бажанням, пропонують прослухати курс повторно.

4. *Збільшення штату школи.* Італія застосовує ще один принципово інший спосіб допомогти учням – збільшити штат школи, щоб на кожного вчителя припадало менше дітей. У зв'язку з цим торік в Італії додатково набрали 24 тис. педагогів. Із цією ж метою в Мозамбіку найняли понад 8 тис. нових учителів початкових шкіл.

5. *Наставництво.* У Кенії, Танзанії, Уганді та інших країнах Африки започаткували проєкти, де однолітки навчають одне одного або менших за віком дітей навчають старшокласники. В одному із проєктів – «Школа для життя» – три педагоги курують групу підлітків-наставників, надають їм матеріали, конспекти, завдання для перевірки. Кожен із таких підлітків-наставників може викладати теми десятиєм учням.

Робота в групах (5–6 осіб) на дошці Jamboard.

Час – 5 хв.

Мета: знайти позитивні та негативні моменти впровадження закордонного досвіду щодо подолання освітніх втрат.

Зміст. Кожна група обирає свій шлях подолання освітніх втрат та аналізує, чи буде він ефективним в українських школах, визначаючи позитивне та негативне. Презентація напрацювань.

Спільна робота «Алгоритм подолання освітніх втрат».

Час – 10 хв.

Мета: з'ясувати, з чого розпочинати роботу над подоланням освітніх втрат; укласти покрокову інструкцію.

Алгоритм роботи вчителя щодо надолуження освітніх втрат:

1. Первинне діагностування учнів.
2. Укладання плану / програми подолання освітніх втрат.
3. Підбір ефективних методів / прийомів навчання.
4. Вторинне діагностування.

Знайомство із «Всеукраїнською школою онлайн».

Час – 10 хв.

Мета: ознайомлення учасників із платформою «Всеукраїнська школа онлайн», зокрема із первинним та вторинним діагностуванням освітніх втрат.

Коментар. Під час проведення діагностичної роботи варто пам'ятати, що вона має бути письмовою, відповідати програмі, виконуватися в присутності вчителя та не оцінюватися!

Практична робота «Укладання плану / програми щодо подолання освітніх втрат».

Час – 5 хв.

Мета: обговорити вимоги до плану / програми, за допомогою яких потрібно долати освітні втрати.

Коментар. Укладаючи план / програму, вчитель має керуватися 5-ма принципами подолання освітніх втрат:

- 1) робота вчителя має відповідати потребам учнів, навчання яких було перервано від кількох місяців до року;
- 2) навчальне середовище має бути фізично та емоційно безпечним;
- 3) навчальна програма щодо надолуження освітніх втрат є стислою (інтегрує та посилює найважливіші компетенції);
- 4) час, методи навчання мають бути адаптовані до психологічних та фізичних особливостей учнів;
- 5) програма подолання освітніх втрат повинна бути орієнтована на потреби кожного учня.

«Учительські лайфхаки» (робота в групах (5–6 осіб) на дошці Jamboard).

Час – 10 хв.

Мета: дібрати цікаві методи / прийоми, які будуть дієвими під час роботи над подоланнями освітніх втрат.

Зміст. Кожна група пропонує ефективні методи / прийоми, які доцільно використати на уроках. Презентація напрацювань.

Коментар. Учителі-практики рекомендують:

- схематизуйте матеріал;
- креативте з формами подачі матеріалу;
- створюйте візуальні конспекти;
- переглядайте відео;
- вчіться разом;
- створіть кольоровий зошит відкриттів;
- використовуйте «навчальні» дуелі;
- працюйте в групах;
- «оживіть» навчання.

Одна з головних технік у роботі з дітьми щодо подолання освітніх втрат, яку необхідно використовувати, – техніка партнерської взаємодії.

Найефективніші техніки партнерської взаємодії:

1. *Техніка «Я-висловлювання»* («Я б хотіла, щоб ви... (навчили, опанували, запам'ятали). «Допоможіть мені (напишіть, прочитайте, виконайте...)»).
2. *Техніка спонукання* («А зараз зосередьтеся, заспокойтеся і спробуйте вловити основну думку», «Зосередься, зверни увагу на цей пункт»).
3. *Техніка надихання* («Я хочу вас навчити», «Це непросте завдання, але я вірю, що кожен із вас опанує цей спосіб»).
4. *Техніка схвалення* («Я задоволена, що всі ми працювали сьогодні дружно і злагоджено», «Як добре, що ти не зупинився перед труднощами, а переміг їх»).

Рефлексія.

Час – 5 хв.

Мета: оцінити роботу кожного учасника.

Зміст. Пропонуємо учасникам виконати вправу «Діамант». Усі присутні по черзі говорять про те, що, на їхню думку, було найбільш цікавим і корисним, використовуючи фразу «Справжній діамант сьогодні – це...».

3.6. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВОГО ХАРЧУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

(загальна тривалість заняття – 1 год 20 хв)

Автори: Олександр ВАЛЬЧУН,
директор опорного закладу «Демидівський ліцей»
Демидівської селищної ради Рівненської області

Сергій ЯКОВЕЦЬ,
директор Млинівського ліцею № 2
Млинівської селищної ради
Дубенського району Рівненської області

Формування культури здорового харчування в школі – багатогранний процес, який охоплює різні аспекти навчання та виховання. Основним елементом є інтеграція уроків здорового харчування в межі освітньої програми закладу освіти, що дозволяє учням здобувати знання про основи правильного харчування, значення нутрієнтів та їхній вплив на здоров'я. Цікавою формою роботи в школі є інтерактивні уроки та майстер-класи, під час яких діти мають можливість на практиці вчитися готувати здорові страви та робити осмислений вибір продуктів.

Залучення батьків і спільноти – важливий крок для посилення шкільних ініціатив та створення єдиної атмосфери підтримки навколо здорового харчування. Через організацію семінарів, зустрічей і спеціальних шкільних проєктів батьки стають активними учасниками освітнього процесу. Крім того, у школі формують клуби здорового харчування, які стають майданчиком для обміну ідеями та рецептами між учнями.

Окрім освітніх програм, важливу роль у формуванні культури здорового харчування відіграє організація шкільного харчування. Шкільні меню збагачуються здоровими інгредієнтами з високим вмістом овочів, фруктів та цільнозернових продуктів, а доступ до шкідливих продуктів і напоїв обмежується через термінальний еквайринг у шкільній їдальні. Це створює середовище, де здоровий вибір стає легшим і природнішим для дітей.

У школі можуть організовуватися тематичні дні або тижні здорового харчування, під час яких проводяться дегустації, кулінарні конкурси та лекції від експертів у галузі дієтології. Такі заходи не тільки розширюють знання учнів, а й мотивують їх до активної участі у формуванні власних харчових звичок. Подібні ініціативи сприяють формуванню стійких звичок здорового харчування, які можуть тривати все життя, та формують основу для здорового майбутнього.

Важливу роль у процесах формування культури здорового харчування відіграє вчитель. Підготовка педагога в цьому аспекті – складний та багатовекторний процес, що охоплює як теоретичне, так і практичне навчання. Засвоєння основ дієтології, харчування та психології харчової поведінки дозволяє педагогам глибше розуміти засади здорового харчування та враховувати психологічні аспекти, які впливають на вибір їжі у дітей і дорослих. Таке розуміння – критично важливе для розробки ефективних освітніх програм та виховних заходів, що зможуть змінити харчові звички учнів. На практиці це означає, що педагоги повинні пройти спеціалізовані майстер-класи та семінари, де вони навчатимуться готувати здорові страви, що можна згодом застосовувати в освітньому процесі. Також корисним є відвідування шкільних їдалень із метою кращого розуміння технологічних процесів з організації здорового харчування. Враховуючи ці аспекти, вчителі зможуть ефективніше планувати та проводити шкільні заходи.

З іншого боку, педагогічна підготовка також має включати розробку уроків та проєктів, спрямованих на формування здорових харчових звичок. Це передбачає включення тем про здорове харчування до таких предметів, як біологія, хімія, основи здоров'я, а також створення спеціалізованих курсів та інтерактивних занять, що сприяють залученню учнів до активної діяльності. Використання інформаційних технологій як інструменту для підвищення залученості та мотивації учнів також є невід'ємною частиною сучасної освіти.

Крім академічних та практичних навичок, важливо навчати педагогів ефективних комунікаційних навичок, які допоможуть їм не тільки взаємодіяти з учнями та їхніми батьками, а й сприяти формуванню позитивних харчових звичок серед широкої спільноти. Такі семінари можуть охоплювати як основи психології спілкування, так і специфічні методики, що сприяють здоровому способу життя. За цих умов комплексний підхід до підготовки педагогічних працівників є основою для формування культури здорового харчування у закладі освіти.

Ключовий аспект у професійному зростанні педагогів – використання інтерактивні вправ щодо формування культури здорового харчування, які допомагають залучити їх до активного процесу навчання та дають змогу практично застосовувати здобуті знання. Нижче пропонуємо кілька прикладів таких вправ, які можна використовувати під час тренінгів або семінарів.

Вправа 1. Вікторина «Міфи про харчування».

Мета: виявлення та обговорення поширених міфів і неправдивих тверджень про здорове харчування.

Зміст. Педагоги отримують картки із твердженнями, що стосуються харчування (наприклад, «жири завжди шкідливі для здоров'я», «снідати не обов'язково»), та мають з'ясувати, це є міфом чи правдою. Після цього ведеться обговорення, під час якого вчителі обговорюють причини, чому певні твердження є хибними.

Вправа 2. Сценарії дилем.

Мета: розробка стратегій вирішення складних ситуацій, пов'язаних з харчуванням у шкільному середовищі.

Зміст. Учасники об'єднуються в групи та отримують сценарії, які містять типові дилеми, наприклад, як реагувати на випадки, коли учень приносить до школи лише «нездорові» продукти харчування. Кожна група обговорює ситуацію і пропонує можливі рішення, які потім представляються і обговорюються з іншими.

Вправа 3. Планування шкільних заходів із формування культури здорового харчування.

Мета: створення річного плану заходів, спрямованих на формування здорових харчових звичок.

Зміст. Учасники працюють у групах, що розробляють частини річного плану заходів, серед яких – дні здорового харчування, майстер-класи з приготування страв, лекції від дієтологів. Учасники визначають цілі, залучені ресурси, потенційних партнерів, оцінюють можливий вплив на учнів та їхні сім'ї.

Вправа 4. Інтерактивний онлайн-квіз про харчові етикетки.

Мета: навчити педагогів аналізувати інформацію, наявну на харчових етикетках.

Зміст. Використовуючи платформу для квізів (Kahoot, Quizizz), педагоги проходять опитування, що стосується читання та інтерпретації харчових етикеток. Квіз може включати зображення етикеток різних продуктів і педагогам потрібно обрати правильні відповіді про їхній вміст та значення інформації.

Вправа 5. Онлайн-воркшоп з використанням інформаційних технологій для здорового харчування.

Мета: розвиток навичок використання інформаційних технологій для просування здорового харчування.

Зміст. Педагоги навчаються, як використовувати різні інструменти інформаційних технологій для створення інтерактивних навчальних матеріалів про здорове харчування, як-от навчальних відео, інтерактивних презентацій, блогів або навіть соціальних медіаресурсів, які можна використовувати для навчання та залучення учнів.

Вправа 6. Інтерактивна гра «Харчовий детектив».

Мета: навчити учасників ідентифікувати приховані цукри, жири та інші небажані інгредієнти у звичайних продуктах харчування.

Зміст. Учасники отримують перелік інгредієнтів з різних продуктів і мають визначити, які з них містять приховані цукри або нездорові жири. Ведучий обговорює результати та пропонує поради щодо безпечних альтернатив.

Вправа 7. Віртуальна кухня.

Мета: розвинути навички приготування здорових страв за допомогою віртуального кулінарного інтерфейсу.

Зміст. Учасники використовують онлайн-інструменти або додатки для дизайну та планування страв, вибираючи інгредієнти з бази даних, щоб створити збалансований та здоровий обід. Ця вправа може включати виклики, як-от створення страви з обмеженою кількістю калорій або з певними нутрієнтами.

Вправа 8. Дизайн меню.

Мета: стимулювати креативність у створенні здорового тижневого меню.

Зміст. Учасники використовують дані про калорії та нутрієнти, аби створити збалансоване меню на тиждень для шкільної їдальні. Вправа може включати обмеження, наприклад, створення меню для людей з діабетом або захворюваннями кишково-шлункового тракту.

Значно ефективнішими будуть педагогічні тренінги із залученням шеф-кухарів, дієтологів, нутриціологів чи науковців. Нижче пропонуємо ще кілька прикладів вправ.

Вправа 9. Вебінар з експертами у галузі дієтології.

Мета: надання педагогам актуальної інформації про здорове харчування та найновіші наукові дослідження.

Зміст. Вебінар проводить кваліфікований дієтолог (лікар), який розповідає про основні принципи здорового харчування, важливість мікроелементів і вітамінів, а також про роль харчування у підтримці здоров'я учнів. Учасники можуть ставити запитання в реальному часі.

Вправа 10. Віртуальний майстер-клас із приготування здорових страв.

Мета: навчити педагогів готувати здорові та смачні страви, які вони можуть використовувати як частину навчального процесу.

Зміст. Шеф-кухар (дієтолог) веде онлайн-сесію з приготування простих і здорових страв, крок за кроком демонструючи, як потрібно їх готувати. Учасники заздалегідь отримують перелік інгредієнтів і можуть готувати в реальному часі разом з ведучим.

Вправа 11. Фотовиклик «Знайди здорову їжу».

Мета: залучити учасників до ідентифікації здорових продуктів у повсякденному житті.

Зміст. Учасники отримують завдання сфотографувати у себе вдома або в магазині здорові продукти чи страви, поділитися ними в груповому чаті або на спеціально створеному форумі. Це стимулює обговорення та обмін знаннями про те, що робить продукти «здоровими».

Отже, формування культури здорового харчування серед педагогів, учнів та батьків є фундаментальним завданням, яке вимагає комплексного та системного підходу. Важливість такої культури полягає не лише в покращенні

фізичного здоров'я кожного людини, а й у створенні міцної основи для ментального благополуччя та академічного успіху учнів.

Педагоги відіграють ключову роль в упровадженні та підтримці культури здорового харчування в освітньому середовищі. Навчання вчителів оволодінню актуальними знаннями про харчування, надання їм навичок планування і приготування здорових страв, а також формування вмінь ефективної комунікації з учнями та їхніми батьками є критично важливими. Використання інтерактивних методів навчання (майстер-класи, навчальні ігри, дискусії тощо) значно підвищує зацікавленість учасників, викликає в них неабиякий інтерес до проблеми здорового харчування.

Учні, будучи основними бенефіціарами програм здорового харчування, мають бути активними учасниками у цьому процесі. Це можна досягти завдяки інтеграції знань про здорове харчування в шкільну програму, включенню ігрових та практичних занять, які дозволяють дітям експериментувати зі створенням здорових страв та веденням здорового способу життя, до навчальних занять. Проекти, тематичні дні та змагання з питань здорового харчування можуть служити гарним стимулом для залучення учнів до цієї діяльності.

Батьки є ключовими особами у закріпленні навчальних ініціатив удома. Навчання батьків завдяки семінарам, інтерактивним вебінарам, засіданням батьківських комітетів, інформаційним бюлетеням є необхідним для створення синергії між шкільними та домашніми зусиллями у питаннях здорового харчування. Такі заходи неабияк допомагають батькам вплинути на дієтологічні звички їхніх дітей.

Підтримка з боку шкільного керівництва та місцевих громад є критичною для успішного впровадження культури здорового харчування. Це передбачає забезпечення необхідних ресурсів, серед яких – «здорові» меню в шкільних їдальнях, доступ до свіжих фруктів і овочів та створення просторів для фізичної активності.

Формування культури здорового харчування вимагає активної участі всіх стейкхолдерів освітнього процесу. Це – неабияка інвестиція в майбутнє здоров'я нації, що починається з освіти наших дітей і виховання в них відповідального ставлення до власного тіла і здоров'я.

Рекомендуємо опрацювати

Про затвердження норм та Порядку організації харчування у закладах освіти та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку : постанова Кабінету Міністрів України від 24.03.2021 № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2021-%D0%BF#Text>.

Про затвердження Санітарного регламенту для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text>.

Про внесення змін до методичних настанов щодо розроблення, запровадження та використання постійно діючих процедур, які базуються на принципах системи аналізу небезпечних факторів та контролю у критичних точках в закладах освіти : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та

сільського господарства України від 01.12.2020 № 2489. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=8c5d8a97-d0af-47ff-be3f-9ac8e9338073&title=NakazMinisterstvaRozvitkuEkonomiki-TorgivliTasilskogoGospodarstvaUkrainiVid01-12-2020-2489-proVnesenniaZminDoMetodichnikhNastanovSchodoRozroblennia-ZaprovadzhenniaTaVikoristanniaPostiinoDiiuchikhProtsedur-YakiBazuiutsiaNaPrintsipakhSistemiAnalizuNebezpechnikhFaktorivTaKontroliuUKritichnikhTochkakhVZakladakhOsviti>.

Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закон України від 3 грудня 1997 року № 771/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

Вимоги до утилізації харчових відходів при організації харчування в закладах освіти, відпочинку та оздоровлення. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів. 2023. URL: <https://dpss.gov.ua/news/vymohy-do-utylizatsii-kharchovykh-vidkhodiv-pry-orhanizatsii-kharchuvannia-v-zakladakh-osvity-vidpochynku-ta-ozdorovlennia>.

Рекомендований перелік питань для проведення операторами ринку самостійної перевірки впровадження процедур, заснованих на принципах системи НАССР у школах та дошкільних навчальних закладах. *Міністерство економіки*. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=41a7ea39-000f-4eaa-a44e-b31db57bbd42>.

Про затвердження Гігієнічних вимог до виробництва та обігу харчових продуктів на потужностях, розташованих у закладах загальної середньої освіти : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1275-20#Text>.

Порядок надання послуг з харчування дітей у дошкільних, учнів у загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах, операції з надання яких звільняються від обкладення податком на додану вартість : постанова Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116-2011-%D0%BF#Text>.

Про схвалення Стратегії реформування системи шкільного харчування на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2024 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.10.2023 № 990-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-stratehii-reformuvannia-systemy-shkilnoho-kharchuvannia-na-period-do-2027-roku-ta-t271023>.

Кухар закладу освіти: професійний стандарт. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/596-proekt_prof_standartu_kuhar_zakladu_osviti.pdf.

Щодо норм харчування у закладах освіти та дитячих закладах оздоровлення та відпочинку : лист МОЗ України від 22.06.2021 № 26-04/18273/2-21. URL: <https://document.vobu.ua/doc/5283>.

Про затвердження рекомендованого Примірного чотиритижневого сезонного меню, рекомендованого для організації одноразового харчування

дітей віком від 6 до 18 років в закладах освіти та інших організованих дитячих колективах на осінній період : наказ МОЗ України від 08.02.2023 № 243. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0243282-23#Text>.

Шаблон технологічних карт. МОЗ України. 2021. URL: <https://bit.ly/3nuLMbb>.

Правила проведення бракеражу. 2023. URL: <https://znaimo.gov.ua/zahalni-pravy-la-provedennia-brakerazhu-hotovvykh-strav-ta-vyrobiv>.

Перелік питань для проведення самооцінки готовності загальноосвітніх навчальних закладів стосовно організації харчування учнів. 2023. URL: <https://znaimo.gov.ua/hotuiemosia-do-novoho-navchalnoho-roku-chek-lyst-samoperevirky>.

КОЛЕКТИВ АВТОРІВ:

Вальчун Олександр, директор ОЗ «Демидівський ліцей» Демидівської селищної ради Рівненської області (*підрозділ 3.6*).

Ворон Ольга, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки й освітніх інновацій РОІППО (*підрозділ 1.1*).

Гавлігіна Тетяна, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки й освітніх інновацій РОІППО (*підрозділ 3.1*).

Гурінчук Ольга, методист навчально-методичного кабінету психологічної служби РОІППО (*підрозділ 1.3*).

Долід В'ячеслав, кандидат історичних наук, доцент, заступник директора з науково-педагогічної та навчальної роботи РОІППО (*підрозділ 2.8*).

Козлишина Олеся, методист лабораторії суспільно-гуманітарної освіти РОІППО (*підрозділ 2.5*).

Кузьмін Олена, завідувач кабінету освітнього адміністрування РОІППО (*підрозділ 2.3*).

Лютко Оксана, кандидат філософських наук, доцент, заступник директора з науково-методичної роботи РОІППО (*підрозділ 1.5*).

Люшин Микола, кандидат педагогічних наук, методист кабінету освітнього адміністрування РОІППО (*підрозділ 3.2*).

Люшина Валентина, методист лабораторії природничо-математичної освіти та технологій РОІППО (*підрозділ 2.9*).

Мазур Оксана, директор ОЗ «Котівський ліцей» Олександрійської сільської ради Рівненського району Рівненської області (*підрозділ 1.5*).

Марчак Оксана, методист лабораторії національного виховання РОІППО (*підрозділ 2.13*).

Мельник Надія, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки й освітніх інновацій РОІППО (*підрозділ 2.12*).

Мельнікова Наталія, директор Привільненського ЦПРПП Дубенського району Рівненської області (*підрозділ 2.2*).

Меркотан Лариса, директор Рівненського ліцею № 18 Рівненської міської ради (*підрозділ 3.3*).

Опольський Ігор, завідувач кабінету ЗНО та моніторингу якості освіти РОІППО (*підрозділ 3.4*).

Пишко Олена, кандидат педагогічних наук, завідувач лабораторії суспільно-гуманітарної освіти РОІППО (*підрозділ 2.7*).

Прокопчук Наталія, методист ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти РОІППО (*підрозділи 1.2, 1.4, 1.6*).

Соловей Мар'яна, методист лабораторії суспільно-гуманітарної освіти РОІППО (*підрозділи 2.4, 3.5*).

Тимошук Оксана, методист кабінету освітнього адміністрування РОІППО (*підрозділ 2.10*).

Шагієва Раїса, завідувач лабораторії природничо-математичної освіти та технологій РОІППО (*підрозділи 2.6, 2.11*).

Швед Людмила, директор ЦПРПП Березнівської міської ради Рівненської області (*підрозділ 2.1*).

Яковець Сергій, директор Млинівського ліцею № 2 Млинівської селищної ради Дубенського району Рівненської області (*підрозділ 3.6*).

**НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА:
ЯК РЕАЛІЗУВАТИ НОВИЙ ЗМІСТ
БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

**Навчально-методичний посібник
для тренерів-педагогів**

Коректори

Мирослава Мазурок,
завідувач кабінету інформаційних комунікацій
та видавничої діяльності РОІППО;

Леся Заводна,
методист кабінету інформаційних комунікацій
та видавничої діяльності РОІППО.

Комп'ютерне складання та дизайн

Анатолій Волосюк,
методист лабораторії інноваційної діяльності РОІППО.

Видавництво Рівненського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти
33028, м. Рівне, вул. В'ячеслава Чорновола, 74
Тел. (067) 17 88 518
e-mail: roippo.rv@ukr.net, redakciya_roippo@ukr.net